

**ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥΣ:
«TRAFFICKING-ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΚΑΙ
ΕΜΠΟΡΙΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ»**

Συγγραφή
Κατερίνα Δρούγα
Θεοφάνια Παπαδοπούλου

ΑΘΗΝΑ 2008

«Οδηγός για Συμβούλους: Trafficking-Παράνομη Διακίνηση και Εμπορία Γυναικών»

Συγγραφείς: **Κατερίνα Δρούγα & Θεοφανία Παπαδοπούλου**

Συντονισμός Έκδοσης: Ματίνα Χ. Παπαγιαννοπούλου

Φιλολογική Επιμέλεια: Σωτηρία Αποστολάκη

Διορθώσεις: Ρούλα Παπαρούνη

Σχεδιασμός-Παραγωγή: Εκδόσεις Χαράλαμπος Σολδάτος

Αθήνα, Ιούνιος 2008

Σχήμα: 17x24cm

Σελίδες: 168

ISBN: 978-960-6737-11-4

Το Έργο: «Επιστημονικός σύμβουλος στις δράσεις παροχής υπηρεσιών εξειδικευμένης κατάρτισης υπέρ του γυναικείου πληθυσμού που θα υλοποιηθούν από τη Γ.Γ.Ι.» υλοποιήθηκε από το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος: «Απασχόληση & Επαγγελματική Κατάρτιση» του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας,
Συγχρηματοδότηση κατά 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και 25% από το Ελληνικό Δημόσιο στο πλαίσιο του Γ' ΚΠΣ.

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.)

Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.)

Χαρ. Τρικούπη 51 & Βαλτετσίου, 106 81 Αθήνα

Τηλ.: 210 3898000, fax: 210 3898079

E-mail: kethi@kethi.gr

www.kethi.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ: ΜΙΑ ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΕΝΟΣ ΠΟΛΥΔΙΑΣΤΑΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ	11
1. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ – ΟΡΙΣΜΟΙ	12
1.1. Ορισμός της έννοιας «Trafficking»	13
2. Η ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΣΤΟ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΗΜΕΡΑ	15
3. ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ – ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ	19
4. ΠΟΡΝΕΙΑ – ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΑ ΜΕ ΣΚΟΠΟ ΤΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	23
4.1. Αιτίες της παράνομης διακίνησης και εμπορίας – Τα χαρακτηριστικά των παράνομα διακινούμενων γυναικών	28
4.2. Τα χαρακτηριστικά των δραστών	33
5. ΔΙΕΘΝΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ	37
6. ΕΘΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ	41
7. ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ – ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΤΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ	45
Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΡΑΥΜΑΤΟΣ	47
1. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΕΠΙΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ	49
1.1. Αποφυγή του τραυματικού γεγονότος	49
1.2. Ταύτιση με το διακινητή / Σύνδρομο της Στοκχόλμης	50
1.3. Ψυχικό μούδιασμα	54
2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΣΤΗ ΣΤΗΡΙΞΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ «ΘΥΜΑΤΩΝ»	55

2.1. Διαπολιτισμική συμβουλευτική	55
2.2. Στάσεις, πεποιθήσεις, στερεότυπα του/της συμβούλου	57
2.3. Τεχνικές προσέγγισης – Δεξιότητες του/της συμβούλου ή θεραπευτή/-τριας	59
3. ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΤΡΑΥΜΑΤΟΣ	65
3.1. Το τραύμα και η λειτουργία του	65
3.2. Θεραπευτικές προσεγγίσεις	68
3.3. Βασικές αρχές ψυχοκοινωνικής στήριξης	70
3.4. Στόχος της ψυχοκοινωνικής στήριξης	72
3.5. Εκτίμηση της κατάστασης	76
3.6. Πρώτες βοήθειες, ιατρική βοήθεια και στήριξη	77
3.7. Επείγουσα παρέμβαση μετά το τραύμα	81
3.8. Ψυχοδυναμική θεραπεία	82
3.9. Θεραπεία με στάδια	89
3.10. Αντιμετώπιση προσανατολισμένη στις φάσεις των συμπτωμάτων	100
3.11. Τεχνικές αντιμετώπισης	107
3.12. Διάφορες προσεγγίσεις και αντιμετώπισεις	110
3.13. Παρατηρήσεις σχετικά με την αντιμετώπιση του τραύματος	121
4. ΕΠΟΠΤΕΙΑ – ΣΤΗΡΙΞΗ ΤΟΥ/ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ Ή ΘΕΡΑΠΕΥΤΗ/-ΤΡΙΑΣ	123
5. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ	127
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	135
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: Φορείς Παροχής Προστασίας και Αρωγής	139
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ: Συνοπτική Παρουσίαση Σχεδίων Δράσης Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων υπέρ των Γυναικών	164

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο παρών Οδηγός εκδίδεται στο πλαίσιο του Έργου: «Επιστημονικός Σύμβουλος στις Δράσεις Παροχής Υπηρεσιών Εξειδικευμένης Πληροφόρησης, Συμβουλευτικής και Κοινωνικής Στήριξης, Προκατάρτισης και Κατάρτισης υπέρ του Γυναικείου Πληθυσμού που θα υλοποιηθούν από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας», το οποίο εντάχθηκε στο Μέτρο 5.3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση» του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας.

Οι ολοκληρωμένες παρεμβάσεις που υλοποιήθηκαν με τη μορφή Περιφερειακών Σχεδίων Δράσης εντάχθηκαν στο Έργο: «Επιχορήγηση για την Παροχή Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων υπέρ των Γυναικών», στο οποίο Τελικός Δικαιούχος ήταν η Γενική Γραμματεία Ισότητας (Γ.Γ.Ι.) και είχαν ως κύριο στόχο την προώθηση των γυναικών στην αγορά εργασίας σε μια κρίσιμη στιγμή, κατά την οποία η χώρα μας καλείται να μειώσει το συνολικό ποσοστό της ανεργίας.

Κατά την υλοποίηση των Σχεδίων Δράσης, παρασχέθηκαν υπηρεσίες Εξειδικευμένης Πληροφόρησης, Συμβουλευτικής και Κοινωνικής Στήριξης, Προκατάρτισης και Κατάρτισης, με απώτερο στόχο την προώθηση στην απασχόληση άνεργων γυναικών και τη διατήρηση των θέσεων εργασίας εργαζόμενων γυναικών που απειλούνται από την ανεργία.

Ο ρόλος του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) ήταν σημαντικός, καθώς, ως Επιστημονικός Σύμβουλος του Έργου, ανέλαβε να υποστηρίξει επιστημονικά το όλο εγχείρημα, μεταφέροντας τη συσσωρευμένη εμπειρία και τεχνογνωσία του τόσο σε θέματα συμβουλευτικής των γυναικών για την απασχόληση και την κοινωνική ένταξη όσο και σε θέματα ευαισθητοποίησης-δικτύωσης σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.

Με βάση τα παραπάνω, τα Περιφερειακά Σχέδια Δράσης κλήθηκαν όχι μόνο να διευκολύνουν την ένταξη ή επανένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας, αλλά και να συμβάλουν στην ενεργοποίηση και ενδυνάμωσή τους σε όλους τους τομείς της ζωής. Στην κατεύθυνση αυτή το Κ.Ε.Θ.Ι. στήριξε πολύπλευρα τα Σχέδια Δράσης για να αναπτύξουν σταθερή και μακρόχρονη συνεργασία με όλους τους τοπικούς επαγγελματικούς και κοινωνικούς φορείς. Στήριξε, έτσι, τις ίδιες τις γυναίκες και την αποτελεσματική συμβολή τους στην περιφερειακή και τοπική ανάπτυξη της χώρας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα έκδοση αποτελεί μια πρωτοβουλία της Γενικής Γραμματείας Ισότητας του Υπουργείου Εσωτερικών και του εποπτευόμενου από αυτήν Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι) στο πλαίσιο του Έργου «Ολοκληρωμένες Παρεμβάσεις υπέρ των Γυναικών».

Πρόκειται για έναν Οδηγό που αρχικά απευθύνεται στους/τις συμβούλους των δομών παροχής υπηρεσιών συμβουλευτικής σε γυναίκες, οι οποίες δραστηριοποιούνται σε τοπικό επίπεδο και υλοποίησαν τα δεκαεπτά (17) Περιφερειακά Σχέδια Δράσης Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων πανελλαδικά. Επίσης, απευθύνεται σε κάθε επαγγελματία που ενδιαφέρεται να ενημερωθεί: α) για το ζήτημα της παράνομης διακίνησης και εμπορίας γυναικών, οι οποίες γίνονται αντικείμενο σεξουαλικής εκμετάλλευσης, και β) για την αρωγή, την προστασία και την υποστήριξη των γυναικών αυτών κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στη χώρα μας.

Στόχος του Οδηγού είναι να αποτελέσει ένα χρήσιμο μεθοδολογικό εργαλείο στην ιδιαίτερη προσέγγιση των γυναικών αυτών – ενηλίκων, νεαρής κυρίως ηλικίας, οι οποίες είναι «θύματα» παράνομης διακίνησης με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευσή τους και οι οποίες, πιθανά, θα μπορούσαν να φτάσουν ως περιστατικά στις δομές αυτές ή/και σε άλλες. Επίσης, μπορεί να παρέχει κατευθύνσεις στους/τις συμβούλους και άλλους/-ες επαγγελματίες, ώστε να είναι σε θέση να χειριστούν τις περιπτώσεις αυτές όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένα. Επιμέρους στόχοι της προσπάθειας αυτής αποτελούν η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση των συμβούλων για ένα σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο, το «trafficking», το οποίο ολοένα και περισσότερο λαμβάνει ανησυχητικές διαστάσεις.

Ανεξάρτητα από την οπτική γωνία που αντιμετωπίζει κανείς το ζήτημα της παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων, η αλήθεια είναι ότι πρόκειται για ένα διεθνές φαινόμενο με συνεχώς αυξητικές τάσεις, πολύπλευρες προεκτάσεις και συνέπειες για την παγκόσμια κοινότητα. Επιπλέον, παρατηρείται μια δυναμική εξέλιξη στη συγκρότηση και διεύρυνση των διεθνών δικτύων διακίνησης, ενώ η παράλληλη σύνδεση του φαινομένου με τη μετανάστευση και η ταύτιση της πορνείας με τη σεξουαλική εκμετάλλευση καθιστούν απαραίτητη τη θέσπιση μέτρων και την ανάληψη πρωτοβουλιών. Τα μέτρα και οι πρωτοβουλίες αυτές θα είναι χρήσιμο να αποσαφηνίσουν εάν η εστίασή τους θα αφορά στο θύμα, στον πελάτη, στην καταστολή, στην πρόληψη ή στο συνδυασμό όλων αυτών και θα πρέπει να είναι αποτέλεσμα ευρύτερου σχεδιασμού και συντονισμού, στο πλαίσιο των οποίων χαράσσονται και υλοποιούνται οι επιμέρους εθνικές πολιτικές. Για

το σκοπό αυτό, έγιναν προσπάθειες να συμπεριληφθούν και να αναλυθούν στην παρούσα έκδοση όλες οι δυνατές παράμετροι που θα συμβάλουν στην απόκτηση μιας όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένης εικόνας.

Πιο συγκεκριμένα, παρατίθεται ο ορισμός του φαινομένου από το Διεθνές Δίκαιο, η περιγραφή των χαρακτηριστικών τόσο των διακινητών όσο και της ομάδας στόχου, μια πιο σύντομη αναφορά στη διεθνή νομοθεσία και τις αλλαγές της ισχύουσας εθνικής νομοθεσίας, η έμφαση που πρέπει να δίνεται από τους επαγγελματίες στις ενδείξεις για τη διαδικασία αναγνώρισης, καθώς και οι στρατηγικές που αναπτύσσουν οι γυναίκες για να επιβιώσουν κατά τη διάρκεια της τραυματικής εμπειρίας, αλλά και να ξεπεράσουν το στιγματισμό και τον πόνο (σωματικό και ψυχικό) που βιώνουν ως επακόλουθο αυτής.

Επιπλέον, δίνεται έμφαση στη σημασία που έχει η συμβουλευτική στη στήριξη των γυναικών αυτών, την εξειδικευμένη εκπαίδευση, την κατάρτιση και τις δεξιότητες που θα πρέπει αντίστοιχα να αποκτήσουν και να αναπτύξουν οι σύμβουλοι. Παράλληλα, παρακολουθούμε σταδιακά την αντιμετώπιση του τραύματος, τις τεχνικές που χρησιμοποιούνται, τους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τη θεραπεία και τις θεραπευτικές προσεγγίσεις, τις δυσκολίες και τα εμπόδια που παρουσιάζονται τόσο κατά τη στήριξη όσο και στο σύστημα στήριξης/εποπτείας του/της συμβούλου ή θεραπευτή/-τριας στην προσπάθειά του/της να προσφέρει αποτελεσματικές υπηρεσίες. Γίνεται, επίσης, αναφορά στις προϋποθέσεις παροχής υπηρεσιών ιατρικής, νομικής και ψυχοκοινωνικής στήριξης, καθώς και στη σπουδαιότητα της κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης των γυναικών σε περίπτωση που θελήσουν να επιλέξουν μονιμότερη εγκατάσταση στη χώρα μας.

Τέλος, δημιουργήθηκε Παράρτημα, το οποίο περιλαμβάνει κρατικούς φορείς και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.) που σχεδιάζουν και υλοποιούν πολιτικές, οι οποίες αναπτύσσονται τόσο για την πρόληψη όσο και την αντιμετώπιση του φαινομένου, όπως επίσης και άλλους φορείς που λαμβάνουν μέτρα προστασίας και αρωγής.

Η προσέγγιση και διαχείριση των περιπτώσεων των παράνομα διακινούμενων γυναικών που γίνονται θύματα οικονομικής και σεξουαλικής εκμετάλλευσης αποτελεί μια δύσκολη υπόθεση και ο βαθμός δυσκολίας της αυξάνεται, εφόσον οι περισσότερες δεν παραμένουν στη χώρα μας για να τους παρασχεθούν ολοκληρωμένες υπηρεσίες υποστήριξης. Με την έκδοση αυτή, ευελπιστούμε και αισιοδοξούμε να δοθούν ερεθίσματα και να τεθούν προβληματισμοί σε όλους/-ες τους/τις επαγγελματίες που ασχολούνται με την καταπολέμηση της εμπορίας και την παροχή βοήθειας στις γυναίκες-θύματα.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ: ΜΙΑ ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΕΝΟΣ ΠΟΛΥΔΙΑΣΤΑΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

1. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ - ΟΡΙΣΜΟΙ

Η αρχική απόδοση στην ελληνική γλώσσα των όρων «trafficking» και «smuggling» ως «σωματεμπορία» και «λαθραία διακίνηση», αντίστοιχα, έχει χρησιμοποιηθεί ευρύτατα από πολλές κυβερνήσεις κρατών και από τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας.

Ο όρος «σωματεμπορία», ο οποίος υιοθετήθηκε σε πολλά κείμενα κατά τη διάρκεια των προηγούμενων ετών, προκάλεσε διάλογο, διενέξεις και εντάσεις τόσο στους/στις διεθνολόγους και σε όσους/-ες από την ακαδημαϊκή κοινότητα ασχολούνται με την κοινωνική θεωρία όσο και στους εκφραστές του φεμινιστικού κινήματος, στην ακαδημαϊκή και τη ριζοσπαστική-ακτιβιστική μορφή του. Ο όρος αυτός έχει πιο περιορισμένη έννοια και αναφέρεται σε μια μορφή εγκλήματος που δε συμπεριλαμβάνει τις άλλες μορφές εκμετάλλευσης, όπως την εξαναγκαστική εργασία, τη δεσμευτική παροχή υπηρεσιών ή τη λήψη και εμπορία οργάνων. Ο διάλογος ξεκίνησε στα τέλη του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ου με την υιοθέτηση των δύο Διεθνών Συμβάσεων για την Καταστολή του Εμπορίου Λευκής Σαρκός και συνεχίζεται έως σήμερα όσον αφορά στην ανάλυση, χρήση και επεξεργασία μεθόδων προσέγγισης των πρακτικών παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών.¹

Στη συνέχεια, ο όρος «λαθραία διακίνηση» ορίστηκε ως «η προαγωγή της παράνομης εισόδου ενός ανθρώπου σε ένα κράτος, του οποίου δεν είναι υπήκοος ή μόνιμος κάτοικος, με σκοπό την απόκτηση -άμεση ή έμμεση- οικονομικών ή άλλων υλικών ωφελειών».² Θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι όροι που χρησιμοποιούνται για να αποδώσουν τα χαρακτηριστικά ενός φαινομένου δεν είναι ουδέτεροι και συχνά ενέχουν κοινωνική, πολιτισμική, ηθική αξιολόγηση και σημασία. Το 2001, στην ελληνική βιβλιογραφία εισάγεται και χρησιμοποιείται ο όρος «διεθνική σωματεμπορία». Κατόπιν, η διεθνής βιβλιογραφία υποδεικνύει την εισαγωγή και χρήση του αγγλικού όρου «trafficking in human beings», ο οποίος αποδίδεται συνήθως ως «εμπορία ανθρώπων» ή «παράνομη διακίνηση και εμπορία ανθρώπων» που υιοθετήθηκε πλέον επίσημα. Κατ' επέκταση, έχει υιοθετηθεί και χρησιμοποιείται ο όρος «θύμα του trafficking».

1. Το Διεθνές Δίκαιο υιοθέτησε δύο Διεθνείς Συμβάσεις το 1904 και το 1910 αντίστοιχα για την καταστολή του Εμπορίου Λευκής Σαρκός. Υπήρξε η πρώτη θεσμική κίνηση για την παράνομη διακίνηση και εμπορία γυναικών, προήλθε από την ανησυχία για την «ηθική ακεραιότητα» των λευκών γυναικών και την ανάγκη προστασίας τους. Η πρώτη σύμβαση εστίαζε στην προστασία των θυμάτων εμπορίου λευκής σαρκός, αφήνοντας ατιμώρητους τους δράστες και η δεύτερη, η οποία προέβλεπε την τιμωρία των δραστών, χρησιμοποιήθηκε από τους ρατσιστές δουλεμπόρους ως επιχείρημα ότι η εμπορία γυναικών από άλλες φυλές για σεξουαλική και οικονομική εκμετάλλευση ήταν νόμιμη. Οι συνθήκες αυτές ουσιαστικά έμειναν ανεφάρμοστες.
2. Πρωτόκολλο κατά της Λαθραίας Διακίνησης Μεταναστών μέσω στεριάς, θάλασσας και αέρα.

1.1. Ορισμός της έννοιας «Trafficking»

Ο επίσημος ορισμός του Trafficking προέρχεται από το Πρωτόκολλο και έχει την έννοια της αποτροπής, της καταστολής και της τιμωρίας της παράνομης διακίνησης προσώπων, γυναικών και παιδιών κατά κύριο λόγο, με σκοπό τη σεξουαλική και οικονομική εκμετάλλευσή τους. Το Πρωτόκολλο για την Αποτροπή, την Καταστολή και την Τιμωρία της Παράνομης Διακίνησης Προσώπων με σκοπό τη Σεξουαλική και Οικονομική Εκμετάλλευση, ιδιαίτερα των Γυναικών και των Παιδιών, συμπληρώνει τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών ενάντια στο Υπερεθνικό Οργανωμένο Έγκλημα, (μαζί με το Πρωτόκολλο Ενάντια στη Λαθρεμπορία των Μεταναστών Μέσω Ξηράς, Αέρα και Θάλασσας), Παλέρμο Ιταλίας. Η Ελλάδα υπέγραψε τη Σύμβαση και το Πρωτόκολλο για την Παράνομη Διακίνηση Προσώπων στις 13 Δεκεμβρίου 2000, αλλά εκκρεμεί η επικύρωσή της.

A) «Παράνομη Διακίνηση Προσώπων με σκοπό τη Σεξουαλική-Οικονομική Εκμετάλλευση» θα εννοείται η στρατολόγηση, η μεταφορά, η μετακίνηση, η εγκατάσταση (στέγαση, μέριμνα για τη συνέχιση της παραμονής) ή η παραλαβή προσώπων μέσω της απειλής, της χρήσης βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, της απαγωγής, του δόλου, της εξαπάτησης, της κατάχρησης της δύναμης, της κατάχρησης μιας ευάλωτης ή τρωτής θέσης, της προσφοράς ή της αποδοχής οικονομικού ή άλλου οφέλους για την επίτευξη της σύμφωνης γνώμης ενός προσώπου, το οποίο ασκεί έλεγχο ή εξουσία επί άλλου προσώπου για το σκοπό της εκμετάλλευσης. Η εκμετάλλευση θα περιλαμβάνει κατ'ελάχιστο: την εκμετάλλευση της πορνείας των άλλων ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, την εξαναγκαστική εργασία ή παροχή υπηρεσιών, τη διαμόρφωση συνθηκών δουλείας (δεσμευτικής παροχής υπηρεσιών) ή τη λήψη σωματικών οργάνων.

B) Η σύμφωνη γνώμη του θύματος³ της παράνομης διακίνησης στη σκοπούμενη εκμετάλλευση έτσι όπως διατυπώνεται στην υποπαράγραφο (A) αυτού του άρθρου δεν θα λαμβάνεται υπ' όψιν, εφόσον για την επίτευξή της έχει χρησιμοποιηθεί οποιοδήποτε άλλο από τα μέσα που αναφέρονται στην παραπάνω υποπαράγραφο (A) αυτού του άρθρου.

3. Η έννοια του θύματος αντλείται από την παραβίαση στοιχειωδών δικαιωμάτων του ατόμου, το οποίο διακινείται. Αναγνωρίζεται από το Διεθνές Δίκαιο ως σοβαρή παραβίαση της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας και ως σύγχρονη μορφή δουλείας.

Γ) Η στρατολόγηση, μεταφορά, μετακίνηση, εγκατάσταση ή παραλαβή ενός παιδιού για το σκοπό της εκμετάλλευσης θα θεωρείται «παράνομη διακίνηση προσώπων».

Ακόμη και αν δε συμπεριλαμβάνει κανένα από τα μέσα που διατυπώνονται στην υποπαράγραφο (Α) αυτού του άρθρου, ως «παιδί» θα εννοείται κάθε πρόσωπο ηλικίας κάτω των δεκαοκτώ ετών.

2. Η ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΣΤΟ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΗΜΕΡΑ

Η εμπορία ανθρώπων, μια εκδοχή, δηλαδή, της ανθρώπινης δουλειάς, εμφανίζεται σε διάφορες ιστορικές περιόδους και σε διάφορες περιοχές με ποικίλες μορφές. Από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα κοινωνιών που στηρίχθηκαν σε αυτό τον ιδιόμορφο θεσμό υπήρξαν οι αρχαίες κοινωνίες της Ελλάδας και της Ρώμης, καθώς και οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (Η.Π.Α.) κατά τη διάρκεια του 17ου, 18ου και 19ου αιώνα.

Οι ΗΠΑ, όπως και πολλές άλλες χώρες, υιοθέτησαν στις εθνικές νομοθεσίες τους την καθολική απαγόρευση της δουλειάς μόλις στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Παρόλα αυτά, οι συνέπειές της -που είναι τα άλυτα προβλήματα των φυλετικών διακρίσεων, των προκαταλήψεων και του ρατσισμού- κληροδοτήθηκαν τόσο στον εικοστό όσο και τον εικοστό πρώτο αιώνα.

Παρόλο που το καθεστώς της δουλειάς απαγορεύτηκε με διεθνείς συμβάσεις στο πλαίσιο της Κοινωνίας των Εθνών, η εμπορία ανθρώπων τις τελευταίες δεκαετίες έχει λάβει ανησυχητικές διαστάσεις. Σήμερα, εκτιμάται ότι ένας μεγάλος αριθμός γυναικών και παιδιών, ο οποίος δεν μπορεί με ακρίβεια να υπολογιστεί, είναι θύματα οργανωμένων δικτύων εμπορίας ανθρώπων, ενώ στην Ευρώπη περίπου 500.000-600.000 νεαρές γυναίκες διακινούνται ετησίως -από την Ανατολική Ευρώπη σε διάφορα μέρη του κόσμου- με σκοπό την οικονομική και σεξουαλική εκμετάλλευσή τους. Αποτελεί κατάφωρη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας των γυναικών, οι οποίες υπέστησαν και συνεχίζουν να υφίστανται τις συνέπειες του φαινομένου. «Όταν θα γραφεί η αληθινή ιστορία του αγώνα κατά της δουλειάς, οι γυναίκες θα καταλάβουν μεγάλο χώρο στις σελίδες της, επειδή ο αγώνας των σκλάβων ήταν ιδιαίτερα αγώνας των γυναικών», αναφέρει η Α. Ντέιβις.⁴

Παρόλο που στο διεθνή επίσημο ορισμό του «trafficking» αναφέρεται η διακίνηση ανθρώπων, στο κείμενο που ακολουθεί θα γίνει χρήση του όρου γυναίκες, όχι μόνο επειδή αποτελούν την πλειονότητα του διακινούμενου πληθυσμού, αλλά κυρίως επειδή ο όρος «άνθρωπος» δε βοηθά στην ανάδειξη της ασυμμετρίας των έμφυλων σχέσεων και την ιδιαιτερότητα της γυναικείας μεταναστευτικής εμπειρίας.

Από την άποψη αυτή, το «trafficking» προκύπτει ως μέρος της έμφυλης πολιτικής

4. Ντέιβις, Α. (1984), *Γυναίκες, φυλή και τάξη*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα.

οικονομίας της μετανάστευσης στην Ευρώπη.⁵ Τα στοιχεία σε σχέση με τον αριθμό των γυναικών που διακινούνται ανά τον κόσμο δεν είναι ακριβή. Ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης διαβλέπει ότι θα υπάρξει μια σταδιακή αύξηση του αριθμού, όπως επίσης και αύξηση των κερδών των διακινητών.

Στη συνέχεια, ένα σημαντικό στοιχείο που θα πρέπει να αναφερθεί είναι ότι η διακίνηση και εμπορία διαπράττεται σχεδόν αποκλειστικά από διεθνή κυκλώματα οργανωμένου εγκλήματος, τα οποία συνεργάζονται, πολύ συχνά, με τα εσωτερικά εθνικά κυκλώματα, καθώς επίσης και με τις διωκτικές αρχές.

Το «trafficking» δε συνίσταται μόνο στο πέρασμα των συνόρων, καθώς «τα θύματα» μπορεί να διακινούνται μέσα στα όρια μιας χώρας. Τα μέσα και οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται διαφοροποιούνται συνεχώς.

Η παράνομη διακίνηση και εμπορία γυναικών με σκοπό τη σεξουαλική και οικονομική εκμετάλλευση, σύμφωνα με τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης, διεξάγεται σε τρεις φάσεις: α) τη στρατολόγηση, β) τη μετακίνηση, και γ) την εκμετάλλευση.⁶

Στη φάση της στρατολόγησης, η γυναίκα:

- Γνωρίζει πού θα απασχοληθεί αλλά αγνοεί τις συνθήκες,
- Έχει δελεαστεί από ψευδείς υποσχέσεις και αγνοεί τις προθέσεις των διακινητών.
- Μπορεί να μετακινηθεί με χρήση βίας.

Στη φάση της μετακίνησης:

- Οι γυναίκες μετακινούνται πάντα σε περιοχές, όπου υπάρχει αυξημένη ζήτηση των υπηρεσιών τους και οι έμποροι διαβλέπουν υψηλά κέρδη.

Στη φάση της εκμετάλλευσης, περιλαμβάνονται τα ακόλουθα:

- Σεξουαλική εκμετάλλευση (μπαρ, νυχτερινά κέντρα, ινστιτούτα, μασάζ, δρόμος, ροζ αγγελίες, κ.λπ.).
- Καταναγκαστική εργασία:
 - ο Γεωργία, κατασκευές, ορυχεία, οικιακές εργασίες για άνδρες και παιδιά.
- Επαιτεία (γυναίκες, παιδιά).
- Εξαναγκασμός για συμμετοχή σε στρατιωτικές επιχειρήσεις (άνδρες και παιδιά).
- Αφαίρεση και εμπορία οργάνων.

5. Andrijasevic, R. (2004), *Trafficking in Women and the Politics of Mobility in Europe*, Universiteit van Utrecht, Utrecht.

6. Παρουσίαση του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης, Δ.Ο.Μ., Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων, text at: www.iom.int

Υπάρχουν διάφοροι μύθοι και προκαταλήψεις, οι οποίοι ταυτίζουν το φαινόμενο της παράνομης διακίνησης και εμπορίας με την παράνομη μετανάστευση και την πορνεία. Για το λόγο αυτό, θα γίνουν κάποιοι διαχωρισμοί, με στόχο την καλύτερη κατανόηση και διάκριση των χαρακτηριστικών που ταιριάζουν στην κάθε περίπτωση, καθώς και την αποσαφήνιση των εννοιών.

Είναι γεγονός ότι υπάρχουν πολλές και σημαντικές δυσκολίες στην αντιμετώπιση του φαινομένου. Παρόλα τα μέτρα που έχουν ληφθεί και την πρόοδο που έχει σημειωθεί κυρίως τα τελευταία χρόνια, η παράνομη διακίνηση και εμπορία αποκτά ένα δυναμικό χαρακτήρα. Αλλάζει και εκσυγχρονίζεται διαρκώς όσον αφορά στις μεθόδους, τα μέσα και τις χώρες, οι οποίες είτε αποτελούν διαμετακομιστικούς σταθμούς είτε τόπους προορισμού. Τα Ηνωμένα Έθνη, ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, το Συμβούλιο της Ευρώπης, η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις καταβάλλουν σημαντικές προσπάθειες και αναπτύσσουν μια αξιόλογη δραστηριότητα, προκειμένου να επιτύχουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.

3. ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ – ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ

Στο κεφάλαιο αυτό θα προσπαθήσουμε να αποφύγουμε -όπου αυτό καθίσταται δυνατό- την αντιμετώπιση που κινείται στο δίπολο «διακινητής-θύμα», αναγνωρίζοντας την πολυπλοκότητα του φαινομένου και εκτιμώντας ότι εμποδίζει και στιγματίζει τα σχέδια και τη δράση του γυναικείου μεταναστευτικού πληθυσμού, ο οποίος, μέσω της μετακίνησής του, επιδιώκει να πραγματοποιήσει μια ανοδική πορεία στον κοινωνικό, οικονομικό και επαγγελματικό τομέα. Παράλληλα, είναι χρήσιμο να γίνει αντιληπτό ότι με τη «θυματοποίηση» αναπαράγονται στερεότυπα και φαίνεται να «αποενοχοποιείται» η κρατικά σχεδιασμένη μετανάστευση ως η μόνη που είναι απαλλαγμένη από την εκμετάλλευση.

Η «θυματοποίηση» στηρίζει, επίσης, το ιδεολογικό πλαίσιο των «anti-trafficking» εκστρατειών, το οποίο συχνά ενισχύει τις απαγορευτικές μεταναστευτικές πολιτικές που παράγονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και κατοχυρώνει τη δημιουργία μιας εθνικιστικής συνείδησης του χώρου και της πατρίδας, ενώ εγκληματοποιεί αυτούς/-ές που καθίστανται παράνομοι/-ες εντός εθνικών επικρατειών. Επιπλέον, δε λαμβάνεται υπόψη η εκούσια συμμετοχή των μεταναστών/-τριών στη μεταναστευτική διαδικασία.⁷

Όσον αφορά στο θέμα της χρήσης βίας, δεν υπάρχει σαφής διαχωρισμός και για τη μια και για την άλλη περίπτωση. Στην παράνομη μετανάστευση, συνήθως, δεν υπάρχει ένδειξη για χρήση βίας που θα παραβίαζε την ελεύθερη βούληση των ατόμων. Αντίθετα, τα ίδια τα άτομα πλησιάζουν τους διακινητές για να μπορέσουν να εξασφαλίσουν τη δυνατότητα εισόδου σε μια τρίτη χώρα.

Στη συνέχεια, αξίζει να αναφερθεί ο τρόπος με τον οποίο αμείβονται. Συνήθως, η πληρωμή γίνεται εκ των προτέρων κυρίως με υποσχέσεις, οι οποίες τροφοδοτούν το όνειρο για μια καλύτερη ζωή και τη δυνατότητα εύρεσης εργασίας με υψηλότερες αμοιβές, λιγότερη ανέχεια και φτώχεια. Το όφελος από τη συναλλαγή, επομένως, είναι οικονομικό και ο στόχος και στις δύο περιπτώσεις –και στην παράνομη μετανάστευση και στη διακίνηση και εμπορία– συνίσταται στην παράνομη διέλευση των συνόρων.

Στην παράνομη διακίνηση και εμπορία, μάλιστα, η οικονομική δέσμευση απο-

7. Αμπατζή, Λ. (2006), *Προσεγγίζοντας το φαινόμενο του trafficking: Διερεύνηση των προοπτικών συμφιλίωσης της επαγγελματικής με την οικογενειακή ζωή μετά την τραυματική-στιγματιστική μεταναστευτική εμπειρία*, Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής-Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Έργο Άλκηστis, Κ. Π. EQUAL, σελ. 15.

τελεί ένα από τα μέσα, με τα οποία οι διακινητές ελέγχουν τα θύματά τους. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που η διακινούμενη γυναίκα δίνει ως προκαταβολή ένα σημαντικό χρηματικό ποσό για τη μετακίνησή της και την προμήθεια των σχετικών ταξιδιωτικών εγγράφων που θα διευκολύνουν την είσοδό της σε μια άλλη χώρα. Μετά τη διέλευση των συνόρων, τα έγγραφα αυτά κατάσχονται από τους διακινητές και οι γυναίκες είναι πλέον σε απομόνωση. Συχνά, γίνονται αποδέκτριες απειλών και εκβιασμών, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις τους δίνεται ένα χρηματικό ποσό, με σκοπό οι διακινητές να εξαγοράσουν τη συνειδησή τους και να μπορούν να τις εντάξουν πιο εύκολα στη διαδικασία εκμετάλλευσής τους.

Οι παράνομα διακινούμενες γυναίκες δεν εντοπίζονται εύκολα, επειδή -συνήθως- δε φέρουν εμφανή σημάδια άσκησης βίας, όπως μώλωπες, με συνέπεια να μην τυγχάνουν αρωγής και προστασίας.

Η πολιτεία, από την πλευρά της, είναι δύσκολο να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά την εμπορία και διακίνηση γυναικών. Η κατάσταση αυτή έγκειται στο γεγονός ότι οι γυναίκες-θύματα υφίστανται τις συνέπειες δύο ισχυρών κοινωνικών συστημάτων εξουσίας: του σεξισμού και του ρατσισμού. Εξαιτίας του σεξιστικού κοινωνικού περιβάλλοντος, απαλύνεται το αξιόποινο της σεξουαλικής εκμετάλλευσης, γιατί εξισώνεται με την πορνεία, η οποία αποτελεί «ιδιωτική υπόθεση» και είναι κοινωνικά ανεκτή και νομικά επιτρεπτή με ορισμένες προϋποθέσεις. Εξαιτίας του ρατσιστικού και ξενοφοβικού περιβάλλοντος, το αξιόποινο της εμπορίας και διακίνησης αμβλύνεται, εφόσον το θύμα αντιμετωπίζεται ως οικονομική μετανάστρια που αναγκάζεται να αναζητήσει με οποιοδήποτε τρόπο εργασία στη χώρα διέλευσης ή προορισμού. Σε αυτό το πλαίσιο, οι προσωπικές ζωές και εμπειρίες των μεταναστριών-θυμάτων σεξουαλικής εκμετάλλευσης τείνουν να αντιμετωπίζονται ως «προσωπικό πρόβλημα» μεμονωμένων ατόμων, τα οποία μάλιστα, εάν συλληφθούν για παράνομη είσοδο στην χώρα, τιμωρούνται.⁸ Αντίθετα, οι «πελάτες»-δράστες της σεξουαλικής εκμετάλλευσης αντιμετωπίζονται ως περιπτώσεις ατομικής ψυχοπαθολογίας και όχι ως υποκείμενα άσκησης σεξιστικής βίας.

Αυτό που αποτελεί βεβαιότητα είναι ότι η καταπολέμηση της παράνομης διακί-

8. Στρατηγάκη, Μ. (2007), *Το φύλο της κοινωνικής πολιτικής*, Μεταίχμιο, Αθήνα, σελ. 171.

νησης δεν επιτυγχάνεται με την ένταση του κατασταλτικού χαρακτήρα των μεταναστευτικών πολιτικών. Επομένως, πρέπει να δίνεται προτεραιότητα στην προστασία της φυσικής και ηθικής ακεραιότητας κάθε γυναίκας είτε εξαναγκάζεται να γίνει αντικείμενο σεξουαλικής εκμετάλλευσης είτε όχι, καθώς και στην εξασφάλιση των δικαιωμάτων της. Τέλος, είναι απαραίτητο να λαμβάνεται ειδική μέριμνα και προστασία σε περιπτώσεις που είναι μάρτυρας για την ποινική δίωξη των δραστών και, κατά συνέπεια, βρίσκεται σε ένα καθεστώς συνεχούς φόβου τόσο για τη δική της ζωή όσο και της οικογένειάς της.

4. ΠΟΡΝΕΙΑ – ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΑ ΜΕ ΣΚΟΠΟ ΤΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ

Η μεταναστευτική πορνεία συχνά ταυτίζεται με την παράνομη διακίνηση που έχει ως στόχο τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Οι γυναίκες νεαρής ηλικίας είναι επιρρεπείς στη βία, την εκμετάλλευση και περισσότερο ευάλωτες στον έλεγχο και την εξάρτηση από τα διεθνή δίκτυα σωματεμπορίας.

Πολλές χώρες, στις οποίες συμπεριλαμβάνεται και η Ελλάδα, απαγορεύουν την είσοδο σε γυναίκες που θέλουν να εργαστούν στην πορνεία και, εάν συλληφθούν, τους επιβάλλουν ποινικές διώξεις και τις απελαύνουν. Κάποιες άλλες προβλέπουν ειδική άδεια καλλιτέχνης σε μετανάστριες που ενδιαφέρονται να εργαστούν στη βιομηχανία του σεξ (στριптиζέζ, χορεύτριες), προσδίδοντας μια φαινομενική κάλυψη νομιμότητας στη μεταναστευτική πορνεία. Άλλες, τέλος, όπως η Ολλανδία, παρέχουν ελεύθερα άδειες εργασίας και διαμονής σε αλλοδαπές «εργάτριες του σεξ». Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, σύμφωνα με απόφασή του (Ιούλιος 1997), αναγνωρίζει την πορνεία ως οικονομική δραστηριότητα και ως νόμιμη μορφή εργασίας, με την προϋπόθεση να αποδείξουν οι υπήκοοι από τρίτες χώρες ότι έχουν τη δυνατότητα να εργαστούν ως «σεξουαλικές εργάτριες».

Το θέμα της μεταναστευτικής πορνείας και της παράνομης διακίνησης έχει προκαλέσει πολλές συζητήσεις και, επειδή συχνά στην πραγματικότητα τα όρια δεν είναι ξεκάθαρα, τα κράτη ασκούν πολιτικές και εφαρμόζουν μέτρα που καταπολεμούν τόσο την παράνομη διακίνηση όσο και την πορνεία. Εύλογα, επομένως, γεννιέται το ερώτημα: σε τι διαφέρει μια γυναίκα-θύμα παράνομης διακίνησης με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση από μια γυναίκα που εκδίδεται ανεξάρτητα; Η γυναίκα που εκδίδεται ανεξάρτητα ελέγχει τα χρήματα που κερδίζει, έχει τη δυνατότητα να επιλέξει και να διαπραγματευθεί με τους «πελάτες» της και γενικά έχει μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων. Αντίθετα, η γυναίκα-θύμα παράνομης διακίνησης δεν έχει κανένα περιθώριο να ενεργήσει αυτόνομα. Έχει το δικαίωμα να σταματήσει τη δουλειά της μέρας ή της νύχτας μόνο όταν συγκεντρώσει το απαιτούμενο ποσό, αλλιώς τιμωρείται με ξύλο ή με πρόστιμο. Δεν έχει ελευθερία κινήσεων και από τη μια μέρα στην άλλη μπορεί να βρεθεί σε ξένη χώρα, να παραχωρηθεί ή και να εξαγοραστεί από όποιον προσφέρει περισσότερα.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δύο από τα κράτη-μέλη της, η Σουηδία και η Ολλανδία,

υιοθετούν διαφορετικές στάσεις όσον αφορά στο θέμα της πορνείας. Η Σουηδία απαγορεύει την πορνεία ως ανεπιθύμητο κοινωνικό φαινόμενο και διώκει ποινικά τον πελάτη -και όχι την πόρνη- εφόσον ο αγοραστής σεξουαλικών υπηρεσιών θεωρείται ότι βρίσκεται σε θέση ισχύος στη δεδομένη συναλλαγή, με αποτέλεσμα να θεωρείται υπεύθυνος για την τέλεση της πράξης. Επίσης, αντιμετωπίζει τη γυναίκα ως θύμα εκμετάλλευσης και κακοποίησης και όχι ως εγκληματία που πρέπει να τιμωρηθεί για την εμπλοκή της στην πορνεία. Αντίθετα, στην Ολλανδία, η πορνεία αναγνωρίζεται ως νόμιμη εργασία και παρέχονται άδειες εργασίας και διαμονής σε οικονομικές μετανάστριες, χωρίς να υπάρχει ποινική δίωξη του πελάτη.

Στην παράνομη διακίνηση των γυναικών δεν υπάρχει ελεύθερη βούληση. Οι γυναίκες έχουν υποστεί κάποια μορφή εξαναγκασμού ή εξαπάτησης. Είναι, επίσης, δυνατό κάποιες στιγμές να είχαν συναινέσει ή και να είχαν επιδιώξει με δική τους θέληση τη μετανάστευση ή το είδος της εργασίας που θα ασκούσαν. Επομένως, σε μια χώρα, όπου η πορνεία αναγνωρίζεται ως επάγγελμα, υπάρχει δυνατότητα ελέγχου της κατάστασης. Όταν το νομοθετικό πλαίσιο της χώρας για τους/τις μετανάστες/-τριες προβλέπει την είσοδο αλλοδαπών για εργασία ή την παραχώρηση αδειών διαμονής και εργασίας ως εκδιδόμενα πρόσωπα, συμβάλλει στη μείωση της παράνομης διακίνησης προσώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, εφόσον περιορίζει τον αριθμό των μεσαζόντων.

Στη χώρα μας, η κατάσταση σχετικά με την πορνεία και την «πορνική αγορά» δεν χαρακτηριζόταν από την ίδια δυναμική ανάπτυξη όπως αυτή που γνώρισε το «trafficking» τα τελευταία έτη. Είχε υποστεί κάποιες αλλαγές, χωρίς, όμως, να αλλάζει σε οργανωτική δομή ή στη σχέση της με την ευρύτερη κοινωνία. Κατά κανόνα, η σχετική νομοθεσία ή η δραστηριότητα που επιδείκνυαν οι κρατικές αρχές ήταν σε θέση να την ορίσει και να ασκήσει ένα σχετικό έλεγχο τόσο στις εκδιδόμενες γυναίκες όσο και στον τρόπο προαγωγής τους. Για πολλές δεκαετίες, η πορνεία υπήρχε κάτω από ένα αυστηρό διακανονιστικό σύστημα και ακολουθούσε τη δημογραφική ανάπτυξη της χώρας. Η αύξηση της πορνείας σε πληθυσμό ή σε αριθμό μισθώσεων έτεινε να ακολουθεί την αύξηση του σεξουαλικά ενεργού ανδρικού πληθυσμού. Κατά τη διάρκεια της περιόδου της δικτατορίας, βρέθηκε σε ένα καθεστώς αυταρχισμού. Το κλείσιμο της Τρούμπας στην περιοχή του Πειραιά στάθηκε αιτία να δημιουργηθεί ένας μεγάλος αριθμός οίκων ανοχής στον αστικό ιστό, ενώ οι εκδιδόμενες γυναίκες είχαν υποστεί την περίοδο εκείνη την καταστολή των αστυνομικών και δικαστικών αρχών. Στη συνέχεια, την περίοδο της Μεταπολίτευσης, με την ατμόσφαιρα ριζοσπαστισμού που υπήρχε, την ηθική και

ψυχική ανάταση που είχε προκληθεί, επήλθε ύφεση τόσο από την πλευρά της ζήτησης (πελατεία) όσο και από την πλευρά της προσφοράς (εκδιδόμενες).⁹

Οι εξελίξεις αυτές θορύβησαν, κυρίως, όσους είχαν οικονομικά οφέλη από την εκδιδόμενη γυναίκα, όπως προαγωγούς, μεσάζοντες, ιδιοκτήτες νυχτερινών κέντρων, ιδιοκτήτες ακινήτων, ξενοδοχείων, σπιτιών και διαμερισμάτων. Έτσι, ξεκίνησε τότε έντονη δραστηριότητα από τα κυκλώματα μαστροπείας, η οποία είχε πολλές κατευθύνσεις. Μια από αυτές ήταν η μεταφορά γυναικών από χώρες του εξωτερικού, όπως Φιλιππίνες, Ταϊλάνδη, Πολωνία, καθώς και κάποιες χώρες της Αφρικής, και η διοχέτευσή τους στην πορνεία. Το πείραμα αυτό των προαγωγών και μεσαζόντων θεωρήθηκε επιτυχημένο, καθώς με τη χρήση διάφορων μορφών εξαπάτησης, ακόμα και άσκησης βίας, αύξησαν τα κέρδη τους. Όσον αφορά στις σχέσεις των εκπορνευόμενων αλλοδαπών γυναικών με τις Ελληνίδες εκδιδόμενες, αυτές ήταν κυρίως συμπληρωματικές και όχι ανταγωνιστικές.¹⁰

Η Αστυνομία, από την πλευρά της, είχε τη δυνατότητα να εξουδετερώνει ή και να στέλνει στη φυλακή επαρκή αριθμό μελών των κυκλωμάτων, ώστε να μην μπορούν εύκολα να ανασυγκροτηθούν. Τη δεκαετία του 1990, με την κατάρρευση των Ανατολικών Ευρωπαϊκών κοινωνιών και κυρίως των χωρών των Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, υπήρξε, για τα δεδομένα της πορνικής πελατείας στη χώρα, πλούσιο ανθρώπινο υλικό.¹¹ Με τα νέα δεδομένα εξασφαλίστηκαν αμέσως συνδετικοί κρίκοι επικοινωνίας με τα τοπικά δίκτυα διακίνησης και προώθησης γυναικών από την Ανατολική Ευρώπη και από άλλες χώρες των Βαλκανίων. Επειδή υπήρξε σοβαρό νομοθετικό έλλειμμα, η Ελλάδα σύντομα έγινε ένας διαμετακομιστικός σταθμός που απέφερε τεράστιο κέρδος στα κυκλώματα που δρούσαν μέσα και έξω από τη χώρα. Παράλληλα, η Αστυνομία δε διέθετε τη νομοθετική αφετηρία, τη νοοτροπία και τον εξοπλισμό για να αντιμετωπίσει ένα τέτοιο φαινόμενο, το οποίο είχε λάβει σημαντικές διαστάσεις.

Όσον αφορά στη συμμετοχή εθνικών ομάδων στο διαμορφωμένο χάρτη της πορνείας της σύγχρονης Ελλάδας, προκύπτει ότι οι γυναίκες από τη Ρωσία και την Ουκρανία έφεραν το κύριο βάρος, όπως και οι γυναίκες από τη Γιουγκοσλαβία, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, τη Μολδαβία, τις οποίες ακολούθησαν με αυξητική τάση οι γυναίκες από την

9. Λάζος, Γρ. (22/05/2001), «Ένα ροζ απόλυτα μαύρο», *Εφημερίδα Ελευθεροτυπία*, Αφιέρωμα, «Εμπορία ανθρώπων-Δούλοι στην Ευρωπαϊκή Ένωση», τ. 111, σελ. 6-9.

10. Στο ίδιο, σελ. 6.

11. Στο ίδιο, σελ. 7.

Αλβανία.¹² Οι γυναίκες αυτές δοκιμάζονταν στην αγορά για ένα χρονικό διάστημα τριών έως πέντε (3-5) εβδομάδων και η προώθησή τους μπορεί να είχε επιτυχημένη ή αποτυχημένη έκβαση. Σε περίπτωση αποτυχίας, είτε αφήνονταν στην τύχη τους και απελευθύνονταν, είτε προωθούνταν στην αγορά με κατώτερα μισθώματα, είτε εντάσσονταν σε μια άλλη απασχόληση, όπως οικιακές βοηθοί, νοσοκόμες, κ.ά.¹³

Γίνεται φανερό ότι, με την αδρή χρηματοδότηση της «πελατείας», η καταναγκαστική πορνεία αλλοδαπών γυναικών διεκδίκησε επιτυχημένα από την Ελληνική κοινωνία τους απαραίτητους χώρους και πόρους για να στεγάσει τους ταχύτατα αυξανόμενους πελάτες. Παράλληλα, οι γυναίκες αυτές δεν είχαν την αίσθηση του χώρου και του χρόνου και, όντας σε κρίσιμη κατάσταση, δεν ήξεραν πώς να αντιδράσουν.

Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Ελλάδα η κατάσταση αυτή άρχισε να αναγνωρίζεται ως προβληματική όταν οι οικογενειακές σχέσεις και κατ' επέκταση ο θεσμός της οικογένειας παρουσίασε αλλοιώσεις με τη σύναψη εξωσυζυγικών σχέσεων αρκετών ανδρών-μελών της ελληνικής οικογένειας ή ακόμα και με την τέλεση γάμων με αλλοδαπές γυναίκες διαφόρων εθνικοτήτων, όπως αυτές που αναφέρθηκαν παραπάνω. Έτσι, συντελέστηκε μια διατάραξη των «χρηστών ηθών» της ελληνικής οικογένειας, η οποία προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις στους κόλπους της και έδωσε την ευκαιρία να ενταθεί ο αποκλεισμός και η περιθωριοποίηση αυτών των γυναικών.

Αξιζει να επισημανθεί ότι κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, εκτός από τις χώρες προέλευσης των διακινούμενων γυναικών που αναφέρθηκαν παραπάνω, πρόσφορη πηγή γυναικών-θυμάτων εμπορίας και διακίνησης με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευσή τους αποτελούν γυναίκες από χώρες της Αφρικής, οι οποίες έχουν κατακλύσει τους νόμιμους και παράνομους οίκους ανοχής στην Ελλάδα. Η κατάσταση αυτή επιδεινώθηκε, κυρίως, μετά την ένταξη στη Ευρωπαϊκή Ένωση των πρώην ανατολικών χωρών και τη δυνατότητα ελεύθερης διακίνησης των πολιτών τους στο εσωτερικό της

12. Στοιχεία από την Έκθεση του πρώην Υπουργείου Δημοσίας Τάξης για το 1999 που συνετάχθη το 2000 και διανεμήθηκε στις αρμόδιες υπηρεσίες το 2001, τα οποία δημοσιεύονται στο άρθρο των Μαρνέλλου Γ. & Κυριακόπουλου Κ. (22/05/2001), «Η ακτινογραφία της φρίκης», *Εφημερίδα Ελευθεροτυπία*, Αφιέρωμα, «Εμπορία ανθρώπων-Δούλοι στην Ευρωπαϊκή Ένωση», τ. 111, σελ. 10-11. Επισημαίνεται ότι το αδίκημα της παράνομης διακίνησης-εμπορίας δε συμπεριλαμβανόταν τότε στην ποινική νομοθεσία, καθώς δεν αντιμετωπιζόταν ως αυτοτελές αδίκημα, αλλά αντιμετωπιζόταν από ένα πλέγμα ποινικών διατάξεων. Τα στατιστικά στοιχεία που τηρούσαν οι ελληνικές αστυνομικές αρχές αναφέρονταν σε γυναίκες που είχαν καταγραφεί με βάση εξιχνιασμένες υποθέσεις ως θύματα σωματεμπορίας, μαστροπείας και ως εκδιδόμενες στην εγχώρια αγορά.

13. Λάζος, Γρ. (22/05/2001), *Ένα ροζ ...*, ό.π.

Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η παραδοσιακή προσέγγιση του «trafficking» καταδικάζει ηθικά την πορνεία, σύμφωνα με την οποία η παράνομη διακίνηση γυναικών αποτελεί απλώς ένα μέρος, ενώ παραγνωρίζονται οι συνθήκες συγκατάθεσης ή εξαναγκασμού από την πλευρά των γυναικών. Με αυτό τον τρόπο, η λήψη μέτρων καταπολέμησης του «trafficking» έχει ως απώτερο στόχο την καταπολέμηση της πορνείας, προβάλλοντας περισσότερο τον εγκληματικό χαρακτήρα της. Παράλληλα, οι γυναίκες, που εκπορνεύονται, στιγματίζονται, απομονώνονται, περιθωριοποιούνται και εκτίθενται σε μεγαλύτερους κινδύνους εκμετάλλευσης και κακοποίησης εξαιτίας της στιγματισμένης φύσης της εργασίας τους. Δημιουργείται, έτσι, ένας διαχωρισμός σε «αθώες» και «τίμιες» γυναίκες, τις μη πόρνες, οι οποίες αξίζουν την προστασία και αρωγή της πολιτείας και σε «κακές» και «ένοχες», δηλαδή τις πόρνες, των οποίων η κακοποίηση δεν τιμωρείται στο βαθμό που είναι εκείνες υπεύθυνες για ό,τι μπορεί να τους συμβεί. Ακόμα και στις συζητήσεις που διεξάγονται στην παρούσα φάση για το «trafficking», η εικόνα του «αθώου θύματος» παραμένει χαρακτηριστική, καθώς φαίνεται να παραπέμπει μόνο σε εκείνες τις γυναίκες που αξίζει να προστατευθούν.¹⁴

Με βάση την παραπάνω προσέγγιση, η γυναίκα που εκπορνεύεται θεωρείται «επαγγελματίας» στον τομέα παροχής σεξουαλικής εργασίας, ούσα νόμιμη και θέτοντας με τον τρόπο αυτό τα όριά της, ενώ η γυναίκα που διακινείται παράνομα δεν έχει εναλλακτική επιλογή, εκτιμάται ως αντικείμενο προς πώληση, αγορά, ενοίκιαση και χρειάζεται να δικαιολογήσει το υπερτιμημένο κόστος της επένδυσης που έχει κάνει για αυτή ο διακινητής.

Η διαφωνία ανάμεσα σε εκείνους που υποστηρίζουν την αναγκαιότητα απαγόρευσης της πορνείας-σωματεμπορίας με βάση τις διεθνείς συμβάσεις περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων¹⁵ και σε εκείνους που υποστηρίζουν το δικαίωμα των ανθρώπων να χρησιμοποιούν το σώμα τους με σκοπό το κέρδος χωρίς να ενοχοποιούνται για αυτό αποτελεί τη βασική αιτία του σχίσματος στο εσωτερικό των πολιτικών κινητοποιήσεων για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

14. Αμπατζή, Λ. (2006), *ό.π.*, σελ. 21.

15. Ανάπτυξη αυτής της οπτικής γίνεται στο βιβλίο της Barry, K. (1984), *Female Sexual Slavery*, New York University Press, New York, καθώς και στο πιο σύγχρονο βιβλίο της Jeffreys, S. (1997), *The Idea of Prostitution*, Spinifex, Melbourne και στο βιβλίο: Chapkis, W. (1997), *Live Sex Acts*, Cassell, London.

Συγκεκριμένα, οι όροι «σεξουαλική εργασία» (sex-work) και «βιομηχανία του έρωτα» (sex industry) προτείνονται για να αντικαταστήσουν τον όρο «πορνεία». Αντίστοιχα, προτείνεται και ο όρος εργάτρια του έρωτα (sex worker) για την αντικατάσταση των όρων «πόρνη» και «ιερόδουλος». Είναι χρήσιμο να επισημανθεί ότι οι νέοι αυτοί όροι έχουν προταθεί διεθνώς από οργανώσεις των ίδιων των εργαζομένων σε μια προσπάθεια να επαναπροσδιοριστεί το εμπορικό σεξ ως ενεργή μορφή επαγγέλματος και ως τρόπος εξασφάλισης εισοδήματος και όχι ως κοινωνικό ή ψυχολογικό χαρακτηριστικό μιας συγκεκριμένης τάξης γυναικών αλλά και ανδρών.¹⁶

Όσον αφορά στο θέμα της περιθωριοποίησης και του στιγματισμού των γυναικών που εμπλέκονται στην πορνεία, υπάρχει μια αρκετά ενδιαφέρουσα έκθεση από μη κυβερνητικούς ερευνητές, με θέμα: «*Ο επαναπροσδιορισμός της πορνείας ως σεξουαλική εργασία*». Στην έκθεση αυτή, υποστηρίζεται η κατάταξη της προσφοράς σεξουαλικών υπηρεσιών με αμοιβή στην κατηγορία νόμιμης εργασίας, ούτως ώστε τα άτομα που απασχολούνται σε αυτή να αποκτήσουν τα βασικά ατομικά εργατικά δικαιώματα. Επίσης, σχετικά με τη διατύπωση επιχειρημάτων ενάντια στην πορνεία και το χαρακτηρισμό της ως σοβαρή παραβίαση της ανθρώπινης ακεραιότητας και αξιοπρέπειας, παρατίθεται ιστοσελίδα που μπορεί να πληροφορήσει πληρέστερα με άλλες ενδιαφέρουσες ερευνητικές εκθέσεις¹⁷ τους/τις ενδιαφερόμενους/-ες σχετικά με αυτό το ζήτημα.

4.1. Αιτίες της παράνομης διακίνησης και εμπορίας - Τα χαρακτηριστικά των παράνομα διακινούμενων γυναικών

Οι νέες συνθήκες της παγκοσμιοποίησης με τις άνισες διεθνείς οικονομικές σχέσεις, ο έμφυλος καταμερισμός της διεθνούς αγοράς εργασίας, καθώς και οι περιοριστικές μεταναστευτικές πολιτικές, δημιουργούν πολύ συχνά συνθήκες ευνοϊκές για τη διατήρηση και εξάπλωση του φαινομένου της παράνομης διακίνησης που έχει ως σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών.

Σύμφωνα με το πρώην Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, έχουν βρεθεί αρκετά στοιχεία για τα θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης στην Ελλάδα, όπως η προέλευση, η ηλικία

16. Bindman, J. & Doezema, J. (1997), *Redefining Prostitution as Sex Work on the International Agenda*, Anti-slavery International, London.

17. Εκθέσεις με διατύπωση απόψεων και επιχειρημάτων ενάντια στην πορνεία, text at: www.prostitutionresearch.com.

και άλλα, τα οποία αναφέρονται παρακάτω.¹⁸

Οι χώρες προέλευσης των αλλοδαπών γυναικών που εισέρχονται στην Ελλάδα είναι: Ρουμανία, Βουλγαρία, Μολδαβία, Αλβανία, Ουκρανία, Ρωσία, Γεωργία, Λευκορωσία, Καζακστάν και άλλες. Υπάρχει, επίσης, εισροή γυναικών από χώρες της Ασίας, της Αφρικής (Ζαΐρ, Νιγηρία) και κάποιων χωρών της Λατινικής Αμερικής. Οι περισσότερες από αυτές διακρίνονται για την έλλειψη κατοχύρωσης των δικαιωμάτων και ελευθεριών των γυναικών, γεγονός που θεωρείται ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες τόσο της γυναικείας μετανάστευσης όσο και της διεθνούς διακίνησης και εμπορίας, ενώ οι διακρίσεις και η άσκηση βίας είναι ένα εξίσου συχνό φαινόμενο.

Οι κυβερνήσεις των χωρών που αποτυγχάνουν να προστατεύσουν και να προωθήσουν τα δικαιώματα των γυναικών, είτε αυτά είναι ατομικά και πολιτικά είτε οικονομικά και κοινωνικά, συντελούν στην αποδυνάμωση και την ώθησή τους προς τη μετανάστευση, καθιστώντας τις, με τον τρόπο αυτό, ιδιαίτερα ευάλωτες προς τα δίκτυα της διεθνούς εμπορίας. Τις οδηγούν, δηλαδή, στην οικονομική και σεξουαλική εκμετάλλευση τόσο στον ιδιωτικό και το δημόσιο χώρο όσο και στο εσωτερικό των τοπικών, εθνικών και διεθνικών οικονομιών. Η έλλειψη δικαιωμάτων και οι διακρίσεις που υφίστανται οι γυναίκες οξύνονται και από μια σειρά εξωτερικών παραγόντων, όπως είναι το ολοένα αυξανόμενο χάσμα ανάμεσα στις πλούσιες και τις φτωχές χώρες του πλανήτη και η αύξηση της ανισότητας στο εσωτερικό των χωρών μεταξύ των οικονομικά ισχυρών και οικονομικά ανίσχυρων πολιτών.

Οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές ανισότητες που υπάρχουν ανάμεσα στις αστικές και μη αστικές περιοχές, την ύπαιθρο, τις αναπτυγμένες και τις υπό ανάπτυξη χώρες οδηγούν σε εθνικές και διεθνείς πολιτικές αστάθειες, καθώς και σε βίαιες αναταραχές, όπως τα γεγονότα που συνέβησαν στη γειτονική Αλβανία κατά τη διάρκεια του έτους 1997, στην Ινδονησία το 1998 και σε άλλες χώρες, όπου οι γυναικείοι πληθυσμοί ήταν στο στόχαστρο και υπέστησαν συγκεκριμένες μορφές φυλετικής βίας (μαζικοί βιασμοί). Οι περισσότερες από τις χώρες προέλευσης των γυναικών που διακινούνται παράνομα έχουν υποστεί, όπως είδαμε παραπάνω, πολλές οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές. Στις χώρες αυτές, παρατηρούνται προβλήματα που συνδέονται με την ανεπ-

18. Στατιστικά στοιχεία (2003-2005) που τηρεί η Δ/ση Δημόσιας Ασφάλειας, τα οποία παρουσιάστηκαν από την Αντωνιάδου Σ., Α/Β, στο Συνέδριο που διεξήχθη στα Ιωάννινα στις 22-23/06/2005, *Δράσεις του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και της Ελληνικής Αστυνομίας για την αντιμετώπιση και καταπολέμηση του φαινομένου «Εμπορία Ανθρώπων»*, text at: <http://www.eplc.gr/projects/docs/Antoniadou.pdf>, σελ. 4.

γία, τον πληθωρισμό και τα χαμηλά εισοδήματα, με αποτέλεσμα οι συνθήκες διαβίωσης να χειροτερεύουν, επιτρέποντας την ανάπτυξη παραοικονομιών. Η νέα αυτή κατάσταση που έχει διαμορφωθεί τις επηρεάζει ιδιαίτερα, γεγονός στο οποίο συντελούν οι εμπόλεμες συγκρούσεις και η οικονομική ύφεση που δυσχεραίνουν ακόμα περισσότερο τη θέση τους. Έτσι, οι διακρίσεις κατά των γυναικών στην αγορά εργασίας, η ανεργία, οι χαμηλοί μισθοί, οι μεταβολές που υφίσταται η οικογενειακή τους κατάσταση (απώλειες συντρόφων και συγγενικών προσώπων, διαζύγια, κ.λπ.) διαμορφώνουν το πρόσωπο της φτώχειας με γυναικεία κυρίως χαρακτηριστικά.¹⁹

Χώρες προορισμού των γυναικών αυτών αποτελούν, μεταξύ άλλων, οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, οι Η.Π.Α., η Ιαπωνία, το Ισραήλ, ο Καναδάς, η Κύπρος, το Ντουμπάι, η Τουρκία, κ.λπ. Οι διακινητές χρησιμοποιούν πολλές μεθόδους για τη μεταφορά των γυναικών. Πολλές εισέρχονται νόμιμα στις χώρες υποδοχής με τουριστικές ή φοιτητικές θεωρήσεις εισόδου, άλλες χρησιμοποιούν άδειες παραμονής και εργασίας ως καλλιτέχνιδες, ενώ πολύ συχνά οι γυναίκες εισέρχονται με πλαστά έγγραφα, με την ανοχή ή και τη συνέργεια των διωκτικών αρχών.

Ένα κοινό στοιχείο του «trafficking» με την παράνομη μετανάστευση και ιδιαίτερα με τη γυναικεία μετανάστευση είναι η έλλειψη της συναίνεσης της μετακινούμενης και ο εξαναγκασμός της στην πορνεία. Διαδραματίζεται, λοιπόν, ένα έργο, οι πρωταγωνιστές του οποίου δρουν ανενόχλητοι, ενώ ένας άνευ όρων βερμπαλισμός λειτουργεί ως υποκατάστατο στην ουσιαστική παρέμβαση που δεν φαίνεται πώς μπορεί να επιτευχθεί.

Ύστερα από την παράθεση κάποιων από τις αιτίες και τα γεγονότα που οδηγούν τις γυναίκες στη μετανάστευση, διαπιστώνουμε ότι είναι πολύ δύσκολο να αποτρέψει μια οικογένεια γυναίκες νεαρότερης ηλικίας να φύγουν από τη χώρα τους και να αναζητήσουν καλύτερη ζωή σε κάποια άλλη χώρα. Οι διακινητές εμφανίζονται ως διευκολυντές της μετακίνησης των ενδιαφερόμενων για μετανάστευση γυναικών. Για το λόγο αυτό, προσεγγίζουν τα θύματά τους με διάφορους τρόπους, ο πιο χαρακτηριστικός από τους οποίους είναι η σύνταξη και δημοσίευση αγγελιών σε εφημερίδες για διάφορες εργασίες, όπως σερβιτόρες, χορεύτριες, συνοδούς, οικιακές βοηθούς, φροντίδα ηλικιωμένων κ.λπ. σε μια άλλη περιοχή ή ακόμα και σε μια άλλη χώρα. Πολλές κοπέλες

19. Τσακλάγκανου, Γ. (2002), *Ενημερωτική Μελέτη για τη Διεθνική Σωματεμπορία-Trafficking*, Κ.Ε.Θ.Ι., Αθήνα, text at: http://www.kethi.gr/greek/meletes/trafficking_outine/traffickingoutline.pdf, σελ. 5.

ανταποκρίνονται στις αγγελίες αυτές, ελπίζοντας στην εξεύρεση μιας εργασίας που θα τους εξασφαλίσει ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης και θα συμβάλει στη βελτίωση των συνθηκών ζωής της οικογένειάς τους.

Σε αυτό το σημείο ανακύπτει και το κρίσιμο ζήτημα της συναίνεσης των μετακινούμενων. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, «trafficking» με συναίνεση του θύματος δε νοείται. Διατυπώνονται, επομένως, από αρκετούς κάποια ερωτήματα, όπως: Οι γυναίκες αυτές δεν επεδίωκαν να αφήσουν τη χώρα τους; Δε γνώριζαν άραγε ότι θα εισέλθουν παράνομα σε μια άλλη χώρα; Τέλος, δεν ήξεραν ή τουλάχιστον δεν υποψιάζονταν ότι η εργασία τους θα ήταν περισσότερο παροχή υπηρεσιών στην αγορά-βιομηχανία του σεξ;

Σύμφωνα με την Έκθεση του πρώην Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, την επεξεργασία των στοιχείων που έχει πραγματοποιηθεί και με δεδομένη την έλλειψη «χαρακτηρισμένων θυμάτων», είναι απαραίτητο να γίνουν κάποιες επισημάνσεις. Ένας αριθμός των διακινούμενων γυναικών δε γνωρίζει ούτε τη χώρα προορισμού ούτε το είδος της απασχόλησής του. Κάποιες υποψιάζονται ότι προορίζονται για την αγορά του σεξ και τελικά εξαναγκάζονται να υποκύψουν -μην έχοντας άλλη επιλογή- χωρίς να έχει προηγηθεί, όμως, η συναίνεσή τους. Μια ακόμη κατηγορία γυναικών δίνει τη συγκατάθεσή της όταν τα κυκλώματα των διακινήτων δραστηριοποιούνται μέσω πλασματικά αξιόπιστων υπηρεσιών απασχόλησης, ταξιδιωτικών γραφείων, επιχειρήσεων διασκέδασης και ψυχαγωγίας (διάφορα νυχτερινά κέντρα διασκέδασης, μπαρ ή γραφεία συνοικεσιών). Τέλος, υπάρχουν γυναίκες που γνωρίζουν το είδος της εργασίας που θα ασκήσουν, αλλά δε γνωρίζουν με ακρίβεια τις συνθήκες. Σε καμιά από τις παραπάνω κατηγορίες, ωστόσο, δεν μπορούμε να μιλήσουμε για συναίνεση του θύματος.²⁰

Στην περίπτωση που δεχθούμε ότι η γυναίκα συμφώνησε να μεταναστεύσει και να εισέλθει σε μια χώρα για να εργαστεί παράνομα, ακόμα και με τον κίνδυνο απέλασης-έκδοσης, θα ήταν επικίνδυνο να ισχυριστούμε ότι συναίνεσε στις συνθήκες δουλείας που βιώνει -οι οποίες ακόμα και στο υλικό επίπεδο είναι άθλιες- στην εξαντλητική εκπόρνευσή της, την απόλυτη οικονομική εξάρτηση από τον εκμεταλλευτή της, τη στέρηση της ελεύθερης μετακίνησής της και τη μεταχείρισή της ως αντικειμένου συνεχών αγοραπωλησιών.

20. Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας, Κλάδος Ασφάλειας και Τάξης, Διεύθυνση Δημόσιας Ασφάλειας, Τμήμα Ανάλυσης Εγκληματικότητας (2005), *Ετήσια έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, έτους 2004*, Ανοικτή Έκδοση, Αθήνα, text at: <http://www.ydt.gr/main/Section.jsp?SectionID=13442>.

Όταν τελικά οι γυναίκες αντιληφθούν και συνειδητοποιήσουν την κατάσταση αυτή, την οποία συνεχίζουν να υφίστανται και από την οποία είναι πολύ δύσκολο να ξεφύγουν, η βία ή οι βίαιες απειλές είναι το πιο προσφιλές μέσο που χρησιμοποιούν οι διακινητές για να μπορέσουν να τις διατηρήσουν εξαρτημένες και υποδουλωμένες σε αυτούς. Επίσης, μέσω των βιασμών και άλλων μορφών σεξουαλικής βίας, προσπαθούν να τις κάμψουν ψυχικά και σωματικά και να τις υποβαθμίσουν ηθικά, ώστε να επιτύχουν την υπακοή και τη συμμόρφωσή τους στον ή στους εκμεταλλευτές τους. Ωστόσο, υπάρχουν και γυναίκες, οι οποίες λαμβάνουν την απόφαση να μεταναστεύσουν σε κάποια χώρα με πλήρη συνείδηση του κινδύνου να εκδοθούν. Στην περίπτωση αυτή, δεν πρόκειται για θύματα «trafficking», καθώς οι γυναίκες αυτές έχουν τον απόλυτο έλεγχο των εσόδων τους και δε στερούνται την ελευθερία τους.

Η συσχέτιση του φαινομένου του «trafficking» με τη μεταναστευτική πολιτική που υιοθετούν οι χώρες υποδοχής είναι άμεση. Με βάση κάποια στοιχεία που έχουν προκύψει κυρίως από υποθέσεις του πρώην Υπουργείου Δημόσιας Τάξης,²¹ τα θύματα της σεξουαλικής εγκληματικότητας στην πλειοψηφία τους είναι γυναίκες που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 20-30 ετών. Ακολουθεί η ηλικιακή ομάδα των 18-20 ετών ή όσες είναι ελάχιστα μεγαλύτερες από 30 ετών.²² Όσον αφορά στην οικογενειακή τους κατάσταση, αρκετές είναι άγαμες ή ανύπαντρες μητέρες, κάποιες είναι έγγαμες με παιδιά ή χωρίς και κάποιες σε διάσταση ή διαζευγμένες. Αναφορικά με το μορφωτικό τους επίπεδο, οι περισσότερες εντάσσονται στη μεσαία εκπαιδευτική βαθμίδα, αλλά υπάρχουν και αρκετές που έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο.

Στη συνέχεια, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι κάποια από τα στοιχεία που συγκεντρώνονται από τις Αστυνομικές Αρχές δεν αντικατοπτρίζουν το πραγματικό μέγεθος του φαινομένου, εφόσον οι συλληφθείσες γυναίκες δεν αποκαλύπτουν την αλήθεια σχετικά με την οικογενειακή τους κατάσταση και το εκπαιδευτικό τους επίπεδο κατά τη διάρκεια της προανάκρισης.

21. Στοιχεία από την Έκθεση του πρώην Υπουργείου Δημόσιας Τάξης για το 1999 που συνειστάθη το 2000 και διανεμήθηκε στις αρμόδιες υπηρεσίες το 2001, τα οποία δημοσιεύονται στο άρθρο των Μαρνέλλου Γ. & Κυριακόπουλου Κ. (22/05/2001), «Η ακτινογραφία της φρίκης», *Εφημερίδα Ελευθεροτυπία*, Αφιέρωμα, «Εμπορία ανθρώπων-Δούλοι στην Ευρωπαϊκή Ένωση», τ. 111, σελ. 10-11.

22. Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας, Κλάδος Ασφάλειας και Τάξης, Διεύθυνση Δημόσιας Ασφάλειας, Τμήμα Ανάλυσης Εγκληματικότητας (2005), *Ετήσια έκθεση...*, *ό.π.*

Εξίσου σημαντικό να αναφερθεί είναι το συναίσθημα που κυριαρχεί στην ψυχολογία των γυναικών που εισέρχονται στη χώρα μας και γίνονται αντικείμενα οικονομικής και σεξουαλικής εκμετάλλευσης: ο φόβος και ειδικότερα ο φόβος της απέλασης. Το συναίσθημα αυτό πολύ συχνά τις αναγκάζει να μη συνεργάζονται με τις ελληνικές αρχές και να μην καταγγέλλουν τους εκμεταλλευτές τους. Αυτό ισχύει ακόμα και στις περιπτώσεις, στις οποίες έχει ασκηθεί συστηματικά βία, σωματική και ψυχολογική, διατηρώντας με αυτό τον τρόπο την ελπίδα ότι, εάν κατορθώσουν να ξεφύγουν από το κύκλωμα, θα έχουν την ευκαιρία να εργαστούν και να ισορροπήσουν οικονομικά και ψυχικά. Για το σκοπό αυτό, έχουν επισημανθεί επανειλημμένα φαινόμενα έλλειψης συνεργασίας με τις αστυνομικές και δικαστικές αρχές, καθώς και αλλαγή των αρχικών τους καταθέσεων στον ενδεχόμενο κίνδυνο της απέλασης.

4.2. Τα χαρακτηριστικά των δραστών

Το οργανωμένο έγκλημα επενδύει στην παράνομη διακίνηση και εμπορία των γυναικών, καθώς τα κέρδη που αποφέρει μπορούν να συγκριθούν με αυτά που αποκομίζονται από το εμπόριο όπλων και ναρκωτικών. Η διάρθρωση αυτών των κυκλωμάτων διαφέρει μεν, αλλά επισημαίνεται με βεβαιότητα ότι υπάρχει συνεχής αναβάθμιση και εκσυγχρονισμός των μεθόδων προσέγγισης των υποψήφιων θυμάτων.

Έχουν καταγραφεί κάποιες εγκληματικές ομάδες που απαρτίζονται από δύο έως οκτώ (2-8) άτομα, κατευθύνονται από έναν αρχηγό, αλλά δεν υπάρχει ακριβής και σαφής κατανομή στην άσκηση ρόλων και καθηκόντων. Επίσης, καταγράφηκαν άλλες εγκληματικές ομάδες δομημένες ιεραρχικά, καθώς και δίκτυα με σαφή κατανομή ρόλων και αρμοδιοτήτων που αναπτύσσουν διεθνή δραστηριότητα, έχοντας αρχηγούς σε κάθε χώρα και ένα σύνολο ατόμων που τους πλαισιώνει, όπως προστάτες, οδηγούς, τηλεφωνήτριες, φύλακες, κ.λπ. Όλοι αυτοί, συνήθως, δουλεύουν μεθοδικά και οργανωμένα, χρησιμοποιούν βία και διαπράττουν σοβαρά ποινικά αδικήματα. Απώτερος σκοπός των δραστηριοτήτων τους είναι η απόκτηση του μεγαλύτερου δυνατού κέρδους. Η καταγωγή των περισσότερων δραστών είναι αμιγώς ελληνική, χωρίς όμως να λείπουν και οι συ-

νεργασίες με αλλοδαπούς συνεργούς: Αλβανούς, Ρώσους, Ρωσοπόντιους, Ρουμάνους, Βούλγαρους, Γιουγκοσλάβους, Αρμένιους, Αιγύπτιους και άλλους.²³

Στα κυκλώματα αυτά μετέχουν άνδρες και γυναίκες (κάποιες από τις οποίες υπήρξαν θύματα) και μπορούν είτε να ηγούνται είτε να έχουν κάποιον άλλο ρόλο ή θέση, ανάλογα με τους επιδιωκόμενους σκοπούς τους. Όσον αφορά στο προφίλ των συνεργατών/-τριών τους, συνήθως προέρχονται από τις ίδιες χώρες με αυτές των διακινουμένων γυναικών και αναλαμβάνουν τη στρατολόγησή τους με διάφορες μεθόδους. Οι μέθοδοι αφορούν κυρίως στη δημιουργία προσδοκιών και απατηλών υποσχέσεων για τη βελτίωση του βιοτικού τους επιπέδου. Το επιχείρημα αυτό θεωρείται τετριμμένο, αλλά εξακολουθεί να είναι πειστικό, επειδή οι γυναίκες αυτές προέρχονται από ασθενή οικονομικά και κοινωνικά στρώματα.²⁴

Στη συνέχεια, προωθούνται κυρίως στον καλλιτεχνικό χώρο, σε τομείς, όπως: ο χορός, το θέατρο, η τηλεόραση, που συνδέονται άμεσα με τη βιομηχανία του σεξ, η οποία έχει διάφορες μορφές: μπαρ, ινστιτούτα αισθητικής ως μασέζ, ροζ αγγελίες στις εφημερίδες, στις οποίες απασχολούνται Ελληνίδες που διευκολύνουν τη διαδικασία και απαντούν στα τηλεφωνήματα των ενδιαφερομένων για τον καθορισμό των ερωτικών συναντήσεων, κ.λπ. Κατόπιν, Έλληνες, Αλβανοί, αλλά και διαφορετικών εθνικοτήτων συνεργάτες τους αναλαμβάνουν τη φύλαξη των γυναικών αυτών στην Ελλάδα από τη στιγμή που η ζοφερή πραγματικότητα θα τις αναγκάσει να αναζητήσουν τρόπους για να γλιτώσουν από την εκμετάλλευση. Φυλάσσουν όχι μόνο τις γυναίκες, αλλά και τα ταξιδιωτικά τους έγγραφα (διαβατήρια, βίζες, και άλλα), ώστε να μπορούν να τις ελέγχουν διαρκώς. Ασκούν έλεγχο ακόμα και στους τρόπους επικοινωνίας και συχνά ξεπερνούν κάθε όριο ανθρωπίνης συμπεριφοράς. Ξυλοδαρμοί, βιασμοί και βασανιστήρια είναι συχνό φαινόμενο και είναι πολλές οι περιπτώσεις των γυναικών που έχουν αποπειραθεί να

23. Στοιχεία από την Έκθεση του πρώην Υπουργείου Δημοσίας Τάξης για το 1999 που συνετάχθη το 2000 και διανεμήθηκε στις αρμόδιες υπηρεσίες το 2001, τα οποία δημοσιεύονται στο άρθρο των Μαρνέλλου Γ. & Κυριακόπουλου Κ. (22/05/2001), «Η ακτινογραφία της φρίκης», *Εφημερίδα Ελευθεροτυπία*, Αφιέρωμα, «Εμπορία ανθρώπων-Δούλοι στην Ευρωπαϊκή Ένωση», τ. 111, σελ. 10-11.

24. Πετρουλά, Ε., *Παράνομη εμπορία και διακίνηση γυναικών: μια σύγχρονη μορφή βίας*, text at: http://www.presscode.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=86

αποδράσουν από τους χώρους που τις κρατούν, διακινδυνεύοντας τη ζωή τους, όπως για παράδειγμα πηδούν από τα μπαλκόνια των σπιτιών, στα οποία φυλάσσονται, για να ξεφύγουν από την άσκηση βίας των διακινητών.²⁵

25. Monzini, P. (2007), *Εμπόριο γυναικών: πορνεία, μαστροπεία και εκμετάλλευση*, μτφρ. Φ. Ζερβού, Μελάνι, Αθήνα, σελ. 106-107.

5. ΔΙΕΘΝΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Σε αυτή τη θεματική ενότητα πρόκειται να γίνει μια σύντομη αναφορά στη διεθνή νομοθεσία που σχετίζεται με την αντιμετώπιση υποθέσεων εμπορίας ανθρώπων. Στο επίπεδο του Διεθνούς Δικαίου, σε υποθέσεις εμπορίας ανθρώπων, εφαρμόζεται η Διάταξη του άρθρου 4 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ε.Σ.Δ.Α.) (κυρώθηκε με το ΝΔ 53/1974, Φ.Ε.Κ. Τ.Α. 256/20/9/1974) για την απαγόρευση της δουλείας και της καταναγκαστικής εργασίας. Από τη μια πλευρά, η ρύθμιση αυτή του άρθρου 4 της Ε.Σ.Δ.Α. είναι ευρύτερη από την αντίστοιχη του άρθρου 4 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την καταπολέμηση του trafficking, εφόσον απαγορεύει την επίδικη συμπεριφορά ως σοβαρή παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χωρίς να απαιτεί την επιδίωξη συγκεκριμένου σκοπού, δηλαδή την εκμετάλλευση ανθρώπου (όπως απαιτεί το άρθρο 4 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης). Από την άλλη, η προβλεπόμενη από την Ε.Σ.Δ.Α. προστασία είναι πιο περιορισμένη, διότι δεν καλύπτει όλες τις μορφές εμπορίας ανθρώπων παρά μόνο τη δουλεία και την καταναγκαστική εργασία.

Στη συνέχεια, αξίζει να αναφέρουμε συνοπτικά την Ευρωπαϊκή Συνδιάσκεψη ενάντια στην Εμπορία Γυναικών (Άμστερνταμ, 1991), τη Διεθνή Διάσκεψη της Βιέννης (1996), τη Διεθνή Σύνοδο του Ο.Η.Ε., καθώς και τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία έχει υπογραφεί αλλά δεν έχει επικυρωθεί ακόμα από την Ελλάδα. Τα κείμενα αυτά αποτελούν σημαντικούς σταθμούς στην πολυπλοκότητα της αντιμετώπισης του φαινομένου.

Ο ΟΗΕ αναφέρεται συστηματικά στην εμπορία γυναικών σε διεθνείς συμβάσεις και διασκέψεις, όπως είναι η Σύμβαση για την Εξάλειψη κάθε μορφής Διάκρισης κατά των Γυναικών (CEDAW) το 1979, η Διεθνής Διάσκεψη για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου το 1993 και η Τέταρτη Παγκόσμια Διάσκεψη των Γυναικών το 1995. Στο πρόγραμμα δράσης της τελευταίας, η καταπολέμηση της διεθνικής διακίνησης γυναικών αποτέλεσε κεντρικό στόχο της ισότητας των δύο φύλων.²⁶

Σχετικές με το ζήτημα της προστασίας των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων είναι οι παρακάτω Συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης:

- Σύσταση Νο 11 (2000), η οποία προβλέπει α) την προστασία των θυμάτων

26. Στρατηγάκη, Μ. (2007), *Το φύλο ..., ό.π.*, σελ. 173.

κατά του εκφοβισμού και της απειλής της ακεραιότητας των ίδιων και των οικογενειών τους όχι μόνο στις χώρες προορισμού αλλά και στις χώρες καταγωγής τους, και β) την παροχή μέσων διευκόλυνσης της κατάθεσης καταγγελιών, όπως για παράδειγμα οπτικοακουστικά μέσα, ώστε να προστατεύεται η προσωπική ζωή και η αξιοπρέπεια των θυμάτων.

- Σύσταση Νο R (97) 13, η οποία προβλέπει την παροχή ψυχολογικής υποστήριξης, ιδίως όταν το θύμα υπόκειται σε πολλαπλές έρευνες (καταθέσεις, ιατρικές εξετάσεις, κ.ά.) και κινδυνεύει να υποστεί περαιτέρω τραυματικές εμπειρίες. Σε αντίθεση με τον Ο.Η.Ε. και το Συμβούλιο της Ευρώπης που χαρακτηρίζουν την εμπορία και διακίνηση ανθρώπων ως παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η Ευρωπαϊκή Ένωση θεωρεί ότι είναι έγκλημα παράνομης μετακίνησης πληθυσμών. Η θέση αυτή έχει ως συνέπεια να αναπτύσσονται δράσεις και προγράμματα που στοχεύουν στην καταστολή του φαινομένου και όχι στην προστασία των θυμάτων.²⁷

Πυρήνα των ευρωπαϊκών πολιτικών αποτελούν τα μέτρα που αποσκοπούν σε πιο αυστηρές διαδικασίες ελέγχου της άδειας εισόδου, καλύτερη φύλαξη των συνόρων και δίωξη όσων διευκολύνουν την παράνομη είσοδο μεταναστών/-τριών. Στο ίδιο πλαίσιο κινήθηκαν και οι επίσημες πράξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δηλαδή δύο Αποφάσεις-Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, μία Οδηγία και ένα Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την απόκτηση άδειας διαμονής στα θύματα παράνομης διακίνησης ανθρώπων.²⁸ Κριτική της αντιμετώπισης αυτής ασκήθηκε από τις γυναικείες οργανώσεις, οι οποίες τόνισαν επανειλημμένα τη διάσταση του προβλήματος ως παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Ευρωπαϊκό Λόμπυ Γυναικών).

Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης διαχωρίζει ξεκάθαρα τα «θύματα» της παράνομης διακίνησης από τους/τις παράνομους/-ες μετανάστες/-τριες, επειδή τυγχάνουν μεταχείρισης αντίστοιχης με αυτής των λαθρομεταναστών/-τριών που απε-

27. Στρατηγάκη, Μ. (2007), *ό.π.*, σελ. 173.

28. Απόφαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου 2002/629/ΔΕΥ για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης ανθρώπων (ΕΕ L 203, 01/08/2002), Απόφαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου 2004/68/ΔΕΥ για την καταπολέμηση της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας. (ΕΕ L 13, 20/01/2004), Οδηγία 2004/81/ΕΚ σχετικά με τον τίτλο παραμονής που χορηγείται σε υπηκόους τρίτων χωρών θύματα εμπορίας ανθρώπων ή συνέργειας στη λαθρομετανάστευση, οι οποίοι συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές (ΕΕ L 261,06/08/2004) και Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με τις στρατηγικές πρόληψης της εμπορίας γυναικών και παιδιών ευάλωτων στη σεξουαλική εκμετάλλευση [P6_TA (2006) 005].

λαύνονται το συντομότερο δυνατόν στη χώρα προέλευσής τους.²⁹ Ενώ ο κύριος σκοπός της διακίνησης λαθρομεταναστών/-τριών είναι η παράνομη διασυνοριακή μεταφορά για την αποκόμιση ιδίου οφέλους, ο σκοπός της παράνομης διακίνησης προσώπων είναι η εκμετάλλευση. Επίσης, η παράνομη διακίνηση και εμπορία δεν προϋποθέτει διασυνοριακά στοιχεία, διότι μπορεί να υπάρχει και σε εθνικό επίπεδο.

Επιπλέον, η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης τυγχάνει εφαρμογής σε όλες τις περιπτώσεις παράνομης διακίνησης ανθρώπων, είτε αυτές είναι εθνικές είτε διεθνείς, συνδεδεμένες ή μη με το οργανωμένο έγκλημα και αφορούν γυναίκες, παιδιά και άνδρες. Η Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ την 1η Φεβρουαρίου 2008, ενώ η χώρα μας δεν την έχει ακόμα επικυρώσει. Επίσης, η Σύμβαση εφαρμόζεται όχι μόνο στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, αλλά και στην αναγκαστική εργασία, τη δουλεία και την αφαίρεση οργάνων. Η σύγκριση, μάλιστα, με αρκετά διεθνή κείμενα της προσδίδει αξία σε πολλά πεδία, κάποια από τα οποία αναφέρονται παρακάτω:

- Στη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης, ως «θύμα» ορίζεται κάθε άτομο που υποβάλλεται σε παράνομη διακίνηση - όπως αυτή ορίζεται από τη Σύμβαση. Η συναίνεση του «θύματος» δε λαμβάνεται υπόψη.
- Την ευαισθητοποίηση προς άτομα ευάλωτα στην παράνομη διακίνηση και τη λήψη μέτρων για την ενίσχυση της πρόληψης με στόχο την αποτροπή των πελατών αντίστοιχων υπηρεσιών.
- Τη λήψη υποχρεωτικών μέτρων αρωγής, φυσικής και ψυχολογικής, για την επανένταξή τους στην κοινωνία, καθώς επίσης και την πρόβλεψη αποζημίωσης.
- Τη χορήγηση προθεσμίας ανάρρωσης και περίσκεψης, τουλάχιστον τριάντα ημερών, ώστε το «θύμα» να αναρρώσει, να διαφύγει από την επιρροή των διενεργούντων τη διακίνηση και, με την παροχή της κατάλληλης βοήθειας, να αποφασίσει να συνεργαστεί με τις αρχές επιβολής του νόμου.
- Τη δυνατότητα άδειας διαμονής είτε για λόγους ανθρωπιστικούς είτε λόγω της

29. Απόσπασμα από την εισήγηση της Martha Requena, Προϊσταμένη του Τμήματος Ισότητας, Γενική Διεύθυνση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων –ΓΔ, Συμβούλιο της Ευρώπης– στο Συνέδριο με θέμα *Δράση κατά της παράνομης διακίνησης ανθρώπων: Πρόληψη, προστασία & δίωξη*, Αθήνα, 5-6 Δεκεμβρίου 2006, Ξενοδοχείο Divani Caravel. Οργάνωση: Διεύθυνση Ισότητας Γενική Διεύθυνση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, σε συνεργασία με τη Γενική Γραμματεία Ισότητας, Υπουργείο Εσωτερικών και υπό την αιγίδα της Διυπουργικής Επιτροπής της Ελλάδας κατά της Παράνομης Διακίνησης Ανθρώπων.

συνεργασίας των «θυμάτων» με τις αρμόδιες αρχές.

- Την αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων ως κακούργημα.
- Τη δυνατότητα ποινικοποίησης των «πελατών», δηλαδή ποινικοποίηση της χρήσης των υπηρεσιών των «θυμάτων».
- Μια ρήτρα μη τιμωρίας των «θυμάτων».
- Την ενσωμάτωση της ισότητας των φύλων στις διατάξεις.

Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης αποτελεί ένα εργαλείο για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων, το οποίο ενσωματώνει μέτρα για την πρόληψη, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων, την ποινικοποίηση των πελατών και τη δίωξη των δραστών.

6. ΕΘΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Σε αυτή τη θεματική ενότητα επιχειρείται να γίνει μια σύντομη αναφορά στην ισχύουσα εθνική νομοθεσία όσον αφορά στην πρόληψη, την προστασία, την αρωγή, την επανένταξη και τον επαναπατρισμό όσων μέσα από τον νόμο ορίζονται ως «θύματα», καθώς και την ποινική δίωξη των διακινητών.

Ορισμός

Σύμφωνα με το **N. 3386 (Φ.Ε.Κ. 212/Α/23-08-2005), Άρθρο 1 - Ορισμοί** Θύμα εμπορίας ανθρώπων είναι το φυσικό πρόσωπο που κατέστη θύμα των εγκλημάτων, τα οποία προβλέπονται στα άρθρα 323, 323 Α', 349, 351 Α' του Ποινικού Κώδικα, ανεξάρτητα από το εάν έχει εισέλθει στη χώρα μας νόμιμα ή παράνομα.

N. 3064/2002 (Φ.Ε.Κ. 248/Α/15-10-2002)

Άρθρο 323Α. Εμπορία ανθρώπων

1. Όποιος με τη χρήση βίας, απειλής ή άλλου εξαναγκαστικού μέσου, ή την επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας προσλαμβάνει, μεταφέρει ή προωθεί εντός ή εκτός της επικράτειας, κατακρατεί, υποθάλλει, παραδίδει με ή χωρίς αντάλλαγμα σε άλλον ή παραλαμβάνει από άλλον πρόσωπο με σκοπό την αφαίρεση οργάνων του σώματός του ή για να εκμεταλλευθεί ο ίδιος ή άλλος την εργασία του, τιμωρείται με κάθειρξη δέκα ετών και με χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως πενήντα χιλιάδων.

2. Με την ποινή της προηγούμενης παραγράφου τιμωρείται ο υπαίτιος αν, για να επιτύχει τον ίδιο σκοπό, αποσπά συναίνεση προσώπου με τη χρήση απατηλών μέσων ή το παρασύρει, εκμεταλλεύμενος την ευάλωτη θέση του με υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές, ή παροχή άλλων ωφελημάτων.

3. Όποιος εν γνώσει του δέχεται την εργασία προσώπου το οποίο τελεί υπό τις συνθήκες που περιγράφονται στις παραγράφους 1 και 2 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον 6 μηνών.

4. Με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ τιμωρείται ο υπαίτιος σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αν η πράξη:

α) στρέφεται κατά ανηλίκου

β) τελείται κατ'επάγγελμα

γ) τελείται από υπάλληλο, ο οποίος κατά την άσκηση της υπηρεσίας του ή επω-

φελούμενος από την ιδιότητά του, διαπράττει ή συμμετέχει με οποιονδήποτε τρόπο στην πράξη ή

δ) είχε ως αποτέλεσμα τη βαριά σωματική βλάβη.

5. Όποιος χρησιμοποιεί τα μέσα των παραγράφων 1 και 2 για να στρατολογήσει ανήλικο με σκοπό τη χρησιμοποίησή του σε ένοπλες συγκρούσεις τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ.

Ο **N. 3064/2002 (Φ.Ε.Κ. 248/Α/15-10-2002)** ρυθμίζει την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλικών και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής. Ειδικότερα, με το νόμο αυτό, προστίθεται μετά το **άρθρο 323** του Ποινικού Κώδικα το **άρθρο 323Α**, που συμπληρώνει το προηγούμενο:

- Αντιμετωπίζονται πλέον, εκτός από το δουλεμπόριο, οι σύγχρονες μορφές εμπορίας ανθρώπων και συγκεκριμένα η διακίνηση, που έχουν σκοπό α) την εργασιακή και β) τη σεξουαλική εκμετάλλευση των ανθρώπων, καθώς και η αφαίρεση οργάνων σώματος.
- Τα περισσότερα από τα σχετικά αδικήματα χαρακτηρίζονται ως κακουργήματα.
- Καθιερώνονται αυστηρές ποινές, όπως κάθειρξη σε ποινή τουλάχιστον δέκα ετών, που σε ορισμένες περιπτώσεις φθάνουν και τα ισόβια δεσμά όταν κάποιο από τα αντίστοιχα αδικήματα που περιγράφονται επιφέρουν το θάνατο του παθόντος. Επίσης, προβλέπεται και χρηματική ποινή δέκα έως πενήντα χιλιάδων ευρώ.
- Εξασφαλίζεται η ίση προστασία μεταξύ ανδρών και γυναικών στα θέματα αυτά.
- Ασκείται πλέον αυτεπαγγέλτως η ποινική δίωξη σοβαρών αξιόποινων πράξεων.
- Θεσπίζεται για πρώτη φορά το έγκλημα της πορνογραφίας ανηλικών.
- Θεσπίζεται ως διακεκριμένη περίπτωση σε σχέση με την απλή αποπλάνηση η ασέλγεια που διαπράττει ενήλικος σε βάρος ανηλικού με αμοιβή ή άλλα υλικά ανταλλάγματα.

Επιπλέον, στα εγκλήματα του άρθρου 187 του Ποινικού Κώδικα (εγκληματική οργάνωση) συμπεριλαμβάνονται και οι πράξεις εμπορίας ανθρώπων. Συνεπώς, όποιος συγκροτεί ή γίνεται μέλος τέτοιας εγκληματικής οργάνωσης τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα έτη.

Το **άρθρο 349** του Ποινικού Κώδικα αντικαθίσταται με το **άρθρο 7**, όσον αφορά στη μαστροπεία τόσο για τους ανήλικους όσο και για την προαγωγή γυναικών. Σύμ-

φωνα με αυτό, ο ένοχος τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δεκαοκτώ μηνών και με χρηματική ποινή. Η τέλεση της πράξης αυτής από υπάλληλο, ο οποίος κατά την άσκηση της υπηρεσίας του ή επωφελούμενος από την ιδιότητά του διαπράττει ή συμμετέχει με οποιονδήποτε τρόπο στην πράξη, συνιστά επιβαρυντική κατάσταση.

Το **άρθρο 351** του Ποινικού Κώδικα αντικαθίσταται με το **άρθρο 8 όσον αφορά στη σωματεμπορία**. Προστίθενται ρυθμίσεις για παγκόσμια δικαιοσύνη, σύμφωνα με τις οποίες οι πράξεις της σωματεμπορίας και της ασέλγειας πρέπει να τιμωρούνται ακόμα και όταν τελούνται εκτός της ελληνικής επικράτειας. Ποινικοποιείται, επίσης, η συνειδητή αποδοχή των υπηρεσιών που προέρχονται από θύματα της διακίνησης ανθρώπων.

Το **άρθρο 12**, όσον αφορά στην αρωγή-προστασία, προβλέπει διατάξεις προστασίας της ζωής των θυμάτων, της σωματικής ακεραιότητάς τους, της προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας τους, εάν υφίσταται σοβαρός κίνδυνος για τα αγαθά αυτά.

Παρέχεται επίσης -για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται αναγκαίο- αρωγή για τη στέγαση, τη διατροφή, τη διαβίωση, την περίθαλψη και την ψυχολογική υποστήριξη τους, καθώς και την εξασφάλιση νομικής προστασίας και διερμηνείας. Όσον αφορά στην αρωγή των θυμάτων των εγκλημάτων αυτών, εκδόθηκε το **Π.Δ. 233/2003 (Φ.Ε.Κ. 204/Α/2-9-2003)**.

Το **άρθρο 13** αφορά στον επαναπατρισμό και προβλέπει τον επαναπατρισμό των θυμάτων με ασφαλή τρόπο, ώστε να μη θίγεται η αξιοπρέπεια τους. Εάν το θύμα είναι ανήλικος απαιτείται η σύμφωνη γνώμη του αρμόδιου Εισαγγελέα Ανηλίκων, ύστερα από έκθεση του Επιμελητή Ανηλίκων.

Το **άρθρο 34, παρ. 7** του **Νόμου 3274/2004 (Φ.Ε.Κ. Α' 195/19-8-04)** «Οργάνωση και λειτουργία των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης πρώτου και δεύτερου βαθμού», προβλέπει ότι η απέλαση αλλοδαπών που βρίσκονται παράνομα στην Ελλάδα και καταγγέλλουν πράξεις προαγωγής σε πορνεία είναι δυνατόν, με διάταξη του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών και έγκριση του Εισαγγελέα Εφετών, να αναστέλλεται έως ότου εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση για τις πράξεις που καταγγέλλθηκαν. Για όσο χρόνο διαρκεί η αναστολή της απέλασης, χορηγείται με απόφαση του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας άδεια διαμονής κατά παρέκκλιση των διατάξεων του Ν. 2910/2001. Η ανωτέρω άδεια διαμονής επέχει και **θέση άδειας εργασίας**, χορηγείται για χρονικό διάστημα έξι (6) μηνών και ανανεώνεται για ίσο χρονικό διάστημα έως την έκδοση της αμετάκλητης δικαστικής απόφασης. Οι παραπάνω διατάξεις εφαρμόζονται αντίστοιχα και για τις περι-

πτώσεις του **άρθρου 12 του Ν. 3064/2002.**

Τα **άρθρα 46-52 του Νόμου 3386/2005 (ΦΕΚ 212/Α/23-8-2005)** «Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια» ορίζουν ότι σε υπήκοο τρίτης χώρας, ο οποίος έχει χαρακτηριστεί θύμα εμπορίας ανθρώπων με απόφαση του αρμόδιου Εισαγγελέα και, εφόσον συνεργάζεται στην καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, χορηγείται άδεια διαμονής διάρκειας δώδεκα μηνών, η οποία ανανεώνεται κάθε φορά για ισόχρονο διάστημα προς διευκόλυνση της διενεργούμενης έρευνας ή της ποινικής διαδικασίας.

Η άδεια διαμονής διασφαλίζει πρόσβαση στην αγορά εργασίας και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Πριν τη χορήγησή της, παρέχεται από την αρμόδια εισαγγελική αρχή στα θύματα εμπορίας ανθρώπων προθεσμία περίσκεψης μέχρι ένα μήνα (μπορεί να παραταθεί για τα ανήλικα θύματα), ώστε να ανακτήσουν τις δυνάμεις τους και να είναι σε θέση να διαφύγουν από την επιρροή των δραστών των σχετικών αδικημάτων, για να μπορούν πλέον να αποφασίσουν ανεπηρέαστα σχετικά με τη συνεργασία τους με τις δικωκτικές αρχές.

7. ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ – ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΤΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ

Η παράνομη διακίνηση και εμπορία διεξάγεται σε τρία στάδια: τη στρατολόγηση, τη μετακίνηση και την εκμετάλλευση. Η συνύπαρξη των παραπάνω σταδίων συνιστά μια διαδικασία που διευκολύνει την αναγνώριση των γυναικών που έχουν υποστεί τις συνέπειες της παράνομης διακίνησης με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση.

Παρόλα αυτά, υπάρχει ακόμη δυσκολία στην αναγνώριση των ενδείξεων, ώστε να είναι σαφές ότι η βία, την οποία υπέστησαν οι γυναίκες αυτές, -ακόμα και εάν συναίνεσαν στη μεταφορά τους σε κάποια άλλη χώρα- παραβιάζει την ελεύθερη βούλησή τους καθιστώντας τις άβουλες ενώπιον του διακινητή, που όμως επιδιώκει να τις κρατήσει ζωντανές επειδή έχει επενδύσει σε αυτές. Για το σκοπό αυτό, είναι χρήσιμο να υπάρχει πληροφόρηση, ευαισθητοποίηση, εκπαίδευση των αστυνομικών και των δικαστικών λειτουργών, των συνοριακών φυλάκων, καθώς και των επαγγελματιών σε φορείς αρωγής και προστασίας των γυναικών.

Σύμφωνα με τη νέα νομοθεσία που εφαρμόζεται στη χώρα μας, αρμόδιος για την αναγνώριση είναι ο εισαγγελέας Πρωτοδικών. Χαρακτηριστικά, υπάρχουν ενδείξεις που συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση κάποιων καταστάσεων. Οι γυναίκες αυτές νιώθουν φόβο και αποπροσανατολισμό. Πολύ συχνά, επίσης, αισθάνονται εξάντληση, υπνηλία και βρίσκονται σε μια κατάσταση αποστασιοποίησης από το περιβάλλον τους και απομόνωσης.³⁰

Παράλληλα, κάποια άλλα χαρακτηριστικά τους είναι τα εξής:

- Αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας (κυρίως γυναικολογικά από σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα).
- Έχουν μώλωπες ή εκδορές σε διάφορα σημεία του σώματός τους.
- Υποφέρουν από πόνους στο στομάχι και κεφαλαλγίες.
- Δεν έχουν όρεξη.
- Είναι χλωμές και φοβισμένες.
- Παρουσιάζουν συχνά απώλεια μνήμης, διάσπαση προσοχής.
- Εθίζονται στη χρήση αλκοόλ ή άλλων εξαρτησιογόνων ουσιών.
- Φυλάσσονται (πολύ συχνά συνοδεύονται όταν χρειαστεί να επισκεφθούν κά-

30. Μπουφίδης, Σ., *Εμπορία ανθρώπων: μηχανισμοί αναγνώρισης και τρόποι αρωγής και προστασίας των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων* (κείμενο από εισήγηση).

ποιο νοσοκομείο για ένα πρόβλημα υγείας).

- Τις περισσότερες φορές έχουν κρατηθεί σε κλειστούς, απομονωμένους χώρους.
- Έχουν ατημέλητη εμφάνιση.
- Παρουσιάζουν διαταραχές ύπνου, συχνούς εφιάλτες, χρόνια κούραση.
- Απόσυρση, κατάθλιψη, αυτοκαταστροφικές τάσεις.
- Κάποιες φορές η συμπεριφορά τους μπορεί να είναι επιθετική και η διάθεσή τους κυκλοθυμική.

Οι διακινούμενες γυναίκες-«θύματα» σεξουαλικής εκμετάλλευσης και πολλαπλών κακοποιήσεων αναπτύσσουν κάποιες στρατηγικές άμυνας και αυτοπροστασίας για να κατορθώσουν να επιβιώσουν και να διαφυλάξουν τη ζωή των ίδιων και των οικογενειών τους. Οι στρατηγικές αυτές αποτελούν και αρκετά από τα συμπτώματα του τραύματος.

Β' ΜΕΡΟΣ

ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΡΑΥΜΑΤΟΣ

1. ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΕΠΙΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

1.1. Αποφυγή του τραυματικού γεγονότος

Το ψυχικό τραύμα πλήττει τον/την ανίσχυρο/-η. Τη στιγμή του τραύματος, μια τρομακτική δύναμη επιδρά στο θύμα και το καθιστά αδύναμο. Όταν η δύναμη αυτή προέρχεται από τη φύση μιλάμε για φυσικές καταστροφές, ενώ, στην περίπτωση που επιβάλλεται από έναν άλλο άνθρωπο, είναι αποτρόπαιο. Φέρνει το άτομο αντιμέτωπο με την πλήρη αδυναμία και τον τρόμο και του προκαλεί ποικίλες αντιδράσεις, οι οποίες επηρεάζουν τον ψυχικό του κόσμο και τη σωματική του ακεραιότητα. Αρχικά, η απειλή διεγείρει το συμπαθητικό νευρικό σύστημα, κάνει το άτομο που βρίσκεται σε κίνδυνο να νιώσει την αύξηση της αδρεναλίνης στον οργανισμό του και να τεθεί σε κατάσταση συναγερμού. Επίσης, η απειλή μπορεί να τροποποιήσει κάποιες βασικές του αισθήσεις, με αποτέλεσμα η προσοχή του να επικεντρώνεται στον άμεσο κίνδυνο. Έτσι, αυτοί που κινδυνεύουν αγνοούν την πείνα, την κόπωση, τον πόνο.

Τέλος, η απειλή προκαλεί αίσθημα φόβου και θυμού. Αυτές οι μεταβολές στη διέγερση, την προσοχή, τις αισθήσεις είναι φυσιολογικές αντιδράσεις προσαρμογής. Κινητοποιούν με τέτοιο τρόπο το άτομο που απειλείται, ώστε να ενεργήσει και να αγωνιστεί ή να τραπεί σε φυγή. Οι τραυματικές αντιδράσεις συμβαίνουν όταν το άτομο δεν μπορεί να αμυνθεί. Το τραύμα διασπά το περίπλοκο σύστημα αυτοπροστασίας, το οποίο φυσιολογικά αφομοιώνει τα ερεθίσματα και το τραυματισμένο άτομο έχει την αίσθηση ότι το νευρικό του σύστημα έχει αποσυνδεθεί από το παρόν.

Το 1980, όταν για πρώτη φορά αναφέρθηκε στο Διαγνωστικό Εγχειρίδιο το σύνδρομο μετα-τραυματικού στρες, η Αμερικανική Ψυχιατρική Εταιρεία χαρακτήρισε τα τραυματικά γεγονότα ως κάτι που δεν ανήκει στη συνηθισμένη ανθρώπινη εμπειρία.³¹ Ο ορισμός αυτός, ωστόσο, αποδείχθηκε ανακριβής. Ο βιασμός, ο ξυλοδαρμός και άλλες μορφές ψυχολογικής, σεξουαλικής και οικογενειακής βίας αποτελούν ένα μέρος της ζωής των γυναικών και δεν μπορούν να θεωρούνται έξω από τις καθημερινές εμπειρίες. Οι γυναίκες, που απειλούνται, βιάζονται, κακοποιούνται ψυχικά και σωματικά, νιώθουν συναισθήματα έντονου φόβου, αδυναμίας, απώλειας ελέγχου, ντροπής και ενοχής. Τα

31. American Psychiatric Association (1980), *Diagnostic and a Statistical Manual of Psychiatric Disorders*, vol. 3 (DMS-III) (Washington, D.C.: American Psychiatric Association).

τραυματικά γεγονότα είναι ασυνήθιστα όχι επειδή συμβαίνουν σπάνια, αλλά επειδή καταστρέφουν τον συνηθισμένο τρόπο προσαρμογής του ατόμου στη ζωή. Προκαλούν βαθιά και μακρόχρονη μεταβολή στη σωματική διέγερση, στο συναίσθημα, στο γνωστικό πεδίο και στη μνήμη. Μπορούν ακόμα να προκαλέσουν διάσπαση των ψυχολογικών αντιδράσεων που φυσιολογικά συνδέονται μεταξύ τους.

Η γυναίκα μπορεί να νιώθει έντονη συγκίνηση χωρίς ξεκάθαρη ανάμνηση του γεγονότος ή μπορεί να θυμάται με λεπτομέρειες ό,τι συνέβη, χωρίς όμως να αισθάνεται καμία συγκίνηση. Είναι δυνατόν, επίσης, να βρίσκεται σε υπερδιέγερση και εκνευρισμό χωρίς να γνωρίζει την αιτία. Για το λόγο αυτό, εκδηλώνεται μια τάση αποφυγής, άρνησης, ψυχικής αποσύνθεσης τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Το τραυματικό γεγονός απειλεί τη ζωή ή τη σωματική της ακεραιότητα και σημαίνει μια πολύ στενή επαφή με τη βία και το θάνατο.

Φέρνει τη γυναίκα αντιμέτωπη με την πλήρη αδυναμία και τον τρόμο και προκαλεί αντιδράσεις ανάλογες με αυτές που προκαλούνται από μια καταστροφή. Συνυπάρχει η επιθυμία να λησμονήσει το γεγονός με την επιθυμία να το αφηγηθεί. Δημιουργείται σύγκρουση και σύγχυση, με αποτέλεσμα η ιστορία του τραυματικού γεγονότος να παίρνει τη μορφή όχι τόσο προφορικής αφήγησης όσο ψυχολογικού συμπτώματος. Τα τραυματικά συμπτώματα έχουν την τάση να αποσυνδέονται από την πηγή που τα προκαλεί και να αποκτούν συχνά δική τους υπόσταση.

1.2. Ταύτιση με το διακινητή / Σύνδρομο της Στοκχόλμης

Ένα τραυματικό γεγονός μπορεί να συμβεί οπουδήποτε. Όμως, το παρατεταμένο και επαναλαμβανόμενο τραύμα λαμβάνει χώρα συνήθως σε συνθήκες αιχμαλωσίας. Συμβαίνει, δηλαδή, όταν η γυναίκα είναι «φυλακισμένη» ή βρίσκεται σε συνθήκες περιορισμού, υπό τον έλεγχο του θύτη-διακινητή, ανίκανη να διαφύγει. Αυτές οι συνθήκες κράτησης φέρνουν τη γυναίκα σε συνεχή επαφή με το διακινητή και με τον τρόπο αυτό δημιουργείται μια παράξενη μορφή σχέσης, μια σχέση πειθαναγκαστικού ελέγχου. Η κατάσταση αυτή δημιουργεί μια διαφορετική ψυχολογία στη γυναίκα που επηρεάζεται και διαμορφώνεται από τις πράξεις και τις πεποιθήσεις του διακινητή, ο οποίος με τη σειρά του αποτελεί για την ίδια ένα πρόσωπο ισχυρό.

Από μαρτυρίες που έχουν υπάρξει, δε γνωρίζουμε επαρκώς τον τρόπο σκέψης των διακινητών. Οι περισσότεροι από αυτούς δε θεωρούνται «διαταραγμένες προσωπικότητες», είναι -επιφανειακά τουλάχιστον- φυσιολογικοί. Η συμπεριφορά τους είναι πολλές φορές προσαρμοσμένη στα ισχύοντα κοινωνικά πρότυπα, από τα οποία και καλύπτονται, επειδή λίγοι μπορούν να πιστέψουν ότι υπάρχουν άνθρωποι που φαίνονται τόσο φυσιολογικοί, αλλά μπορούν να διαπράξουν τέτοιες πράξεις.

Πρώτος στόχος του διακινητή είναι να επιβάλει την κυριαρχία του στο θύμα, ασκώντας δεσποτικό έλεγχο σε κάθε πλευρά της ζωής του. Είναι σπάνιο, όμως, η ικανοποίησή του να επέλθει από την απλή υπακοή. Συχνά φαίνεται ότι υπάρχει η ψυχολογική ανάγκη για έπαρση και εξουσία, με αποτέλεσμα να ζητά συχνά επιβεβαίωση του σεβασμού, της ευγνωμοσύνης και της αγάπης. Απώτερος στόχος φαίνεται να είναι η δημιουργία ενός «εκούσιου θύματος».

Στις οργανωμένες συμμορίες, διακινητές και μαστροποί ανταλλάσσουν συμβουλές και απόψεις για την εφαρμογή πειθαναγκαστικών μεθόδων. Η συστηματική χρήση των μεθόδων αυτών για να παρασύρουν τις γυναίκες στην πορνεία είναι γνωστή ως «καρύκευμα» (seasoning).³² Αν και η βία είναι παγκόσμια μέθοδος τρόμου, ο διακινητής μπορεί να τη χρησιμοποιεί σπάνια, ως έσχατη λύση. Εκτιμάται ότι η χρήση της δεν είναι πάντα απαραίτητη για να κρατά τις γυναίκες σε μια διαρκή κατάσταση φόβου. Πολύ πιο συχνά χρησιμοποιείται η απειλή του θανάτου ή της πρόκλησης σοβαρής σωματικής βλάβης. Οι απειλές εναντίον άλλων προσώπων είναι εξίσου αποτελεσματικές με τις άμεσες απειλές.

Επίσης, ο φόβος εντείνεται κάτω από απρόβλεπτες εκρήξεις βίας και από την επιβολή ασήμαντων κανόνων. Ο βασικός στόχος είναι να πειστεί η γυναίκα για τη δύναμη του διακινητή και να συνειδητοποιήσει ότι κάθε αντίσταση από την πλευρά της είναι μάταιη. Αντίθετα, εάν συμμορφωθεί και ακολουθήσει τις εντολές του, θα κερδίσει την επιείκειά του, από την οποία εξαρτάται η ίδια η ζωή της. Έτσι, επιχειρείται μια σταδιακή ενστάλαξη στη γυναίκα όχι μόνο του φόβου του θανάτου, αλλά και της ευγνωμοσύνης, επειδή ο διακινητής την αφήνει να ζει. Όταν κατορθώσει να αποφύγει το θάνατο, η γυναίκα καταλήγει να βλέπει τον διακινητή ως σωτήρα της και να ταυτίζεται μαζί του.

32. Barry, K. (1977), *Did ever Really Have a Chance: Patriarchal Judgment of Patricia Hearst*, *Chrysalis* 1. Barry, K., Bunch, C. & Castleyeds, S. (1984), *Networking against Female Sexual Slavery*, New York: United Nations, International Women's Tribune Centre.

Εκτός από την πρόκληση φόβου, ο διακινητής επιθυμεί να καταστρέψει την αίσθηση αυτοκυριαρχίας της γυναίκας, γεγονός που γίνεται εφικτό, καθώς ελέγχει το σώμα και τις σωματικές λειτουργίες της. Ασκείται έλεγχος στο φαγητό, τον ύπνο και σε άλλες προσωπικές της ασχολίες. Η επίθεση κατά της σωματικής αυτονομίας κάνει τη διακινούμενη γυναίκα να αισθάνεται φόβο, ντροπή και πεσμένο ηθικό. Όταν ο διακινητής επιτύχει τον συχνά καθημερινό έλεγχο του θύματος, τότε αυτό νιώθει φόβο και εξευτελισμό, αλλά και παρηγοριά. Η ελπίδα για ένα γεύμα, ένα μπάνιο, ένα δώρο, ένα τηλέφωνο ή ακόμα και η προσφορά ουσιών που προκαλούν εξάρτηση αλλά καταπραΰνουν τον πόνο, όπως ναρκωτικά, αλκοόλ -ανάλογα με τις διαθέσεις του διακινητή- υποσκάπτουν την αντίσταση της γυναίκας πολύ πιο αποτελεσματικά από ό,τι ο συνεχής φόβος και η συνεχής στέρηση.

Μια γυναίκα, που βρίσκεται ξαφνικά σε συνθήκες αιχμαλωσίας ενώ έχει φύγει από τη χώρα της με στόχο την εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης τόσο για την ίδια όσο και την οικογένεια της, αρχικά δε γνωρίζει τίποτα για τον διακινητή της. Όταν, όμως, αρχίζει να αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα και χρειάζεται να επιβιώσει μέσα σε αυτήν, σταδιακά υιοθετεί νέες πεποιθήσεις –αποβάλλοντας τις παλιές– δείχνει κατανόηση προς το διακινητή και αντιμετωπίζει τον κόσμο από τη δική του οπτική. Αυτές οι βαθιές μεταβολές της ταυτότητας και η εναλλαγή των συναισθημάτων που τη διακατέχουν, ώστε, από τη μια πλευρά, να θεωρεί την κατακτητική προσοχή του διακινητή ως ένδειξη αγάπης και να αισθάνεται κολακευμένη από τις μικρές διευκολύνσεις που μπορεί να της προσφέρει και, από την άλλη, να κυριεύεται από θυμό, οργή και φόβο εξαιτίας των συνεχών απειλών που υφίσταται, διαμορφώνουν σχέσεις εύθραυστες. Αλλοιώνονται οι ηθικές αξίες και τα ιδανικά της, στοιχία τα οποία δίνουν σε κάθε άτομο μια αίσθηση συνοχής και ένα ολοκληρωμένο νόημα στην ύπαρξή του, αλλά τα οποία θα κατορθώσει να επανακτήσει ύστερα από αρκετό καιρό.

Υπάρχουν, όμως, και γυναίκες, οι οποίες διακρίνονται από ένα ισχυρό και ασφαλές σύστημα πεποιθήσεων και αξιών, μπορούν να αντέξουν αυτή τη σκληρή δοκιμασία και να ξεφύγουν, διατηρώντας την πίστη τους αλώβητη και ενισχυμένη. Οι γυναίκες αυτές αποτελούν ένα σχετικά μικρό ποσοστό συγκριτικά με το σύνολο των διακινούμενων γυναικών που γίνονται αντικείμενο οικονομικής και σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Οι περισσότερες νιώθουν αβοήθητες, εγκαταλελειμμένες και μένουν για αρκετό καιρό επιφορτισμένες με τις επιπτώσεις του τραυματικού γεγονότος που βίωσαν.

Η ιδιαίτερη αυτή κατάσταση της ταύτισης με το διακινητή, η οποία διαμορφώ-

νεται κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες (κυρίως σε θύματα απαγωγής) ονομάστηκε «Σύνδρομο της Στοκχόλμης».³³ Είναι χρήσιμο να διευκρινιστεί ότι πρόκειται για μια φυσιολογική αντίδραση σε μια αφύσικη κατάσταση. Πέρα από τα θύματα απαγωγών ή τις ομηρίες, το σύνδρομο αυτό εμφανίζεται και σε άλλες ομάδες ανθρώπων όπου υπάρχει σχέση θύτη-θύματος, εξουσιαστή-εξουσιαζόμενου, όπως:

- Κακοποιημένες γυναίκες.
- Κακοποιημένα παιδιά.
- Θύματα αιμομιξίας.
- Φυλακισμένοι/Αιχμάλωτοι πολέμου.
- Βετεράνοι πολέμων (Βιετνάμ, Ιράκ, κ.λπ.).

Τα συμπτώματα του «Συνδρόμου της Στοκχόλμης» είναι κοινά με αυτά που περιγράφονται παραπάνω, αναπτύσσονται ασυνείδητα από τα άτομα και συνοψίζονται:

- Στα θετικά συναισθήματα από το θύμα προς το άτομο που το ελέγχει ή το κακοποιεί.
- Στην υποστήριξη του θύτη για τους λόγους που τον οδηγούν στη συγκεκριμένη συμπεριφορά.
- Στην εκδήλωση αρνητικών συναισθημάτων του θύματος προς την οικογένεια, τους φίλους του ή τις αρχές που προσπαθούν να το «σώσουν».
- Στη δυσκολία του θύματος να συμπεριφερθεί με τρόπο που να διαλύσει το δεσμό του με το θύτη.

Η ανάπτυξη αυτού του μηχανισμού βοηθά το «θύμα» να αυξήσει τις πιθανότητες της επιβίωσής του κάτω από συνθήκες που υπάρχει μια συνεχής απειλή, εγκλωβισμός στη δεδομένη κατάσταση και ενδείξεις μιας πιο καλοσυνάτης συμπεριφοράς από την πλευρά του θύτη.

33. Από το άρθρο της Βάρβογλη, Λ., *Το σύνδρομο της Στοκχόλμης: Το μυστήριο της αγάπης και της κακοποίησης*, text at: <http://health.in.gr/article.asp>. Ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε πρώτα από τον Σουηδό ψυχίατρο και εγκληματολόγο Nils Bejerot, ο οποίος είχε αναλάβει να βοηθήσει την αστυνομία σε ένα περιστατικό μιας τραπεζικής ληστείας στη Στοκχόλμη της Σουηδίας, όπου οι ληστές κράτησαν έξι ημέρες σε ομηρία τους εργαζόμενους της τράπεζας. Στην περίπτωση αυτή, τα θύματα της ομηρίας δημιούργησαν συναισθηματικό δέσιμο με τους θύτες τους, σε σημείο μάλιστα που έφτασαν να τους υπερασπιστούν μετά την απελευθέρωσή τους.

1.3. Ψυχικό μούδιασμα

Μια άλλη στρατηγική επιβίωσης που συναντάται συχνά στις γυναίκες-θύματα της παράνομης διακίνησης και εμπορίας είναι το ψυχικό μούδιασμα. Για την καλύτερη κατανόηση του όρου αυτού, περιγράφουμε κάποια χαρακτηριστικά που σκιαγραφούν συνοπτικά αυτή την κατάσταση.³⁴ Τέτοια είναι η παραίτηση, η αναστολή της πρωτοβουλίας, το κενό αναισθητοποιημένο βλέμμα, η διαφοροποιημένη αίσθηση, η παραλλαγή της πραγματικότητας, η αναισθησία στον πόνο, η μεταβολή στην αίσθηση του πόνου, οι καταστάσεις αποσύνδεσης, τα οποία καθιστούν τις γυναίκες σε κατάσταση **ύπνωσης**.³⁵ Φαντάζονται ότι βλέπουν ένα όνειρο, συχνά βυθίζονται στον κόσμο των παραισθήσεων, από όπου μαγικά και ξαφνικά νιώθουν ότι απελευθερώνονται.

Ωστόσο, συχνά ο εφιάλτης τους συνεχίζεται, επειδή πιστεύουν ότι μετά την απελευθέρωσή τους ο φόβος που βιώνουν και οι απειλές που υφίστανται μπορεί να γίνουν πιο έντονα και επικίνδυνα τόσο για τη δική τους ζωή όσο και για τα άτομα του οικογενειακού και συγγενικού τους περιβάλλοντος. Εντείνεται το αίσθημα απομόνωσης και δεν ελπίζουν σε καμιά άλλη προοπτική εκτός από αυτή που μπορεί να τους προσφέρει ο διακινητής-σωματέμπορος. Οι πιθανότητες να δραπετεύσουν είναι λίγες και είναι δύσκολο να βρουν και να εμπιστευθούν κάποιον, ο οποίος θα τις βοηθήσει. Όταν, βέβαια, υπάρξει μια ευνοϊκή συγκυρία, την εκμεταλλεύονται ακόμα και με κίνδυνο της ζωής τους.

34. Βλ. αναλυτικότερα το Β' μέρος της παρούσας έκδοσης.

35. Μπουφίδης, Σ., *Εμπορία ανθρώπων: μηχανισμοί αναγνώρισης και τρόποι αρωγής και προστασίας των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων* (κείμενο από εισήγηση).

2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΣΤΗ ΣΤΗΡΙΞΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ «ΘΥΜΑΤΩΝ»

Οι πολιτικές πρόληψης για την αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης γυναικών με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, η αρωγή-προστασία τους, η νομική-ιατρική, ψυχοκοινωνική στήριξη και η επαγγελματική τους ένταξη επιβάλλεται, ώστε αυτές οι γυναίκες να ορθοποδήσουν και να επουλώσουν τις πληγές τους.

Η παροχή βοήθειας και συμβουλευτικής στήριξης στην παράνομα διακινούμενη γυναίκα στοχεύει στην αναζήτηση και ανακάλυψη των αναγκών, αδυναμιών και συναισθημάτων της, καθώς και στη δημιουργία των προϋποθέσεων εκείνων που θα συμβάλουν στη λειτουργικότερη ανάπτυξη και αξιοποίηση του δυναμικού της.

2.1. Διαπολιτισμική συμβουλευτική

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του όρου «μεταμοντέρνος κόσμος» είναι η ανάδειξη της πολιτισμικής ανομοιογένειας. Στο παρελθόν, ήταν πιο πιθανό να ζήσει κάποιος/-α ως μέλος μιας σχετικά απομονωμένης και κλειστής κοινωνικής τάξης ή ομάδας και να παραμείνει ανεπηρέαστος/-η ή να μη γνωρίζει την ύπαρξη διαφορετικών συστημάτων κοινωνικής οργάνωσης και διαφορετικών τρόπων ζωής.

Αντίθετα, τα τελευταία έτη η κατάσταση αυτή έχει διαφοροποιηθεί με την παγκοσμιοποίηση της κοινωνίας και της οικονομίας. Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης με την εξάπλωση, μεταξύ άλλων, των διεθνών μέσων επικοινωνίας, όπως η δορυφορική τηλεόραση και το διαδίκτυο, καθώς και η μεγαλύτερη κινητικότητα που αναπτύσσεται μεταξύ των λαών με την αύξηση των μετακινήσεων με αεροπλάνα κατέστησαν πιο εύκολη την πρόσβαση σε άλλες χώρες και κατ' επέκταση, πιο προσιτές τις πληροφορίες για άλλες κουλτούρες και πολιτισμούς. Επομένως, υπάρχει μεγαλύτερη πρόσβαση σε εικόνες και ήχους από άλλες κουλτούρες και καθίσταται αδύνατο να αρνηθεί κανείς ότι ζούμε σε έναν πολυπολιτισμικό κόσμο.

Η συμβουλευτική ανταποκρίθηκε στην τάση προς την πολυπολιτισμικότητα με δύο τρόπους. Οι αρχικές, θεμελιώδεις προσεγγίσεις, όπως το ψυχοδυναμικό, το προσωποκεντρικό και το γνωσιακό-συμπεριφοριστικό μοντέλο ήταν σαφώς «μονοπολιτι-

σμικές» ως προς τη φύση τους. Στις δεκαετίες του 1960 και του 1970, η κοινότητα της συμβουλευτικής και της ψυχοθεραπείας επιχείρησε να αντιδράσει στις πολιτικές, νομοθετικές και κοινωνικές πιέσεις που προέρχονταν από τα διάφορα κοινωνικά κινήματα, όπως υπέρ των ίσων ευκαιριών, ενάντια στο ρατσισμό, αποδοχή του διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού, το φεμινιστικό κίνημα κ.λπ. για την προαγωγή της ευαισθητοποίησης σε ζητήματα κουλτούρας και πολιτισμικής ταυτότητας, στο πλαίσιο της εκπαίδευσης και της πρακτικής των συμβούλων. Στόχος των πιέσεων αυτών υπήρξε η απόπειρα αφομοίωσης της διάστασης της κουλτούρας στην πρακτική των επικρατούντων τύπων θεραπείας. Αν και οι προσπάθειες αυτές ήταν χρήσιμες για τη θεσμική αναγνώριση των εμπειριών και των αναγκών των «μειονοτικών» πελατών, οι πιέσεις δεν είχαν εμφανές αποτέλεσμα.

Η πολιτισμική ανομοιογένεια υπήρξε μοχλός για την ανάπτυξη μιας προσέγγισης στη συμβουλευτική που να τοποθετεί την έννοια της κουλτούρας στο επίκεντρο της εικόνας του προσώπου και να μην εκτιμάται ως δευτερεύουσα. Αυτή η νέα πολυπολιτισμική προσέγγιση πραγματοποιήθηκε από τον Pedersen (1991),³⁶ ο οποίος θεωρεί την πολυπολιτισμικότητα ως τέταρτη δύναμη στη συμβουλευτική και παραθέτει την παρακάτω άποψη. Η συμμετοχή σε μια ή περισσότερες κουλτούρες αποτελεί μια από τις πιο βασικές επιρροές για την ανάπτυξη της προσωπικής ταυτότητας, καθώς μια σειρά από συναισθηματικά προβλήματα ή προβλήματα συμπεριφοράς που ενδεχομένως καταθέτει το πρόσωπο κατά τη διάρκεια της συμβουλευτικής διαδικασίας αντικατοπτρίζουν με ποιο τρόπο ορίζονται οι σχέσεις, η ηθικότητα, ο χρόνος, ο εαυτός, η σχέση με τους τυπικούς και άτυπους θεσμούς που ενσωματώνει το άτομο, το οποίο αποτελεί φορέα μιας συγκεκριμένης κουλτούρας.

Είναι σημαντικό οι σύμβουλοι να έχουν την ικανότητα να εφαρμόζουν ένα πλαίσιο για την κατανόηση της κουλτούρας, αλλά δε θα ήταν ρεαλιστικό να περιμένει κανείς από ένα/μία σύμβουλο να διαθέτει λεπτομερή γνώση για ένα ευρύ φάσμα από διαφορετικές κουλτούρες που έχουν αναπτυχθεί. Στην πραγματικότητα, η πολυπολιτισμική συμβουλευτική είναι ευαίσθητη όσον αφορά στη σύνδεση ανάμεσα στα προσωπικά ζητήματα και τις κοινωνικές συνθήκες που τα δημιουργούν.

36. Pedersen, P.B. (1991), Multiculturalism as a generic approach to counseling, *Journal of Counseling and Development*, vol. 70, no. 1, p. 6-12.

Αποτελεσματικοί σύμβουλοι είναι εκείνοι, οι οποίοι έχουν και μπορούν να αξιοποιήσουν μια πολιτισμική ενσυναίσθηση και μπορούν να εργαστούν εναλλακτικά, συνθέτοντας ένα μοντέλο πρακτικής, το οποίο αντλεί ιδέες και τεχνικές από υπάρχουσες θεωρητικές προσεγγίσεις, αλλά προσπαθεί να κατανοήσει και να ενσωματώσει και τα διαφορετικά στοιχεία των άλλων πολιτισμών. Στο σύγχρονο κόσμο, η συνεργασία με ανθρώπους που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα αποτελεί αναγκαιότητα και προσφέρει πολλές δυνατότητες που εμπλουτίζουν την ανθρώπινη επικοινωνία και χρωματίζουν με διαφορετικές αποχρώσεις τις ανθρώπινες σχέσεις. Πολλές φορές, όμως, δημιουργεί επιπλοκές που δε λύνονται αυτονόητα. Μια αντίληψη, μια αξία, ένας τρόπος συμπεριφοράς μπορεί να έχουν θετικό χαρακτήρα σε ένα πολιτισμικό πλαίσιο, αλλά μπορεί να έχουν αρνητικό σε ένα άλλο.

Η διαπολιτισμική συμβουλευτική στοχεύει:³⁷

- Στη βελτίωση των ικανοτήτων διαπολιτισμικής επικοινωνίας (cultural awareness, cultural competence).
- Στη δυνατότητα κατανόησης ενός συνόλου παραγόντων, όπως του φύλου ως κοινωνικής κατασκευής, της θρησκείας, της εθνότητας, των πολιτισμικών καταβολών που επιδρούν και διαμορφώνουν την προσωπικότητα ενός ατόμου.
- Στην αξιοποίηση των εμπειριών και δυνατοτήτων των αλλοδαπών.
- Στην αποφυγή ενός ενδεχόμενου πολιτισμικού σοκ (cultural shock).
- Στον προσδιορισμό, τη δημιουργία και την εφαρμογή των κατάλληλων τεχνικών για την αναπλαισίωση της γλώσσας, ώστε να μη χαρακτηρίζουν και στιγματίζουν άνδρες ή γυναίκες από διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες.

2.2. Στάσεις, πεποιθήσεις, στερεότυπα του/της συμβούλου

Ο/Η σύμβουλος και ο/η θεραπευτής/-τρια έρχεται αντιμέτωπος/-η, «ως εκπρόσωπος όλων των Ελλήνων/-ίδων», με τα παράπονα και την εχθρικότητα που η συμβουλευόμενη έχει συσσωρεύσει κατά τη διάρκεια της παραμονής της στην Ελλάδα, είτε

37. Κωστούλα, Ο., *Διαπολιτισμική Συμβουλευτική*, text at: <http://www.olgakostoula.net/ikberatungGR.htm>

αυτή είναι βραχυχρόνια είτε για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Κάποιες φορές, μάλιστα, η συμβουλευτική συνάντηση ή η θεραπευτική συνεδρία είναι και ο μοναδικός χώρος στον οποίο έχει τη δυνατότητα να εκφράσει αυτά τα συναισθήματα.

Από την πλευρά του/της συμβούλου, η στάση του/της απέναντι στη διακινούμενη γυναίκα μπορεί να επηρεάζεται από κοινωνικά στερεότυπα, των οποίων πολλές φορές είναι ακούσιος φορέας. Η ελληνική κοινωνία έχει στιγματίσει αρνητικά συγκεκριμένες εθνικότητες μεταναστών/-τριών με χαρακτηρισμούς, όπως κλέφτες, απατεώνες, άνθρωποι χωρίς φιλότιμο, καιροσκόποι, γυναίκες που θέλουν τον εύκολο πλουτισμό χωρίς να διατηρούν την αξιοπρέπειά τους. Εύκολα, λοιπόν, διατυπώνεται το ερώτημα: «Πώς αισθάνεται κάποιος/-α όταν καλείται να παρέμβει υποστηρικτικά και ενίοτε θεραπευτικά σε γυναίκες από άλλες εθνικές και πολιτισμικές ομάδες και οι οποίες είναι επιζώσες από το γεγονός της εμπορίας και σεξουαλικής εκμετάλλευσης που έχουν βιώσει;».

Το βέβαιο είναι ότι υπάρχουν δυσκολίες που συνίστανται στην προσπάθεια του/της συμβούλου να εισχωρήσει στον αντιληπτικό κόσμο των συμβουλευόμενων, οι οποίες φτάνουν στον φορέα αρωγής για να τους παρασχεθεί βοήθεια με δεδομένη τη δυσκολία να παραμείνουν στη χώρα και να ζητήσουν τέτοιας μορφής υποστήριξη. Αυτό προϋποθέτει την εκ των προτέρων αντιμετώπιση των προκαταλήψεων και στερεοτύπων του/της συμβούλου με τη διεύρυνση των πνευματικών του/της οριζόντων και μέσω της συναλλαγής, η οποία μπορεί να αποβεί εποικοδομητική μέσα από τη γνωστική επάρκεια, την εμπειρία, την αντίληψη και την κατανόηση του πολύπλοκου φαινομένου της παράνομης διακίνησης, της αποδοχής της γυναίκας, καθώς και της τριβής και ανάπτυξης αντίστοιχων δεξιοτήτων.

Οι παράνομα διακινούμενες γυναίκες που γίνονται αντικείμενο σεξουαλικής εκμετάλλευσης βιώνουν στερεότυπες ανισότητες λόγω του φύλου τους τόσο μέσα στη γονική οικογένεια όσο και στη δική τους -σε περίπτωση που έχουν δημιουργήσει- στο χώρο εργασίας και στην κοινωνία γενικότερα όχι μόνο στη χώρα προέλευσής τους, αλλά και στη χώρα προορισμού. Οι γυναίκες αυτές βιώνουν αλλαγές σε πιο στενό προσωπικό επίπεδο, οι οποίες σχετίζονται τόσο με την αποκατάσταση της αυτοεκτίμησης και της εμπιστοσύνης όσο και με τις σχέσεις που διαμορφώνουν με τον έξω κόσμο, οι οποίες εμποδίζουν την ικανότητα προσαρμογής και την προσωπική τους εξέλιξη. Βιώνουν, λοιπόν, συναισθήματα απώλειας που αφορούν στο σπίτι ή στην πατρίδα τους, καθώς και ρήξης σχέσεων ή δεσμών με τον αποχωρισμό τους από την οικογένεια και την απομόνωσή τους από τον κοινωνικό τους περίγυρο. Επιπλέον, νιώθουν αβεβαιότητα και

ανασφάλεια για τη ζωή τους στη χώρα υποδοχής-προορισμού και το μέλλον τους εκεί. Τέλος, διακατέχονται από συναισθήματα αποκοπής και απώλειας των αξιών αναφοράς ενός πλαισίου που το περιβάλλουν ιδιαίτερα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά που αποτελεί η κοινότητά τους, μέσα στο οποίο ενδεχόμενα αισθάνονται περισσότερο προστατευμένες και το οποίο συμβάλλει στη στήριξη και ενεργοποίησή τους ακόμα και όταν περνούν δύσκολες στιγμές.

Η διάψευση των προσδοκιών που μπορεί να αισθανθούν, οι δυσκολίες προσαρμογής που προκαλεί η σύγκρουση ανάμεσα στις παραδοσιακές αξίες που κουβαλούν από τη χώρα προέλευσής τους και αυτές που συναντούν στη χώρα διαμετακόμισης ή προορισμού δημιουργούν πολύ συχνά κρίση, αποπροσανατολισμό και αποσταθεροποίηση, ενώ συντελούν στην αύξηση των συναισθημάτων δυσφορίας, την πρόκληση σωματικού και ψυχικού άλγους και την έλλειψη ικανοποίησης. Επίσης, οι διακρίσεις και οι προκαταλήψεις που συνδέονται με το βαθμό κοινωνικής ενσωμάτωσης ή κοινωνικού αποκλεισμού, η ποινικοποίηση ή η ενδεχόμενη απέλαση μέχρι τη διαδικασία αναγνώρισης ενισχύουν το βαθμό δυσκολίας της προσέγγισης.

2.3. Τεχνικές προσέγγισης - Δεξιότητες του/της συμβούλου ή θεραπευτή/-τριας

Πριν παρασχεθεί οποιαδήποτε κοινωνική στήριξη στη γυναίκα, είναι σημαντικό να προηγηθεί μια προετοιμασία με συνέντευξη με τον/την κοινωνικό/-ή λειτουργό ή τον/την πολιτισμικό/-ή μεσολαβητή/-τρια. Αυτό θα διευκολύνει:

- Την παρουσίαση του φορέα και των υπηρεσιών που μπορεί να παρέχει.
- Την ενημέρωση για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της.
- Το είδος της σχέσης και το βαθμό εξάρτησής της από το κύκλωμα της παράνομης διακίνησης, εμπορίας και εκμετάλλευσης.
- Την αξιολόγηση των κινήτρων της και τη θέλησή της να δεχθεί υποστήριξη.
- Την κατανόηση των αναγκών και επιθυμιών της.
- Την ενημέρωση για τους στόχους της κοινωνικής υποστήριξης.
- Την πληροφόρηση για τις πιθανές επιλογές, όπως για παράδειγμα ενσωμάτωση στη χώρα υποδοχής-προορισμού ή επαναπατρισμό στη χώρα προέλευσης με την οδηγία να συμμετάσχει σε πρόγραμμα επανένταξης, **εφόσον αυτό υφίσταται.**

Η υποστήριξη που θα παρέχεται από τους/τις συμβούλους / θεραπευτές/-τριες πρέπει να εξειδικεύεται σε κάθε περίπτωση, για να ανταποκριθεί στις ατομικές ανάγκες των γυναικών. Για το σκοπό αυτό, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στους παρακάτω παράγοντες:

- Το είδος της εκμετάλλευσης (εάν πρόκειται για οικονομική, σεξουαλική).
- Τη χώρα προέλευσης της γυναίκας, την ηλικία, τον τύπο βίας που έχει υποστεί.
- Το βαθμό εξάρτησης και υποταγής στο διακινητή.
- Τη διαφορετική αντίδραση της κάθε γυναίκας απέναντι στην εκμετάλλευση, το είδος και το βαθμό βίας που έχει υποστεί.

Έχει παρατηρηθεί ότι αρκετά συχνά η στάση τους, είτε κατά τη διάρκεια της πρώτης συνέντευξης είτε στη συνεδρία, μπορεί να μην είναι αντιπροσωπευτική και ενδέχεται να κρύβει ένα πολύ σοβαρό τραύμα. Για το σκοπό αυτό, πρέπει οι σύμβουλοι να είναι ευέλικτοι/-ες και η παροχή υποστήριξης να διαμορφώνεται ανάλογα με την περίπτωση και με γνώμονα το πραγματικό συμφέρον της γυναίκας. Για να υπάρξει μια θετική συνεργασία, είναι απαραίτητο να υπάρξει μια αμοιβαία συμφωνία στο «συμβόλαιο συνεργασίας» και ενεργή συμμετοχή και των δύο μερών. Επίσης, ένα σταθερό πρόσωπο αναφοράς συμβάλλει στην οικοδόμηση μιας σχέσης εμπιστοσύνης.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η **παροχή ψυχολογικής υποστήριξης παρέχεται μόνο ύστερα από αίτημα της γυναίκας**. Η παροχή ανάλογης υποστήριξης θα επιτρέψει:

- Τη διερεύνηση του αιτήματος, τη διάγνωση του προβλήματος, την ανάμνηση του παρελθόντος της.
- Την αξιολόγηση του βαθμού του τραύματος ή της ψυχολογικής αστάθειας της γυναίκας μέσω πολιτισμικών μεθόδων, λαμβάνοντας υπόψη τη δυσκολία στην κατανόηση της γλώσσας, στη διαφορετική δομή της οικογένειας από την οποία προέρχεται, στη θρησκεία, σε άλλους εθνικούς, φυλετικούς ή πολιτισμικούς παράγοντες.
- Την ανάπτυξη της ικανότητάς της να σχεδιάσει το μέλλον της.

Η προσέγγιση πρέπει να αποσκοπεί στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, να αντιστέκεται στον κοινωνικό στιγματισμό, την ξеноφοβία, το ρατσισμό, την εκδήλωση πνευματικής και ψυχικής δυσπραγίας, τρέλας και ανθρώπινου πόνου.

Η έννοια της **ενδυνάμωσης** είναι η λέξη-κλειδί που μπορεί να συσχετιστεί με τις έννοιες του αυτοκαθορισμού και της αυτοδιάθεσης, δηλαδή το να ξανακερδίζεις την εξουσία πάνω στην ίδια σου τη ζωή. Επιτυγχάνεται με την παροχή πληροφόρησης, τη δυνατότητα πρόσβασης στην πληροφορία και τη δυνατότητα υποστήριξης στο νομικό,

ψυχοκοινωνικό τομέα, ώστε να αισθανθούν ασφάλεια και να μπορέσουν στη συνέχεια να ελέγξουν όλα τα αρνητικά συναισθήματα που βιώνουν, όπως η μεγάλη αδυναμία, η παθητικότητα, ο φόβος που πολλές φορές γίνεται τρόμος, ο κλονισμός τόσο του εσωτερικού κόσμου όσο και της ικανότητας πρόσληψης στοιχείων της κοινωνικής πραγματικότητας και της αναπαράστασής της. Η ενδυνάμωση είναι η βάση για την πρόληψη των ψυχικών διαταραχών και την προώθηση της ψυχικής υγείας.

Είναι σημαντικό οι επαγγελματίες που εμπλέκονται με κάποιο τρόπο στο φαινόμενο εξαιτίας της θέσης και του ρόλου τους να είναι έτοιμοι/-ες και ικανοί/-ές να αναπτύξουν μια στρατηγική αλλαγής στάσεων και συμπεριφοράς. Για το σκοπό αυτό, είναι χρήσιμη η συνεχής εκπαίδευσή τους σε ζητήματα που αφορούν στις τεχνικές επικοινωνίας, το φύλο, τη διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα, την άσκηση βίας, κ.λπ. Επίσης, είναι απαραίτητο να καταβληθούν προσπάθειες, ώστε να βρεθούν και να εφαρμοστούν δίοδοι επικοινωνίας, καθώς πολλές φορές η παροχή βοήθειας δυσχεραίνεται όχι μόνο από την έλλειψη γνώσης της γλώσσας -όπως συχνά αναφέρεται- αλλά και από τις αναστολές που παρατηρούνται στην προσπάθεια προσέγγισης των γυναικών αυτών και στην απόπειρα δημιουργίας πλαισίου επικοινωνίας με τον «Άλλο», ακριβώς επειδή είναι «ξένος/-η», «διαφορετικός/-ή».

Ο φόβος της αλλοτρίωσης, η προκατάληψη ότι εν δυνάμει υπονομεύεται η δική μας ταυτότητα, εκφράζεται συχνά με καχυποψία, ενίοτε με επιθετικότητα και με έναν υπόγειο κοινωνικό φασισμό. Η παροχή στήριξης, όμως, πρέπει να βασίζεται στην αποδοχή και το σεβασμό, στη διάχυση και τη συνεύρεση στοιχείων των διαφορετικών πολιτισμών και ταυτοτήτων.

Η συμβουλευτική και η θεραπεία μπορούν να βοηθήσουν τις γυναίκες, οι οποίες κατέφυγαν στην πορνεία, να μειώσουν τα οδυνηρά συναισθήματα που προκαλούνται από το βίωμα της σωματεμπορίας, του εξευτελισμού και της βίας είτε αυτή ασκείται λεκτικά, είτε ψυχολογικά, είτε σωματικά. Οι γυναίκες αυτές είναι αναγκαίο να εκφράσουν τα συναισθήματα που νιώθουν και που μπορεί να είναι λύπη, θυμός, ντροπή, ενοχές, φόβος. Να ενσωματώσουν το δεδομένο της τραυματικής εμπειρίας ως πραγματικό γεγονός.

Η ίαση των γυναικών-θυμάτων παράνομης διακίνησης δε σημαίνει ότι οι γυναίκες αυτές θα επανέλθουν στην κατάσταση, στην οποία βρίσκονταν πριν από τη σεξουαλική εκμετάλλευση, αλλά ότι η στήριξη για την επούλωση των τραυμάτων και την άμβλυση του πόνου από αυτή την εμπειρία θα είναι ανακουφιστική. Συνήθως, η παρέμβαση του/της συμβούλου είναι περιορισμένη και βραχύχρονη, ενώ η θεραπεία χρειάζεται πε-

ρισσότερο χρόνο για να φέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Η γυναίκα-θύμα πρέπει να ενδυναμωθεί, ώστε να περιορίσει το φόβο, να μάθει να εξωτερικεύει τις επιθυμίες, τις ανάγκες, ακόμα και τις αμφιβολίες της και να μπορεί να τις διεκδικεί.

Το ζητούμενο είναι να αισθανθεί ασφάλεια και φροντίδα για να μπορέσει να σκεφθεί και να πάρει αποφάσεις που θα αφορούν, ενδεχομένως, στη συνεργασία της με τις αρμόδιες αρχές για την αποκάλυψη του διακινητή, ζητώντας την παραδειγματική τιμωρία του και γνωρίζοντας τις συνέπειες που η ίδια πιθανόν να υποστεί, όπως τη μακροχρόνια διαδικασία μέχρι την πιθανή αποκατάσταση του δικαίου, τις απειλές και τον κίνδυνο για τη ζωή της ίδιας και της οικογένειάς της.

Συνοψίζοντας, οι δεξιότητες του/της συμβούλου / θεραπευτή/-τριας επισημαίνονται παρακάτω:

• **Ενημερότητα:**

- Η ενημερότητα του/της συμβούλου σχετικά με τις προσωπικές του/της αξίες και προκαταλήψεις.
- Οι πολιτισμικά ικανοί/-ές σύμβουλοι έχουν μεταβεί από μια κατάσταση πολιτισμικής άγνοιας σε μια κατάσταση πολιτισμικής ενημερότητας και ευαισθητοποίησης σχετικά με την προσωπική τους πολιτισμική κληρονομιά, αλλά είναι ανοικτοί/-ές στην αποδοχή και το σεβασμό του διαφορετικού.
- Έχουν επίγνωση του τρόπου με τον οποίο το δικό τους πολιτισμικό υπόβαθρο και οι εμπειρίες, οι στάσεις, οι αξίες και οι προκαταλήψεις τους επιδρούν στις ψυχολογικές διεργασίες.

• **Γνωστικό υπόβαθρο:**

Είναι βοηθητικό:

- Να έχουν εξειδικευμένες γνώσεις αναφορικά με την προσωπική τους φυλετική και πολιτισμική κληρονομιά, καθώς και με τον τρόπο που αυτή επηρεάζει σε προσωπικό και επαγγελματικό επίπεδο τους «ορισμούς» σχετικά με το τι θεωρείται ως «φυσιολογικό» και «παθολογικό» κατά τη διαδικασία της συμβουλευτικής σχέσης.
- Να έχουν γνώση της κοινωνικής επίδρασης που ασκούν με τον τρόπο που επικοινωνούν και τη συμπεριφορά τους (τόνος και χροιά της φωνής, στάση του σώματος, κ.λπ.) προς κάποια γυναίκα με διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα που έχει βιώσει τραυματικό γεγονός.
- Να είναι εξοικειωμένοι/-ες με τη σχετική έρευνα και τα τελευταία ευρήματα

όσον αφορά στα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης ομάδας γυναικών.

- Να σέβονται τις θρησκευτικές ή πνευματικές πεποιθήσεις και αξίες που επιδρούν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και επηρεάζουν τις επαγγελματικές επιλογές, την εκδήλωση ψυχολογικών διαταραχών στη συμπεριφορά αναζήτησης βοήθειας και την καταλληλότητα ή μη των διάφορων συμβουλευτικών προσεγγίσεων.

Τέλος, όσον αφορά στην ανάπτυξη επιμέρους δεξιοτήτων, οι σύμβουλοι οφείλουν να είναι ανοικτοί/-ές όταν χρειάζεται να αναπλαισιώσουν και να επαναπροσδιορίσουν την πορεία της συμβουλευτικής σχέσης και να υιοθετήσουν τους κατάλληλους χειρισμούς για να βοηθήσουν τη γυναίκα.

3. ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΤΡΑΥΜΑΤΟΣ

3.1. Το τραύμα και η λειτουργία του

Το τραύμα δημιουργείται σε άτομα που έχουν βιώσει ένα ακραίο τραυματικό γεγονός είτε άμεσα, έχοντας έρθει αντιμέτωπα με πραγματικό ή επαπειλούμενο θάνατο, με σοβαρό τραυματισμό, με απειλή της σωματικής ακεραιότητας των ίδιων ή των άλλων, είτε έμμεσα ως μάρτυρες.³⁸

Τραυματικά γεγονότα που το άτομο *βιώνει άμεσα* μπορεί να είναι πολεμικές μάχες, βίαιες επιθέσεις (σεξουαλικές, σωματικές), ληστείες, απαγωγές, ομηρία, τρομοκρατικές επιθέσεις, βασανιστήρια, φυλακίσεις ή κράτηση σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως, φυσικές ή τεχνητές καταστροφές, σοβαρά αυτοκινητιστικά ατυχήματα ή η διάγνωση μιας θανατηφόρας ασθένειας. Στα παιδιά, τραυματικά γεγονότα θεωρούνται ακόμη και αναπτυξιακά απρόσφορες σεξουαλικές εμπειρίες χωρίς βία, τραυματισμό ή απειλή. Στα διαγνωστικά εγχειρίδια αναφέρεται ως Διαταραχή Μετα-Τραυματικού Στρες (Δ.Μ.Τ.Σ.).

Τα τρία βασικά χαρακτηριστικά συμπτώματα της Δ.Μ.Τ.Σ. είναι:

- Η αναβίωση του τραύματος μέσα από όνειρα ή επαναλαμβανόμενες αναμνήσεις του συμβάντος που εισβάλλουν και ταραξουν το άτομο.
- Συναισθηματικό μούδιασμα, μια αίσθηση απομάκρυνσης/αποστασιοποίησης και αποξένωσης από τους άλλους.
- Διέγερση του αυτόνομου νευρικού συστήματος, όπως ευερεθιστικότητα και αυξημένη αντίδραση ξαφνιάσματος.

Πιθανόν η Δ.Μ.Τ.Σ είναι πιο σοβαρή όταν το τραυματικό γεγονός προέρχεται από ανθρώπινο σχεδιασμό (όπως βασανιστήρια, βιασμοί). Συχνά, τα άτομα με Δ.Μ.Τ.Σ. έχουν και άλλα **συμπληρωματικά συμπτώματα**, ιδιαίτερα αν το τραυματικό γεγονός είχε διαπροσωπική υφή (για παράδειγμα, σεξουαλική ή σωματική κακοποίηση, ομηρία, βασανισμός, αιχμαλωσία πολέμου ή σε στρατόπεδο συγκεντρώσεως, κ.λπ.). Τέτοια είναι τα ακόλουθα:

- Αισθήματα ενοχής (που επέζησε).

38. Βλ. text at: <http://www.psychoterapia.gr>

- Αυτοκαταστροφική και παρορμητική συμπεριφορά.
- Διασχιστικά συμπτώματα.
- Αισθήματα ντροπής.
- Εχθρικότητα.
- Κοινωνική απόσυρση.
- Σωματικές ενοχλήσεις.

Επίσης, υπάρχει αυξημένος κίνδυνος και για άλλου τύπου διαταραχές, όπως διαταραχή πανικού, αγοραφοβία, κοινωνική φοβία, ειδική φοβία, καταθλιπτική διαταραχή, σωματοποιητική διαταραχή και διαταραχές σχετιζόμενες με ουσίες. Δεν είναι σαφές, όμως, σε ποιο βαθμό οι διαταραχές αυτές προηγούνται ή ακολουθούν τη Δ.Μ.Τ.Σ.

Οι αντιδράσεις της γυναίκας που έχει υποστεί σεξουαλική εκμετάλλευση επηρεάζονται από τρεις **παράγοντες**.³⁹

- Διαστάσεις που αφορούν στη γυναίκα: παλιότερα προβλήματα ψυχικής υγείας, προηγούμενη «θυματοποίηση» της, παλιότερα δυσμενή και τραυματικά γεγονότα, στάσεις και πεποιθήσεις, αίσθηση του εαυτού, συναισθηματική ανάπτυξη.
- Διαστάσεις που αφορούν στο τραύμα: διάρκεια του γεγονότος, αγριότητα των δραστών, αριθμός και έκταση των απειλών εναντίον της ζωής της, βίωση του γεγονότος με παρουσία άλλων ή μη, πιθανότητα επανεμφάνισης του τραύματος και βίωση ή όχι πένθους.
- Διαστάσεις που αφορούν στο περιβάλλον ανάρρωσης: απομόνωση, ποιότητα των σχέσεων της πριν από το τραύμα, επίπεδο κοινωνικής στήριξης, αντιλήψεις για τη χρησιμότητα της στήριξης, στρεσογόνοι παράγοντες, πολιτιστικές τελετουργίες για την ανάρρωση και στάση της κοινότητας και των μέσων μαζικής ενημέρωσης για το γεγονός.

Κρίσιμοι **παράγοντες** που επηρεάζουν την τελική αντίδραση της γυναίκας στο τραύμα είναι:⁴⁰

- Το νόημα του τραύματος.
- Η αντίδραση του οργανισμού.

39. Hodgkinson, P. (2000), Διαταραχή μετά από ψυχοτραυματικό στρες, στο: Feltham, C. & Horton, I. (επιμ.) (2000), *Οδηγός συμβουλευτικής και ψυχοθεραπείας*, Ασημάκης, Αθήνα, σελ. 550-558.

40. McFarlane, A.C. & de Girolamo, G. (1996), The Nature of Traumatic Stressors and the Epidemiology of Posttraumatic Reactions, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *Traumatic Stress: The Effects of Overwhelming Experience on Mind, Body, and Society*, The Guilford Press, New York, σελ. 129-148.

- Προϋπάρχουσες δομές προσωπικότητας και εμπειρίες.
- Ο βαθμός της κοινωνικής στήριξης.

Η προδιάθεση και η ευαλωτότητα μπορεί να σχετίζονται περισσότερο με την ανάκαμψη από τα έντονα συμπτώματα και τη μακροπρόθεσμη προσαρμοστικότητα της γυναίκας. Όταν εμφανίζονται χρόνια συμπτώματα, αυτό που δημιουργεί δυσκολίες είναι ότι οι γυναίκες δεν εμπλέκονται στη σημερινή πραγματικότητα παρά το ότι ασχολούνται αποκλειστικά με το παρελθόν.⁴¹

Οι **παράγοντες** που επηρεάζουν τη θεραπεία είναι:

- Η δέσμευση της συμβουλευόμενης στη θεραπεία.
- Η ποιότητα της θεραπευτικής σχέσης.
- Η επιλογή της κατάλληλης θεραπείας.
- Η επιλογή της κατάλληλης χρονικής στιγμής για τη χρήση τεχνικών.
- Η πολυπλοκότητα και η σοβαρότητα των δυσκολιών της συμβουλευόμενης.

Οι κλινικοί χρειάζεται να είναι σε εγρήγορση για τους πολλούς τρόπους που το παλιό τραύμα καθορίζει τις τρέχουσες στάσεις και αντιλήψεις. Η **επιλογή του χρόνου της θεραπείας** του τραύματος είναι κρίσιμη. Στα αρχικά στάδια, η στήριξη και η σωματική βοήθεια είναι ίσως η πιο κατάλληλη. Για ορισμένες γυναίκες, η βραχυπρόθεσμη ατομική θεραπεία αρκεί για να συνεχίσουν μια φυσιολογική ζωή. Για άλλες, ιδίως για τα θύματα trafficking που συνήθως έχουν υποστεί πολλαπλά τραύματα, απαιτείται πιο μακροχρόνια θεραπεία. Επίσης, η **ομαδική ψυχοθεραπεία** είναι ιδιαίτερα ωφέλιμη, καθώς η ακρόαση των ιστοριών και άλλων γυναικών, η συμμετοχή στη ντροπή και την οργή που νιώθουν συνήθως βοηθούν στην ανάρρωση.

Για τις μακροχρόνιες θεραπείες, ο βασικός στόχος είναι να αφηγηθεί η γυναίκα την ιστορία της και να ξαναζήσει τα συναισθήματα στο παρόν με την παρουσία ενός μάρτυρα, ώστε να αρχίσει να ενσωματώνει την εμπειρία και να ξαναβρεί την ικανότητα να αντιμετωπίζει τις εμπειρίες της και να προστατεύεται.

41. McFarlane, A.C. & Yehuda, R. (1996), Resilience, Vulnerability, and the Course of Posttraumatic Reactions, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *ό.π.*, σελ. 155-177.

3.2. Θεραπευτικές προσεγγίσεις

Υπάρχουν μελέτες με πολύ καλά θεραπευτικά αποτελέσματα από διαφορετικούς θεωρητικούς προσανατολισμούς: τη συμπεριφορική-γνωστική θεραπεία, την ψυχοδυναμική θεραπεία, την ψυχοφαρμακολογία, κ.λπ.

- **Παρατεταμένη έκθεση.** Επαναφήγηση του τραύματος από τη συμβουλευόμενη σε 8-10 συνεδρίες, με σκοπό να αναφερθεί σε πλευρές της ιστορίας που απέφευγε πριν. Αντενδείξεις θεωρούνται η κατάχρηση αλκοόλ/ουσιών και η κατάθλιψη. Αυτή η τεχνική χρησιμοποιείται κυρίως σε γυναίκες που βασικό τους πρόβλημα είναι η αναβίωση του τραύματος ή η αποφυγή του και είναι δυνατόν να οδηγήσει σε γνωστικές αλλαγές, αλλά μπορεί να μην επαρκεί.⁴²
- **Γνωστική θεραπεία.** Ο/Η θεραπευτής/-τρια προσέχει τις δηλώσεις της συμβουλευόμενης, εντοπίζει τους τομείς της διαταραγμένης σκέψης, επεξεργάζεται τις σκέψεις, αναπλαισιώνει τα γεγονότα και τις αντιδράσεις. Στα πρώτα στάδια παρέχεται εκπαίδευση που βοηθάει τη συμβουλευόμενη να κατανοήσει τα συμπτώματα και τις αντιδράσεις της. Εξετάζονται οι αρνητικές αυτόματες σκέψεις και πεποιθήσεις, γίνεται εκπαίδευση στην αντιμετώπιση του στρες και, με τη σωματική μέθοδο, δημιουργεί η ίδια εναλλακτικές αυτοδηλώσεις και συμπεριφορές. Σύμφωνα με έρευνες, η γνωστική-συμπεριφορική αντιμετώπιση βοηθά στην ανακούφιση των συμπτωμάτων. Όμως, επειδή η ανεξέλεγκτη έκθεση μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες και αφού οι τραυματισμένοι άνθρωποι είναι συχνά απρόθυμοι να εκτεθούν σε τραυματικές αναμνήσεις, υπάρχουν σημαντικά ερωτήματα για τις απαραίτητες τεχνικές δεξιότητες και την επιλογή του χρόνου εφαρμογής αυτών των αντιμετώπισεων.⁴³
- **Υποστηρικτική συμβουλευτική.** Η υποστηρικτική συμβουλευτική για το στρες περιλαμβάνει τα ακόλουθα:
 - Λεπτομερή ανασκόπηση και περιγραφή του γεγονότος που θα επιτρέψει την «έκθεση».
 - Εκπαίδευση.

42. Hodgkinson, P. (2000), Διαταραχή μετά από ψυχοτραυματικό στρες, στο: Feltham, C. & Horton, I. (επιμ.) (2000), *ό.π.*, σελ. 550-558.

43. Στο ίδιο, σελ. 550-558.

- Χρήση γνωστικών τεχνικών για την αναδόμηση των διαστρεβλωμένων πεποιθήσεων, εφόσον υπάρχουν.

Η υποστηρικτική συμβουλευτική βοηθά τις γυναίκες να επιλύσουν καθημερινά προβλήματα που σχετίζονται ή όχι με το τραύμα. Οι θεραπευτές/-τριες συμμετέχουν με ενεργητική ακρόαση και στήριξη.

- **Ψυχοδυναμική θεραπεία.** Η πιο σημαντική συμβολή της στην αντιμετώπιση του τραύματος ήταν ότι προσπάθησε να κατανοήσει το υποκειμενικό νόημα του τραύματος. Επίσης, επικεντρώθηκε στη διαδικασία και τα εμπόδια της ενσωμάτωσης της εμπειρίας στις προϋπάρχουσες στάσεις, πεποιθήσεις και ψυχολογικές κατασκευές του ατόμου.
- **Φαρμακευτική αγωγή.** Τα άτομα με χρόνια μετατραυματικά συμπτώματα πολλές φορές χρειάζονται *φαρμακευτική αγωγή*, η οποία παρέχεται παράλληλα με ψυχοθεραπευτική στήριξη. Ανάλογα με τα συμπτώματα, χορηγούνται αντικαταθλιπτικά, αγχολυτικά και υπνωτικά φάρμακα. Η φαρμακευτική στήριξη μπορεί να βοηθήσει σε **συμπτώματα**, όπως αϋπνία, δυσκολίες στη συγκέντρωση, αναβίωση του τραύματος, υπερδραστηριότητα του συμπαθητικού νευρικού συστήματος, κατάθλιψη.
- Στην πράξη, οι περισσότεροι κλινικοί χρησιμοποιούν μια **εκλεκτική προσέγγιση**, σύμφωνα με την οποία αξιολογούν συνεχώς όσα έχουν επιτευχθεί και τις πιο αποτελεσματικές παρεμβάσεις για τα προβλήματα που σχετίζονται με το τραύμα. Για παράδειγμα, κάποια βασικά συμπτώματα (ανεπιθύμητες εισβολές, μούδιασμα και υπερδιέγερση), επαγγελματικές ανικανότητες, διασχιστικά φαινόμενα, διαπροσωπικά προβλήματα και αποξένωση μπορεί να χρειάζονται διαφορετικές προσεγγίσεις. Επομένως, ο/η κλινικός χρειάζεται να κρίνει ποια είναι η κατάλληλη αντιμετώπιση και να τη σχεδιάζει με βάση την αιτιολογία και τη μακροπρόθεσμη πορεία αυτής της κατάστασης.⁴⁴

Το τραύμα χρειάζεται να **αντιμετωπιστεί διαφορετικά στις διαφορετικές φάσεις της ζωής** των γυναικών. Η αντιμετώπιση αυτή μπορεί να είναι αποτελεσματική σε κάποιο στάδιο της θεραπείας, ενώ σε κάποιο άλλο μπορεί να έχει τις αντίθετες συνέ-

44. McFarlane, A.C. & de Girolamo, G. (1996), The Nature of Traumatic Stressors and the Epidemiology of Posttraumatic Reactions, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *ό.π.*, σελ. 129-148.

πειες. Για παράδειγμα, στην αρχή τα φάρμακα βοηθούν γιατί μειώνουν τους εφιάλτες, τις αναδρομές στο παρελθόν (flash-backs) και προκαλούν υπνηλία. Όταν, όμως, τα συμπτώματα γίνουν μόνιμα, χρειάζονται διαφορετικά φάρμακα, τα οποία να μειώνουν τους φόβους και τις έμμονες ιδέες του παρελθόντος και να επιτρέπουν στις γυναίκες να ανταποκριθούν στις καθημερινές απαιτήσεις.⁴⁵

Είναι χρήσιμος ο συνδυασμός διαφορετικών προσεγγίσεων με στάδια, ώστε η γυναίκα να υπερνικήσει:

- Το φόβο, τη ντροπή, την αβοηθησία.
- Το φόβο για τις τραυματικές αναμνήσεις.
- Το φόβο για την εμπλοκή της στη ζωή.
- Τη σωματοποίηση-απορρύθμιση του συναισθήματος.
- Τις τραυματικές εμπειρίες που βίωσε.

3.3. Βασικές αρχές ψυχοκοινωνικής στήριξης⁴⁶

1. Η **ενδυνάμωση** της γυναίκας, η οποία ρυθμίζει και έχει τον έλεγχο της θεραπείας της. Ο/Η θεραπευτής/-τρια θεωρείται βοηθός της και η θεραπεία στοχεύει στη μείωση της απομόνωσης και της αίσθησης αδυναμίας, προσφέροντας περισσότερες επιλογές.⁴⁷
2. Η τήρηση στάσης ουδετερότητας από το/τη θεραπευτή/-τρια, ο/η οποίος/-α σέβεται τις επιλογές της γυναίκας και δεν παρεμβαίνει εκφράζοντας τις δικές του/της επιθυμίες για τη ζωή της. Κάποιοι/-ες θεραπευτές/-τριες υποστηρίζουν ότι η ουδετερότητα δεν είναι το ίδιο με την ηθική ουδετερότητα και θεωρούν ότι ο/η θεραπευτής/-τρια που έρχεται σε επαφή με θύματα -επειδή γίνεται μάρτυρας ενός εγκλήματος- οφείλει να δείξει αλληλεγγύη στο θύμα.⁴⁸

45. Van der Kolk, B.A., McFarlane, A.C. & Van der Hart, O. (1996), A General Approach to Treatment of Posttraumatic Stress Disorder, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *ό.π.* σελ. 417-436.

46. Μπουφίδης, Σ., *Πρόσφυγες και ψυχικές διαταραχές* (κείμενο από εισήγηση).

47. Herman, J.L. (1996), *Βία – επακόλουθα ψυχικά τραύματα – θεραπεία*, Θετίλη, Αθήνα, σελ. 202-207.

48. Στο ίδιο.

3. Η επανάκτηση εκ μέρους της γυναίκας μιας αίσθησης ασφάλειας και προβλεψιμότητας.⁴⁹

Ο/Η θεραπευτής/-τρια:

- Στηρίζει τη γυναίκα, καθώς μοιράζεται τις εμπειρίες και τα συναισθήματά της.
- Αναγνωρίζει τα βάσανα και τον πόνο της.
- Ικανοποιεί τις βασικές ανάγκες επιβίωσής της.
- Αποφεύγει την επαναθυματοποίηση ή ποινικοποίησή της.
- Την ενισχύει να εκφράσει τη λύπη και το θυμό της.
- Προσφέρει ασφάλεια και αίσθημα εμπιστοσύνης.
- Τη βοηθά να αποφορτιστεί από αρνητικά συναισθήματα και να χαλαρώσει.
- Τη βοηθά να ανακτήσει την εμπιστοσύνη και την αυτοπεποίθησή της.
- Ενισχύει την ανάπτυξη επαρκών μηχανισμών αντιμετώπισης, ώστε να απωθήσει την τραυματική εμπειρία προς όφελός της και να αποκτήσει αίσθημα αισιοδοξίας και προοπτικής για το μέλλον.
- Προωθεί και ενισχύει την ενεργητικότητα και δημιουργικότητά της.
- Τη βοηθά να ανακτήσει τον αυθορμητισμό και την ικανότητά της να απολαμβάνει την ανθρώπινη επαφή.⁵⁰
- Λαμβάνει υπόψη την ασφάλεια της γυναίκας, της οικογένειάς της και των αγαπημένων της, επειδή η πιθανότητα αντεκδίκησης προς την ίδια και την οικογένειά της αποτελεί επίσης ένα σοβαρό αστάθμητο παράγοντα κινδύνου.

Πολύ βασικά σημεία στην αποκατάσταση των γυναικών είναι:

- Η ύπαρξη μιας **συνολικής ψυχολογικής εικόνας της ζωής τους**.
- Η καλή συνεργασία της θεραπευτικής ομάδας.
- Η επαρκής εκπαίδευση.
- Οι εμφατικές ικανότητες της ομάδας παρέμβασης και αποκατάστασης.⁵¹

→ Η σημασία της θεραπευτικής σχέσης

Η **θεραπευτική σχέση** με τη γυναίκα είναι ο ακρογωνιαίος λίθος μιας αποτελε-

49. Van der Kolk, B.A., McFarlane, A.C., and Van der Hart, O. (1996), A General Approach to Treatment of Posttraumatic Stress Disorder, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *ό.π.*, σελ. 417-436.

50. Μπουφίδης, Σ., *Πρόσφυγες και ψυχικές διαταραχές* (κείμενο από εισήγηση).

51. Μπουφίδης, Σ., *Πρόσφυγες και ψυχικές διαταραχές* (κείμενο από εισήγηση).

σματικής αντιμετώπισης. Αυτή η σχέση, συνήθως, είναι πολύ σύνθετη, καθώς η έλλειψη εμπιστοσύνης, η προδοσία, η εξάρτηση, η αγάπη και το μίσος πολλές φορές επαναλαμβάνονται μέσα στη θεραπευτική дуάδα. Κατά τη διάρκεια της θεραπείας του τραύματος, όλοι/-ες οι συμμετέχοντες/-ουσες έρχονται αντιμέτωποι/-ες με έντονα συναισθήματα που κυμαίνονται από την αβοηθησία έως την εκδίκηση, από τη νοερή τραυματοποίηση έως τις νοερές εξάψεις. Το τραύμα έχει ολέθριες συνέπειες στο συντονισμό του συναισθήματος, την προσοχή, την αντίληψη, την αμοιβαιότητα της ευχαρίστησης και φέρνει τις συμβουλευόμενες και τους/τις συμβούλους αντιμέτωπους/-ες με όλα τα ανθρώπινα συναισθήματα – από την επιθυμία για αγάπη και ασφάλεια έως την επιθυμία για κυριαρχία και εκμετάλλευση.⁵²

Το σημαντικότερο σημείο (της αντιμετώπισης) πιθανόν είναι ότι η γυναίκα έχει τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει το τραύμα με έναν/μία έμπιστο/-η θεραπευτή/-τρια σε ένα ασφαλές περιβάλλον και να προσεγγίσει θέματα, όπως η ασφάλεια, η εμπιστοσύνη, η απογοήτευση και τα όρια.⁵³ Η ασφαλής σχέση με το/τη θεραπευτή/-τρια και η **θεραπευτική συμμαχία** είναι αναντικατάστατο στοιχείο της αντιμετώπισης. Είναι γνωστό ότι πολλές φορές η βελτίωση των συμβουλευόμενων επηρεάζεται περισσότερο από την προσωπική επένδυση των θεραπευτών/-τριών και λιγότερο από τις διάφορες τεχνικές.⁵⁴

3.4. Στόχος της ψυχοκοινωνικής στήριξης

- **Πρωταρχικός στόχος της αντιμετώπισης είναι** να ανακτήσει η γυναίκα μια αίσθηση προσωπικής ασφάλειας και ισορροπίας. Να ξανακερδίσει αρχικά την αίσθηση ασφάλειας στο σώμα της, με τη βοήθεια της ασφάλειας που εμπνέει η θεραπευτική σχέση.
- Ο συνολικός στόχος της θεραπείας είναι να βοηθήσει τη γυναίκα να μην επι-

52. Van der Kolk, B.A., McFarlane, A.C. & Van der Hart, O. (1996), A General Approach to Treatment of Posttraumatic Stress Disorder, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *ό.π.*, σελ. 417-436.

53. Στο ίδιο.

54. Στο ίδιο.

ρεάζεται από το παρελθόν, να σταματήσει να ερμηνεύει κάποια ερεθίσματα ως επιστροφή του τραύματος, να βιώνει το παρόν, να αντιδρά στις καθημερινές ανάγκες. Η γυναίκα χρειάζεται:

- ✓ Να επανακτήσει τον έλεγχο των συναισθηματικών της αντιδράσεων.
- ✓ Να εντάξει το συμβάν του τραύματος στην ευρύτερη προοπτική της ζωής της - ως μια σειρά γεγονότων που συνέβησαν σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή και σε ένα συγκεκριμένο τόπο.
- ✓ Να μη φοβάται ότι θα επαναληφθεί αν «πάρει τη ζωή της στα χέρια της».
- Το στοιχείο κλειδί είναι η ενσωμάτωση του ξένου, του μη αποδεκτού, αυτού που την τρομοκρατεί και του ακατανόητου.
- Το τραύμα χρειάζεται να «προσωποποιηθεί» και να ενσωματωθεί ως μια πλευρά της προσωπικής ιστορίας της.⁵⁵
- Οι πάρα πολλές άμυνες, που στην αρχή προστατεύουν, χρειάζεται βαθμιαία να χαλαρώσουν έτσι, ώστε το τραύμα να μην παρεμβαίνει απρόσκλητο και την ξανατραυματίζει.
- Η **ψυχοθεραπεία** χρειάζεται να προσπαθήσει:
 1. Να αναστρέψει τα εξαρτημένα αντανάκλαστικά του άγχους.
 2. Να μεταδώσει στη γυναίκα ένα αίσθημα προσωπικής ακεραιότητας και ελέγχου, ώστε να αλλάξει τον τρόπο που βλέπει τον εαυτό της και τον κόσμο.

Συνήθως, είναι χρήσιμος ένας συνδυασμός διαδικασιών, ώστε να καταφέρει να αποκτήσει ικανοποιητικές σχέσεις με άλλους. Πολλοί τραυματισμένοι άνθρωποι εμπλέκονται συνεχώς σε τραυματικές καταστάσεις, τις οποίες δεν μπορούν να ελέγξουν. Όμως, ακόμα και σε αυτές τις συνθήκες, είναι πολύ χρήσιμο να μάθουν να αξιολογούν σωστά τις καταστάσεις αυτές και να σχεδιάζουν τις αντιδράσεις τους.⁵⁶

→ Δυσκολίες και εμπόδια στη στήριξη

Πολλές φορές παρουσιάζονται προβλήματα επικοινωνίας μεταξύ των γυναικών και των συμβούλων / θεραπευτών/-τριών λόγω:

ο Γλώσσας: πολλές φορές η γυναίκα δε γνωρίζει τη γλώσσα της χώρας που βρι-

55. Στο ίδιο.

56. Στο ίδιο.

σκεται και κρίνεται απαραίτητη η παρουσία μεταφραστών/-τριών - διερμηνέων, οι οποίοι/-ες χρειάζεται να έχουν κατάλληλη εκπαίδευση σε βασικές αρχές συμβουλευτικής, ώστε να αποδίδουν με ακρίβεια και να μην παραποιούν τα λεγόμενα των γυναικών και των συμβούλων, να μην τις καθοδηγούν, να μην προσθέτουν δικές τους διευκρινίσεις και ερμηνείες ή να έχουν ύφος και τρόπο αποθαρρυντικό και κριτικό.

ο Προσωρινής εγκατάστασής τους/αποσπασματικότητα της στήριξης.

ο Διαφορετικής αντίληψης για την ψυχική υγεία⁵⁷ και τη στήριξη που χρειάζονται (πολιτισμικές διαφορές).

ο Απροθυμίας των γυναικών για ψυχοθεραπευτική παρέμβαση διότι θέλουν να προφυλαχθούν από όσα θυμίζουν το τραύμα τους. Στην περίπτωση αυτή, είναι απαραίτητο οι σύμβουλοι να διαπραγματεύονται το τι θα κάνουν και να τις προσεγγίζουν με ευελιξία, αφήνοντας τη δυνατότητα για επαφή αργότερα. Επίσης, χρειάζεται να προσέχουν συνεχώς το τι μπορεί να αντέξει η συμβουλευόμενη, το πόσο γρήγορα θέλει να προχωρήσει και να αξιολογούν την ικανότητά της να αντιμετωπίζει τα συναισθήματά της.⁵⁸

ο Επειδή το διαπροσωπικό τραύμα συνήθως συμβαίνει σε πλαίσια με κανόνες ασαφείς, σε συνθήκες μυστικές και όπου το θέμα της ευθύνης είναι συχνά σκοτεινό, ζητήματα κανόνων, ορίων και αμοιβαίων ευθυνών χρειάζεται να αποσαφηνιστούν. Αν δεν συμβεί αυτό, είναι πιθανό να επαναληφθούν πτυχές του τραύματος στη θεραπεία.⁵⁹

ο **Αποφυγής:** το μούδιασμα και η απόσυρση διαταράσσουν τον τρόπο ζωής των γυναικών, αλλά δεν τις οδηγούν στην αναζήτηση θεραπείας. Εμπόδιο στη διέξοδο αυτή στέκεται και η αίσθηση ντροπής και ενοχής που έχουν για το τραύμα. Όταν κυριαρχεί η ντροπή, είναι πιθανό να αποκαλύψουν την πιο τραυματική τους εμπειρία στην πορεία της αντιμετώπισης. Για το λόγο αυτό, οι γυναίκες με τις πιο σοβαρές μετατραυματικές αντιδράσεις είναι συνήθως οι πιο απρόθυμες να εμπλακούν σε θεραπεία και πιο πιθανό να χάσουν τις συνα-

57. Μπουφίδης, Σ., *Πρόσφυγες και ψυχικές διαταραχές* (κείμενο από εισήγηση).

58. Van der Kolk, B.A., McFarlane, A.C. & Van der Hart, O. (1996), A General Approach to Treatment of Posttraumatic Stress Disorder, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *ό.π.*, σελ. 417-436.

59. Στο ίδιο.

ντήσεις τους.⁶⁰

- ο **Αποξένωσης**: πολλές γυναίκες νιώθουν αποξενωμένες από όσους δε βίωσαν την τραυματική εμπειρία και για αυτό μπορεί να αποφεύγουν την επαγγελματική βοήθεια. Αρκετές αισθάνονται διαφορετικές από τους άλλους ανθρώπους και θεωρούν ότι τις παρανοούν. Αυτή τη δυσπιστία μπορεί να τη νιώθουν και για τους επαγγελματίες υγείας και τους νομικούς.⁶¹
- ο **Προσωπικών πεποιθήσεων**: η έννοια της ΔΜΤΣ μπορεί να δημιουργήσει κάποια προβλήματα. Αν οι γυναίκες αντιληφθούν ότι οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας τις θεωρούν ασθενείς λόγω του τραύματος που υπέστησαν, είναι πιθανό να προσβληθούν.
- ο Σημαντικών ζητημάτων που υπάρχουν -εκτός από τα κριτήρια για ΔΜΤΣ των διαγνωστικών εγχειριδίων- όπως η προσωπική ευθύνη για αυτό που συνέβη. Το να θεωρούμε ότι μέρος του προβλήματος μπορεί να αποδοθεί σε παράγοντες εγγενείς στο άτομο που τραυματίστηκε θεωρείται πρόβλημα από όσους/-ες υποστηρίζουν τα δικαιώματα και τις ανάγκες των θυμάτων.
- ο Πολιτικών προβληματισμών, οι οποίοι μπορεί να οδηγήσουν σε μια συνολική απόρριψη ενός ατομικού ψυχολογικού μοντέλου. Υποστηρίζεται έντονα ότι η διάγνωση μπορεί να απολιτικοποιήσει ζητήματα, όπως ο βιασμός και η εκμετάλλευση ενηλίκου/-ης. Με την εισαγωγή στα διαγνωστικά εγχειρίδια συνδρόμων οξέος στρες, άνθρωποι με βραχύβιες συναισθηματικές αντιδράσεις διατρέχουν τον κίνδυνο να χαρακτηριστούν «διαταραγμένοι» και αυτό μπορεί να αυξήσει το στιγματισμό.⁶²
- ο **Πολιτιστικών παραγόντων**, οι οποίοι επηρεάζουν σημαντικά τον τρόπο που εμφανίζεται το τραύμα. Τα στερεότυπα και οι πολιτιστικές αξίες επιδρούν στον τρόπο που τα άτομα και οι πολιτισμοί τους προσεγγίζουν το τραύμα. Για πολιτιστικούς λόγους, για παράδειγμα, μπορεί να είναι αδύνατον ο/η θεραπευτής/-τρια να χρησιμοποιήσει διερμηνέα ή και αν γίνει, να παρουσιαστούν

60. Turner, S.W., McFarlane, A.C. & Van der Kolk, B.A. (1996), The Therapeutic Environment and New Explorations in the Treatment of Posttraumatic Stress Disorder, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *ό.π.*, σελ. 537-555.

61. Στο ίδιο.

62. Στο ίδιο.

πολλές δυσκολίες. Είναι πιθανό, επίσης, η γυναίκα να είναι απρόθυμη να αποκαλύψει την εμπειρία της, επειδή ανησυχεί για όσα διαρρέουν στην κοινότητά της μέσω του/της διερμηνέα ή επειδή δυσκολεύεται να μιλήσει για το τραύμα παρουσία άλλου προσώπου από την κοινότητά της. Αυτά τα ζητήματα πρέπει να διερευνηθούν και με τη γυναίκα και με το/τη διερμηνέα. Είναι χρήσιμο να αναλυθεί περισσότερο η πολιτιστική ποικιλομορφία και να διευκρινιστούν οι πολιτιστικές συλλήψεις της ΔΜΤΣ και οι πολιτιστικές παραλλαγές στην ψυχολογική αντίδραση των γυναικών.⁶³

3.5. Εκτίμηση της κατάστασης

Πριν ξεκινήσει η αντιμετώπιση, χρειάζεται να συνταχθεί ένα **πλήρες ιστορικό** που να περιλαμβάνει:

- Τη φύση του τραύματος.
- Το ρόλο της γυναίκας στην τραυματική εμπειρία.
- Τις σκέψεις και τα συναισθήματά της για πράξεις που έγιναν ή δεν έγιναν.
- Την επίδραση του τραύματος στη ζωή της και τις αντιλήψεις της για τον εαυτό της και τους άλλους.
- Έκθεση σε προηγούμενες τραυματικές εμπειρίες.
- Συνήθειες τρόποι αντιμετώπισης.
- Επίπεδο γνωστικής λειτουργίας.
- Προσωπικές δυνάμεις και ικανότητες.
- Προηγούμενο ψυχιατρικό ιστορικό.
- Ιατρικό, κοινωνικό, οικογενειακό και επαγγελματικό ιστορικό.
- Πολιτιστικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις.

Κατά τη διάρκεια της **αρχικής αξιολόγησης**, ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται να δοθεί στα παρακάτω ζητήματα:

- Ενοχλητική αναβίωση.

63. Στο ίδιο.

- Αυτόνομη υπερδιέγερση.
- Μούδιασμα της ικανότητας για αντίδραση.
- Έντονες συναισθηματικές αντιδράσεις.
- Μαθησιακές δυσκολίες.
- Διαταραχές στη μνήμη και διάσχιση.
- Επίθεση στον εαυτό της και τους άλλους.
- Ψυχοσωματικές αντιδράσεις.⁶⁴

→ **Εγκαθιστώντας ένα πλάνο αντιμετώπισης**

- Για να προσδιορίσουμε ένα **κατάλληλο πλάνο αντιμετώπισης**, χρειάζεται να αξιολογήσουμε τη σημασία των συμπτωμάτων.
- Επίσης, **δεν μπορούν να γίνουν συγκεκριμένες ψυχολογικές παρεμβάσεις, αν δεν** προηγηθεί συζήτηση και φροντίδα για **κάποια πρακτικά ζητήματα**. Για παράδειγμα, η γυναίκα μπορεί να χρειάζεται να εξασφαλίσει ένα μέρος για ύπνο και ξεκούραση. Επιπλέον, τα νομικά θέματα πάντα έχουν προτεραιότητα σε σχέση με τη διερεύνηση του τραύματος.⁶⁵

3.6. Πρώτες βοήθειες, ιατρική βοήθεια και στήριξη

Στο πλαίσιο παροχής πρώτων βοηθειών και **ιατρικής βοήθειας**, χρειάζεται να τηρούνται οι ακόλουθες **αρχές**, ώστε οι γυναίκες να ανακτήσουν ένα αίσθημα ασφάλειας: α) σχέση εμπιστοσύνης, β) σεβασμός στις εμπειρίες, τις πεποιθήσεις και τις απόψεις των γυναικών, και γ) αρχή της μη διάκρισης.⁶⁶

Σε θέματα σεξουαλικής βίας σε βάρος των γυναικών, όπως ο βιασμός ή η σεξουαλική εκμετάλλευση, υπάρχει ένας μύθος, ο οποίος θεωρεί το θύμα εξίσου υπεύθυνο με

64. Van der Kolk, B.A., McFarlane, A.C. & Van der Hart, O. (1996), A General Approach to Treatment of Posttraumatic Stress Disorder, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *ό.π.*, σελ. 417-436.

65. Στο ίδιο.

66. Μπουφίδης, Σ., *Πρόσφυγες και ψυχικές διαταραχές* (κείμενο από εισήγηση).

το δράστη. Σε αντίθεση με οποιοδήποτε άλλο έγκλημα, στη συγκεκριμένη περίπτωση οι ευθύνες βαρύνουν τη γυναίκα, η οποία πρέπει να αποδείξει ότι δε συγκατατέθηκε.⁶⁷

Οι συνέπειες του βιασμού και της σεξουαλικής βίας είναι πολύπλοκες ιδιαίτερα για τις γυναίκες-θύματα trafficking, οι οποίες έχουν υποστεί πολλαπλούς και συνεχείς βιασμούς από τους διακινητές και τους πελάτες. Επίσης, για κάποιες γυναίκες η αντίδραση ποικίλλει, καθώς ο βιασμός τους πυροδοτεί κάποιο προηγούμενο τραύμα, όπως σεξουαλική κακοποίηση στην παιδική ηλικία, βία από τους γονείς ή έλλειψη συναισθηματικής κάλυψης. Επομένως:

- Το γεγονός είναι αναγκαίο να τοποθετηθεί στην ιστορία της γυναίκας,
- Η ανάρρωσή της θα εξαρτηθεί από το βαθμό που θα την πιστέψουν οι ειδικοί.
- Μπορεί να βιώσει «δεύτερη θυματοποίηση» στην επαφή της με επαγγελματίες και οργανισμούς.⁶⁸
- Δεν είναι σωστό να κατηγορείται για την ανδρική σεξουαλική βία ούτε να κρίνεται. Συνήθως, αυτοκατηγορείται, νιώθει ενοχές και οργή για το βιαστή.

Κάποιες φοβούνται ότι μπορεί να διαπράξουν οι ίδιες κάποια αποτρόπαια πράξη, αν μιλήσουν για αυτή.

Στο βιασμό και τη σεξουαλική βία μπορεί να συμβούν ορισμένες **σωματικές επιπλοκές**, που κάνουν τη γυναίκα να νιώθει μολυσμένη. Είναι πιθανό:

- Να προσβληθεί από κάποιο σεξουαλικά μεταδιδόμενο νόσημα.
- Να μείνει έγκυος.
- Να επηρεαστεί η ικανότητά της να τεκνοποιήσει.
- Να εμποδιστεί η σεξουαλική λειτουργικότητά της.

Επίσης, μπορεί να βιώσει κάποια **ψυχική μόλυνση** και να πιστέψει ότι δε θα μπορέσει να αποκτήσει ποτέ παιδιά ή ότι οι λειτουργίες του οργανισμού της έχουν καταστραφεί οριστικά, έστω και αν αυτό δεν ισχύει στην πραγματικότητα.⁶⁹

Αναφορικά με τις **πρώτες βοήθειες και τη συμβουλευτική**:⁷⁰

- Στην αρχή, η γυναίκα είναι πιθανό να είναι πολύ ταραγμένη και να μη θυ-

67. Ritchie, S. (2000), Βιασμός και σεξουαλική βία σε βάρος γυναικών, στο: Feltham, C. & Horton, I. (επιμ.) (2000), *ό.π.*, σελ. 576-584.

68. Στο ίδιο.

69. Στο ίδιο.

70. WHO – Department of Reproductive Health and Research, Clinical Management of Rape Survivors: *Developing protocols for use with refugees and internally displaced persons*, revised edition, text at: www.unhcr.org/protect/PROTECTION/403a0b7f4.pdf

μάται τις πληροφορίες που της δίνονται. Ο/Η σύμβουλος χρειάζεται να τις επαναλαμβάνει σε επόμενες συναντήσεις και να της δίνει γραπτές οδηγίες σε γλώσσα που γνωρίζει. Ακόμα και αν είναι αναλφάβητη, μπορεί να ζητήσει από κάποιο έμπιστό της άτομο να της το διαβάσει αργότερα.

- Δίνει στη γυναίκα την ευκαιρία να κάνει ερωτήσεις και να εκφράσει τις ανησυχίες της.
- Η ιατρική φροντίδα περιλαμβάνει παραπομπή για ψυχολογικά και κοινωνικά προβλήματα, όπως ψυχικές διαταραχές, στιγματισμό και απομόνωση, κατάχρηση ουσιών, ριψοκίνδυνη συμπεριφορά και απόρριψη από την οικογένεια.
- Παρέχει φροντίδα σε πρακτικά θέματα με διακριτικό τρόπο. Ακούει, αλλά δεν την πιέζει να μιλήσει για το συμβάν και εξασφαλίζει την ικανοποίηση των βασικών αναγκών της.
- Κατά τη διάρκεια της εξέτασης της γυναίκας, πρέπει η διαδικασία να μη θυμίζει με κανέναν τρόπο την προηγούμενη τραυματική εμπειρία. Η γυναικολογική εξέταση, για παράδειγμα, προτείνεται να γίνει από γυναίκα γυναικολόγο με τον λιγότερο τραυματικό τρόπο.⁷¹
- Ο/Η σύμβουλος εξασφαλίζει ένα ασφαλές μέρος να διαμείνει και έχει μια λίστα με τις κοινοτικές υπηρεσίες συμβουλευτικής και τις αρχές επιβολής του νόμου.
- Της αναφέρει ότι έχει βιώσει ένα σοβαρό συναισθηματικό συμβάν και μιλούν για τα ψυχολογικά, συναισθηματικά, κοινωνικά και σωματικά προβλήματα που μπορεί να βιώνει. Εξηγεί ότι είναι συνηθισμένο να βιώνει έντονα αρνητικά συναισθήματα ή μούδιασμα.
- Την ενθαρρύνει, χωρίς να την εξαναγκάζει, να μιλήσει σε κάποιο έμπιστο άτομο και να ζητήσει συναισθηματική στήριξη. Ενθαρρύνει την ενεργητική συμμετοχή σε δραστηριότητες της οικογένειας και της κοινότητας.
- Όσον αφορά στο **βιασμό**, μπορεί να συμβεί ακούσιος οργασμός της γυναίκας, με αποτέλεσμα να νιώσει ενοχές. Ο/Η σύμβουλος την καθησυχάζει ότι, αν έχει συμβεί, ήταν μια αντίδραση που έχει σχέση με τη φυσιολογία και πέρα από τον έλεγχό της.
- Αν η γυναίκα εκφράσει ενοχή ή ντροπή, εξηγεί ευγενικά ότι ο βιασμός είναι

71. Μπουφίδης, Σ., *Πρόσφυγες και ψυχικές διαταραχές* (κείμενο από εισήγηση).

πάντα λάθος του δράστη και ποτέ λάθος της ίδιας. Τη διαβεβαιώνει ότι **δεν** της άξιζε να βιασθεί και δεν την κρίνει ηθικά.

- Οι γυναίκες μπορεί να ανησυχούν για την πιθανότητα μόλυνσης με τον ιό HIV. Ο/Η σύμβουλος μπορεί να την παραπέμψει σε υπηρεσία συμβουλευτικής για HIV/AIDS.
- Τη συμβουλεύει να χρησιμοποιεί προφυλακτικό με όλους τους συντρόφους για μια περίοδο 6 μηνών (ή μέχρι να καθοριστεί η κατάσταση σεξουαλικά μεταδιδόμενων ασθενειών/HIV).
- Την ενημερώνει για τις ενδείξεις και τα συμπτώματα των πιθανών σεξουαλικά μεταδιδόμενων ασθενειών, καθώς και για το πού μπορεί να απευθυνθεί.
- Δίνει συμβουλές για την κατάλληλη φροντίδα των τραυμάτων, για ενδείξεις και πρόληψη μόλυνσης, για αντιβιοτική θεραπεία.
- Τη συμβουλεύει για τη δοσολογία των συνταγογραφημένων φαρμάκων και για πιθανές παρενέργειές τους.
- Της παρέχει τη δυνατότητα να ξαναεπισκεφτεί την υπηρεσία υγείας όποτε έχει ερωτήσεις ή άλλα προβλήματα υγείας. Επίσης, την ενθαρρύνει να επαναλάβει σε διάστημα δύο εβδομάδων μια follow-up αξιολόγηση για σεξουαλικά μεταδιδόμενες ασθένειες και εγκυμοσύνη.

Αν η γυναίκα είναι έγκυος ως αποτέλεσμα του βιασμού:

- Πρέπει να έχει ποικιλία επιλογών, όπως για παράδειγμα να κρατήσει το παιδί, να το δώσει για υιοθεσία ή, όπου είναι νόμιμο, να γίνει άμβλωση. Επίσης, πρέπει να συζητήσουν μαζί της, ώστε να αποφασίσει η ίδια, ανεξάρτητα από τις προσωπικές πεποιθήσεις των συμβούλων, του ιατρικού προσωπικού ή άλλων ανθρώπων που εμπλέκονται.
- Όπου δεν υπάρχουν υπηρεσίες ασφαλούς άμβλωσης, οι γυναίκες με ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη μπορεί να υποβληθούν σε μη ασφαλή άμβλωση. Ύστερα από ένα τέτοιο γεγονός, πρέπει να τους παρέχεται φροντίδα σε περίπτωση επιπλοκών, συμβουλευτική για οικογενειακό προγραμματισμό και επικοινωνία με υπηρεσίες αναπαραγωγικής υγείας.
- Όταν γεννιούνται παιδιά μετά από βιασμό, είναι απαραίτητο να προσφέρεται στήριξη στη μητέρα και να εξασφαλιστεί ότι η οικογένεια και η κοινότητα δεν στιγματίζει κανέναν από τους δύο. Αν η μητέρα απορρίπτει, παραμελεί ή κακομεταχειρίζεται το παιδί, χρειάζεται να εξεταστεί η αναδοχή και η υιοθεσία.

3.7. Επείγουσα παρέμβαση μετά το τραύμα⁷²

Είναι γνωστό ότι μόνο ένα μικρό ποσοστό των ανθρώπων που τραυματίζονται αναπτύσσει διαταραχή. Οι περισσότεροι/-ες αντιμετωπίζουν επιτυχώς το τραύμα, χωρίς να έχουν μακροπρόθεσμα ανάλογα συμπτώματα. Για αυτούς/-ές, είναι απλώς μια δυσάρεστη εμπειρία του παρελθόντος. Εάν εφαρμοστούν κάποιες **αρχές**, οι γυναίκες μπορεί να ανακτήσουν την προηγούμενη λειτουργικότητά τους και μειώνονται οι πιθανότητες εμφάνισης μακροπρόθεσμων προβλημάτων.

Αμέσως μετά την τραυματική εμπειρία, χρειάζεται να δοθεί έμφαση στην αποκατάσταση της ασφάλειας και της προβλεψιμότητας. Αυτό σημαίνει ότι οι συμβουλευόμενες πρέπει να δραστηριοποιηθούν, να αποκτήσουν επαφή με άλλα θύματα και να φροντίζουν τόσο τον εαυτό τους όσο και τους άλλους.

Ένα χρήσιμο εργαλείο είναι η **ψυχολογική ενημέρωση**, η οποία δεν αποτελεί θεραπεία και δεν εξαλείφει τα μετατραυματικά συμπτώματα, αλλά δημιουργεί ένα πλαίσιο ανάρρωσης. Η γυναίκα περιγράφει την εμπειρία της, τονίζοντας τα προβλέψιμα και αντιμετωπίσιμα στοιχεία, γεγονός που την οδηγεί σε μια πιο αισιόδοξη αντιμετώπιση της κατάστασης. Πρόκειται για μια γνωστική διαδικασία που επικεντρώνεται περισσότερο στις σκέψεις παρά στην άμεση διέγερση των συναισθημάτων.

Οι ατομικοί στόχοι περιλαμβάνουν:

- Συζήτηση των εντυπώσεων, των αντιδράσεων και των συναισθημάτων.
- Κατανόηση των γεγονότων και των αντιδράσεων.
- Μείωση της αίσθησης της μοναδικότητας ή της παθολογικότητας των αντιδράσεων.
- Προετοιμασία για συμπτώματα ή αντιδράσεις που μπορεί να προκύψουν.
- Διερεύνηση δυνατοτήτων για περαιτέρω βοήθεια, αν χρειαστεί.

Η ψυχολογική ενημέρωση είναι χρήσιμη ως διαδικασία αξιολόγησης των γυναικών που βρίσκονται σε κίνδυνο. Δεν είναι όμως σίγουρο εάν ωφελεί πάντα να μιλούν για

72. Van der Kolk, B.A., McFarlane, A.C., and Van der Hart, O. (1996), A General Approach to Treatment of Posttraumatic Stress Disorder, στο: Van der Kolk, B. McFarlane, A. & Weiseth, L. (eds) (1999) *ό.π.*, σελ. 417-436. Turner, S.W., McFarlane, A.C. & Van der Kolk, B.A. (1996), The Therapeutic Environment and New Explorations in the Treatment of Posttraumatic Stress Disorder, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weiseth, L. (eds) (1996), *ό.π.*, σελ. 537-555.

αυτό που έχει συμβεί. Υπάρχουν μελέτες που δείχνουν ότι, σε επίπεδο πρόληψης, το να μιλήσει το άτομο αμέσως μετά το τραύμα είναι χειρότερο από το να μη γίνει καμιά παρέμβαση. Η κλινική εμπειρία υποστηρίζει ότι η αρχική αντίδραση στο τραύμα χρειάζεται να αποτελείται από: α) την επανασύνδεση της γυναίκας με τα δίκτυα στήριξής της, και β) την ενασχόλησή της με δραστηριότητες που δίνουν μια αίσθηση κυριότητας. Έτσι, γίνεται αντιληπτό ότι ο ρόλος των επαγγελματιών ψυχικής υγείας σε αυτές τις αρχικές προσπάθειες ανάκαμψης είναι αρκετά περιορισμένος.

3.8. Ψυχοδυναμική θεραπεία

Κεντρική θέση στην ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία της διαταραχής μετατραυματικού στρες έχει η επανάλυση της αφήγησης ή της δυναμικής του τραύματος μέσα στο θεραπευτικό πλαίσιο. Θεωρείται ότι η τραυματική μνήμη παρεισφρέει στο παρόν σε συγκεκριμένα σχήματα, στα οποία η γυναίκα τοποθετεί ασυναίσθητα τις συμπεριφορές και το πρόσωπο του θεραπευτή.

Το θεραπευτικό πλαίσιο προσφέρει το υπόβαθρο, πάνω στο οποίο τα τραυματικά γεγονότα του παρελθόντος αναπαριστώνται στο παρόν. Ο χώρος του θεραπευτή μπορεί να βοηθήσει τη γυναίκα να απομακρύνει τις παρεμβολές, το άγχος, τη σωματική αναπαράσταση, τον τρόμο ή τη ντροπή. Όταν ο/η θεραπευτής/-τρια παρατηρεί από την αρχή αναπαραστάσεις στη μεταβίβαση, πρέπει να επιλέξει με σύνεση το χρόνο και τον τρόπο που θα εντάξει αυτές τις παρατηρήσεις στη θεραπεία. Σε κάποιες περιπτώσεις κατανοεί την ανάγκη της γυναίκας να μη θυμάται το τραύμα, ενώ σε άλλες, μπορεί να θεωρήσει ότι είναι επιτακτική η διερεύνησή του. Καθώς η θεραπευτική συμμαχία αναπτύσσεται και προσφέρει αρκετή ασφάλεια, το τραύμα μπορεί να αποκαλυφθεί και έτσι να ασχοληθούν με αυτό. Ο/Η ψυχαναλυτής/-τρια τη βοηθάει να εκφράσει το υποκειμενικό νόημα σε ένα πλαίσιο ενσυναίσθησης.

Τα σχήματα που επαναλαμβάνονται δεν είναι απλές, μονοδιάστατες κατασκευές, όπως οι λέξεις «δράστης» και «θύμα», αλλά είναι σύνθετα, με αποτέλεσμα οι έννοιες αυτές να συνδέονται με πολλές συναισθηματικές καταστάσεις, άμυνες και νοήματα. Συναφείς είναι και οι κρίσεις της γυναίκας για τον εαυτό της, όπως: ανεπαρκής πρόβλεψη του κινδύνου, αφελής εμπιστοσύνη, επιλογές που έκανε τις οποίες ήταν αδύνατο

να πραγματοποιήσει, ενοχή, ντροπή και τρόμος στην αποκάλυψη του τραύματος σε κάποιον άλλο. Επίσης, τα σχήματα περιλαμβάνουν καταστάσεις του εγώ, δηλαδή διχασμό, άρνηση, διάσχιση και καταστάσεις της φαντασίας, όπως δολοφονική εκδίκηση και επιθυμία να πεθάνει.⁷³

α. Μοναδικότητα της αντίδρασης στο τραύμα

Τα τραυματικά σχήματα οργανώνονται με τρόπους που ποικίλλουν από άτομο σε άτομο και από περίπτωση σε περίπτωση. Όλες οι επιζώσες από την εμπειρία του «trafficking» δεν έχουν τα ίδια τραυματικά σχήματα ούτε τα ίδια συμπτώματα. Ο/Η θεραπευτής/-τρια δεν είναι σωστό να πιστεύει ότι, επειδή μια γυναίκα έχει βιώσει ένα συγκεκριμένο τραυματικό γεγονός, γνωρίζει *a priori* την υποκειμενική κατάσταση της εκείνη την περίοδο ούτε ότι το τραύμα που γνωρίζει είναι το μοναδικό που επηρεάζει ένα σύμπτωμα (συχνά η γυναίκα έχει βιώσει και προηγούμενα τραύματα). Επίσης, δεν μπορεί να υποθέσει ότι ξέρει τα συναισθήματά της επειδή αυτά ταιριάζουν με όσα έχει πει η ίδια ούτε, τέλος, ότι μια τραυματική κατάσταση μπορεί να ερμηνευτεί ή να προάγει την ενόραση όταν εκείνος/-η νιώθει έτοιμος/-η και όχι η ίδια η γυναίκα. Όμως, χρειάζεται προσοχή στους σύνθετους τρόπους που το τραύμα μπορεί να επαναλαμβάνεται στο παρόν, στη μεταβίβαση και την αντιμεταβίβαση. Διαφορετικοί άνθρωποι μπορούν να βιώσουν σχεδόν το ίδιο εξωτερικό γεγονός και να έχουν πολύ διαφορετικές αντιδράσεις. Οι ποιοτικές διαφορές στην εμπειρία (ρόλος, ενοχή, έκθεση στο αποκρουστικό) μπορούν να οδηγήσουν σε μια διαφορετική υποκειμενική εμπειρία στο ίδιο τραυματικό γεγονός. Έτσι, *a priori* υποθέσεις για γυναίκες που έχουν βιώσει μια εμπειρία που φαίνεται να είναι ίδια μπορούν να μας παραπλανήσουν. Για να έχουμε μια πιο ακριβή εικόνα, χρειάζεται να δούμε τις λεπτομέρειες των εμπειριών τους και των υποκειμενικών καταστάσεων.⁷⁴

73. Lindy, J.D. (1996), *Psychoanalytic Psychotherapy of Posttraumatic Stress Disorder: The Nature of the Therapeutic Relationship*, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *ό.π.*, New York, σελ. 525-536.

74. Στο ίδιο.

β. Η υφή της αντίδρασης στο τραύμα

Τα στοιχεία του τραύματος που αναπαριστώνται στη θεραπεία μπορεί να είναι συναφή, αλλά όχι απόλυτα ίδια με αυτό που θεωρεί η ίδια η γυναίκα ως κεντρικό σημείο κινδύνου στην τραυματική εμπειρία. Αν ο/η θεραπευτής/-τρια βοηθήσει τη γυναίκα να κατανοήσει το νόημα της αντίδρασής της και να συνειδητοποιήσει ότι έχει πλέον επιλογές, είναι αρκετό για να θεραπεύσει την υποτροπή. Επίσης, η κατανόηση εκ μέρους της γυναίκας της φύσης της αντίδρασής της συμβάλλει στην αντιμετώπιση, στην οποία έχουν ιδιαίτερη σημασία η μεταβίβαση και η αντιμεταβίβαση.⁷⁵

γ. Βάθος της απάντησης τραύματος

Όταν υπάρχει ιδιαίτερα παθολογική εικόνα στα συμπτώματα της γυναίκας, είναι πιθανό να υπάρχουν επιπλέον τραύματα από αυτό που γνωρίζει ο/η θεραπευτής/-τρια. Η ανακάλυψη προηγούμενου τραύματος στην παιδική ηλικία σε μια γυναίκα με πολλαπλά τραύματα μερικές φορές δικαιολογεί την ιδιαίτερη παθολογική εικόνα που φαίνεται να έχει το τραύμα στην ενήλικη ζωή.⁷⁶

δ. Η επιλογή του κατάλληλου χρόνου για τις ερμηνείες του τραύματος

Καίριο στοιχείο στη θεραπεία είναι να γνωρίζει ο/η θεραπευτής/-τρια πότε να αναζητήσει περαιτέρω πληροφορίες για την κάλυψη των κενών που υπάρχουν, ώστε να διαμορφώσει μια ολοκληρωμένη εικόνα για τη γυναίκα, πότε να σέβεται την ανάγκη να κρατηθούν οι τραυματικές λεπτομέρειες μακριά από τη συνείδηση και πώς να πραγματοποιήσει αυτή τη διαφοροποίηση.

Στο θεραπευτικό πλαίσιο, πολλές φορές για μεγάλο χρονικό διάστημα, ο/η θεραπευτής/-τρια παραμένει σιωπηλός/-ή για όσα κατανοεί σχετικά με το τραύμα, ώστε να κερδίσει την εμπιστοσύνη. Ύστερα, όμως, μπορεί να αρχίσει να αναζητά λεπτομέρειες σε μια περίοδο ψυχολογικής αποκατάστασης και ψυχικής σταθερότητας της γυναίκας.

75. Στο ίδιο.

76. Στο ίδιο.

Όταν, δηλαδή, θα έχει βελτιωθεί τόσο η κατάσταση της όσο και οι σχέσεις της και θα έχει επανακτήσει τη χαμένη ενέργειά της. Σε περίπτωση που η κλινική κατάσταση είναι εκτός ελέγχου ή δεν μπορεί να δημιουργηθεί θεραπευτική συμμαχία, είναι απαραίτητο να δοθεί ερμηνεία. Μερικές φορές η ερμηνεία φαίνεται χρήσιμη μετά από μια μακρά περίοδο οικοδόμησης συμμαχίας, ενώ άλλες φορές ο/η θεραπευτής/-τρια απλώς ακολουθεί το έντονα αρνητικό συναίσθημα που κατευθύνεται προς τον ίδιο στη μεταβίβαση.⁷⁷

ε. Μεταβίβαση

Κάποιες πλευρές της σχέσης της γυναίκας με το/τη θεραπευτή/-τρια επιταχύνουν τη δομή του τραύματος και, εάν κατανοηθούν, βοηθούν στην εργασία με το τραύμα. Είναι χρήσιμο ο/η θεραπευτής/-τρια να είναι ενήμερος/-η για τα συναισθήματα, τις σκέψεις, τους ρόλους που η γυναίκα του/της αποδίδει, αλλά και για όσα ο/η ίδιος/-α αποδίδει σε εκείνη. Η κατανόησή τους και η αποκρυπτογράφηση της εδώ-και-τώρα δομής του τραύματος δίνει μια καινούρια λύση και πιθανόν μια αίσθηση κυριότητας.⁷⁸

Η **μεταβίβαση** στη θεραπεία είναι πολύ έντονη και έχει μεγάλες διακυμάνσεις. Πρόκειται για μια δύναμη, η οποία ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα της βίας του δράστη, ο οποίος φαίνεται παρών μέσα από τον τρόπο που εκδηλώνεται κατά τη διάρκεια της θεραπείας. Η τραυματική μεταβίβαση αντικατοπτρίζει, επίσης, την αδυναμία που βίωσε η γυναίκα, η οποία ψάχνει ένα παντοδύναμο σωτήρα, εξιδανικεύοντας με αυτό τον τρόπο το/τη θεραπευτή/-τρια της. Αν, όμως, ο/η θεραπευτής/-τρια δεν ανταποκριθεί στις αυξημένες προσδοκίες της, τότε η γυναίκα ενδεχομένως να νιώσει οργή εναντίον του/της. Παρόλο που έχει μεγάλη ανάγκη να βασιστεί σε αυτόν/-ήν, το τραύμα έχει καταστρέψει την αίσθηση εμπιστοσύνης προς τους ανθρώπους που την περιβάλλουν, με αποτέλεσμα να εισέρχεται στη θεραπευτική σχέση με αμφιβολίες και υποψίες για το αν ο/η θεραπευτής/-τρια θέλει πραγματικά ή μπορεί να τη βοηθήσει και κάποιες φορές να του/της αποδίδει κίνητρα που είχε ο δράστης. Φοβάται μήπως γίνει ξανά «θύμα», αλλά συχνά επαναλαμβάνει στη θεραπευτική σχέση τη δυναμική κυριαρχίας και υποταγής.

Οι γυναίκες με χρόνιο τραύμα έχουν μεγάλη ικανότητα στη μη-συνειδητή και τη

77. Στο ίδιο.

78. Στο ίδιο.

μη-λεκτική επικοινωνία, την οποία και χρησιμοποιούν στη θεραπεία. Εξετάζουν κάθε λέξη και κίνηση του/της θεραπευτή/-τριας και -επειδή δεν του/της έχουν εμπιστοσύνη- συχνά παρερμηνεύουν τις προθέσεις και τις πράξεις του/της.

Κάποιες φορές υπάρχει και σεξουαλική μεταβίβαση στη θεραπεία. Έτσι, η συμβουλευόμενη μπορεί να εκφράσει την επιθυμία της για σύναψη σεξουαλικής σχέσης με το/τη θεραπευτή/-τρια, αλλά ταυτόχρονα φοβάται, διότι, σε περίπτωση που συμβεί κάτι τέτοιο, θα επιβεβαιωθεί η άποψη της ότι όλες οι σχέσεις είναι διεφθαρμένες. Οι εχθρικές και σεξουαλικές μεταβιβάσεις είναι πολύ συχνές, όπως και οι μεταπτώσεις των συμβουλευομένων, οι οποίες μπορεί να είναι απρόβλεπτες και να προκαλούν σύγχυση και στις δύο πλευρές.⁷⁹

στ. Αντιμεταβίβαση

Συχνά, ένας/μία θεραπευτής/-τρια που ακούει τραυματικές εμπειρίες φορτίζεται συναισθηματικά. Νιώθει την ίδια οργή, τρόμο και απελπισία με την τραυματισμένη γυναίκα. Αυτό λέγεται τραυματική αντιμεταβίβαση ή έμμεσο τραύμα. Είναι πιθανό η ιστορία της γυναίκας να φέρει στη μνήμη του/της κάποιες τραυματικές εμπειρίες ή να επηρεαστεί από τα γεγονότα και να έχει φαντασιώσεις ή εφιάλτες. Για το λόγο αυτό, είναι απαραίτητο να εξασφαλίσει ένα σταθερό σύστημα στήριξης για τη διατήρηση της ψυχικής του/της υγείας και ισορροπίας και την αποφυγή διατάραξης της θεραπευτικής συμμαχίας.

Ο/Η θεραπευτής/-τρια μπορεί να ταυτιστεί με την αδυναμία που αισθάνεται η γυναίκα, να νιώσει ανεπαρκής ή να νιώσει ότι η ψυχοθεραπεία δεν παρέχει επαρκή βοήθεια. Είναι πιθανό να αναλάβει το ρόλο του σωτήρα ή του συνηγόρου της και να παραβιάσει τα θεραπευτικά όρια. Με αυτό τον τρόπο, όμως, της μεταδίδει μια αίσθηση αδυναμίας και εξάρτησης, κάτι που δεν αποβαίνει προς όφελός της. Σε ακραίες περιπτώσεις, ο/η θεραπευτής/-τρια μπορεί να νιώσει παντοδύναμος/-η και να παίξει το ρόλο του Θεού, γεγονός που είναι καταστροφικό και για τους δύο.

Επίσης, ο/η θεραπευτής/-τρια είναι δυνατόν να ταυτιστεί με την οργή της γυναίκας, κάτι που μπορεί να την αποδυναμώσει, γιατί υπάρχει περίπτωση να νιώσει θυμό

79. Herman, J.L. (1996), *ό.π.*, σελ. 213-224.

πριν από εκείνη ή να υπερεκτιμήσει το δικό της θυμό. Παράλληλα, είναι πιθανό να ταυτιστεί με τη βαθιά θλίψη της και να αποσυρθεί συναισθηματικά από τη θεραπεία αν δεν κατορθώσει να το αντιμετωπίσει.

Επιπλέον, είναι δυνατόν να ταυτιστεί και με το δράστη ποικιλοτρόπως: αντιμετωπίζοντας με σκεπτικισμό την ιστορία της γυναίκας, υποβαθμίζοντας ή εκλογικεύοντας την κακοποίηση, νιώθοντας αποστροφή για αυτή ή κατακρίνοντας την. Είναι ακόμα πιθανό να εκφράσει περιφρόνηση για την αδυναμία της, φόβο για την οργή της ή να νιώσει τη διέγερση του ηδονοβλεψία, έλξη ή σεξουαλική διέγερση. Επίσης, ο/η θεραπευτής/-τρια μπορεί να ταυτιστεί και με κάθε παριστάμενο στο τραύμα, ο οποίος δεν έπαθε κανένα κακό. Όμως, σε αυτή την περίπτωση έχει την «ενοχή του θεατή», είναι πιθανό να του καταλογιστεί σημαντικό μερίδιο ευθύνης για τη ζωή της γυναίκας και να εξαντληθεί ψυχικά. Στη συνέχεια, μπορεί να νιώσει ενοχή γιατί αναγκάζει τη γυναίκα να υποστεί για άλλη μια φορά τον πόνο του τραύματος. Σε αυτή την περίπτωση, όμως, υπάρχει ο κίνδυνος να αποφύγει να διερευνήσει το τραύμα.

Τέλος, ο/η θεραπευτής/-τρια ενδεχομένως να αισθανθεί μεγάλη σύγχυση από τις απότομες μεταπτώσεις της γυναίκας και από τον τρόπο που επικοινωνεί - οι μεταπτώσεις και οι διακυμάνσεις και των δύο πλευρών φανερώνουν τη βαρύτητα του τραύματος. Μπορεί να νιώσει θύμα εκμετάλλευσής της, απειλημένος/-η, χειραγωγημένος/-η, εξαπατημένος/-η. Επομένως, είναι απαραίτητο, βασιζόμενος/-η στην αντιμεταβίβαση, να καταλάβει τα συναισθήματα της γυναίκας. Η μεταβίβαση και η αντιμεταβίβαση είναι αναπόφευκτες αντιδράσεις και χρειάζονται προστατευτικά μέτρα για να αισθάνονται ασφαλείς και οι δύο πλευρές. Τα μέτρα αυτά είναι η τήρηση του θεραπευτικού συμβολαίου και η εξασφάλιση συστήματος στήριξης του/της θεραπευτή/-τριας.⁸⁰

ζ. Το συμβόλαιο της θεραπείας

Η θεραπευτική συμμαχία έχει όλα τα στοιχεία της ανθρώπινης σχέσης, χωρίς να είναι ερωτική, ούτε σχέση γονέα-παιδιού. Είναι μια σχέση, στην οποία και οι δύο δεσμεύονται και στοχεύουν στη θεραπεία. Είναι σημαντικό ο/η θεραπευτής/-τρια και η συμβουλευόμενη να αναζητούν την αλήθεια, να συνεργάζονται και να μη συγκαλύπτουν πρόσωπα και καταστάσεις.

80. Στο ίδιο, σελ. 213-224.

Επειδή, συνήθως στην αρχή της θεραπείας, δεν υπάρχει εμπιστοσύνη, ο/η θεραπευτής/-τρια χρειάζεται να είναι προετοιμασμένος/-η για αμφισβήτηση, κλονισμό και επανοικοδόμηση της σχέσης κατά διαστήματα. Καθώς η θεραπεία συνεχίζεται, η γυναίκα έχει έντονη την ανάγκη της λύτρωσης και μεγάλες προσδοκίες από το/τη θεραπευτή/-τρια. Εκείνος/-η είναι αδύνατον να ανταποκριθεί, με αποτέλεσμα η γυναίκα να οδηγείται σε απογοήτευση και οργή.

Για το λόγο αυτό, χρειάζεται να τηρούνται όρια στη θεραπευτική σχέση, τα οποία δημιουργούν ένα ασφαλές πλαίσιο για τη θεραπεία. Το θεραπευτικό συμβόλαιο αποκλείει κάθε άλλη μορφή κοινωνικής σχέσης, ορίζει τη συχνότητα και τη διάρκεια των συναντήσεων, καθώς και τους κανόνες επικοινωνίας σε επείγουσες περιπτώσεις. Τα θεραπευτικά όρια έχουν στόχο να ενδυναμώσουν τη γυναίκα και να προσφέρουν ένα θετικό κλίμα εργασίας. Είναι απαραίτητο να είναι σαφή και αποδεκτά από τις δύο πλευρές, να μην ορίζονται αυθαίρετα, να είναι διαπραγματεύσιμα, ελαστικά και να μπορούν να μεταβάλλονται στη διάρκεια του χρόνου. Αναμφισβήτητα, η απόκλιση από τα όρια συμβαίνει συχνά. Όμως, για να είναι εποικοδομητική, προϋποτίθεται, από τη μια πλευρά, εμπειρία και κρίση του/της θεραπευτή/-τριας και από την άλλη, η παρέκκλιση να είναι μικρή, να εξετάζεται προσεκτικά και να γίνεται μετά από διαπραγμάτευση. Τέλος, χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή στο πότε ο/η θεραπευτής/-τρια θα είναι άκαμπτος/-η και πότε ελαστικός/-ή. Σε περιπτώσεις, μάλιστα, που έχει αμφιβολίες, οφείλει να ζητά εποπτεία.⁸¹

η. Το σύστημα στήριξης του/της θεραπευτή/-τριας

Το τραύμα επηρεάζει συναισθηματικά το/τη θεραπευτή/-τρια. Κάποιες φορές τον/την κάνει να αποσύρεται, να ενεργεί παρορμητικά ή να παρεμβαίνει. Είναι συνηθισμένο το φαινόμενο να παραβιάζει τα όρια στην προσπάθειά του/της να σώσει τη γυναίκα ή να την ελέγξει. Επομένως, θα ήταν ιδανικό να εποπτεύεται (εποπτεία, ομάδα συναδέλφων ή και τα δύο), αν και πολλοί/-ές θεραπευτές/-τριες εργάζονται μόνοι τους/-ες, χωρίς στήριξη. Αυτή η απομόνωση μπορεί να τους/τις οδηγήσει σε σοβαρά λάθη.

81. Στο ίδιο, σελ. 224-229.

Εάν ένας/μία θεραπευτής/-τρια νιώσει απομονωμένος/-η, πρέπει να σταματήσει να βλέπει τραυματισμένους ανθρώπους μέχρι να βρει ικανοποιητικό σύστημα στήριξης. Τέλος, είναι χρήσιμο ο/η θεραπευτής/-τρια να φροντίζει τις δικές του/της ανάγκες και να εξισορροπεί την επαγγελματική με την προσωπική ζωή του/της. Απαραίτητα χαρακτηριστικά του είναι ο αλτρουισμός και το χιούμορ.⁸²

3.9. Θεραπεία με στάδια

α. Η αίσθηση ασφάλειας

Η ανάνηψη γίνεται σε τρία στάδια: το πρώτο στοχεύει στην απόκτηση αίσθησης ασφάλειας, το δεύτερο στην ανάμνηση και το πένθος και το τρίτο στην επανασύνδεση με την καθημερινή ζωή. Αυτά τα στάδια δεν ακολουθούνται πιστά, αλλά χρησιμεύουν για να απλοποιήσουν μια πολύπλοκη διαδικασία.

Το τραύμα επηρεάζει όλες τις πλευρές της ανθρώπινης λειτουργίας, από τις βιολογικές έως τις κοινωνικές και για το λόγο αυτό, η ανάνηψη επιτυγχάνεται σταδιακά. Κάθε στάδιο της θεραπείας αντιμετωπίζει τα βιολογικά, ψυχολογικά και κοινωνικά στοιχεία της διαταραχής. Μια μορφή θεραπείας που μπορεί να βοηθάει σε ένα στάδιο μπορεί να είναι ακατάλληλη σε ένα άλλο. Δεν υπάρχει μια και μοναδική αποτελεσματική αντιμετώπιση για όλα τα τραύματα.⁸³

→ Δίνοντας όνομα στο πρόβλημα

Πρώτο έργο του/της θεραπευτή/-τριας είναι να κάνει μια ολοκληρωμένη διαγνωστική αξιολόγηση, επειδή το τραύμα μπορεί να καλύπτεται και να αποκτά διάφορες μορφές. Σε ένα πρόσφατο, οξύ τραύμα, όπου η διάγνωση είναι άμεση, είναι χρήσιμο ο/η θεραπευτής/-τρια να δώσει λεπτομερή και σαφή πληροφόρηση για τις μετα-τραυματικές αντιδράσεις. Επίσης, η ίδια η γυναίκα πρέπει να γνωρίζει ότι υπάρχει περίπτωση να έχει υπερδιέγερση, παρεμβολές και μούδιασμα, γιατί τότε θα νιώσει λιγότερο φόβο και

82. Στο ίδιο, σελ. 229-233.

83. Στο ίδιο, σελ. 234-262.

το στενό περιβάλλον της θα είναι προετοιμασμένο να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες στις σχέσεις πιο αποτελεσματικά. Ο/Η θεραπευτής/-τρια είναι καλό να προτείνει τρόπους αντιμετώπισης των συμπτωμάτων και να ενημερώσει για τα πιο συνηθισμένα λάθη, κάνοντας μια αποτελεσματική, προληπτική εκπαίδευση.

Σε μακροχρόνιο, επαναλαμβανόμενο τραύμα, όπου η διάγνωση είναι πιο δύσκολη γιατί τα συμπτώματα είναι καλυμμένα, ο/η θεραπευτής/-τρια χρειάζεται να κάνει ερωτήσεις για το αν φοβάται τη βία στο παρόν ή στο παρελθόν. Όταν η γυναίκα μαθαίνει ότι η κατάσταση που βιώνει έχει όνομα (τραυματικό σύνδρομο), συνήθως ανακουφίζεται, μαθαίνει να την ελέγχει, μπορεί να την περιγράψει, ανακαλύπτει ότι δεν είναι η μόνη που έζησε παρόμοιες εμπειρίες και ότι μπορεί να θεραπευτεί. Υπάρχουν και άλλες, όμως, οι οποίες αντιδρούν σε μια διάγνωση, γιατί νιώθουν ότι στιγματίζονται ή το αρνούνται από περηφάνια και για να μην νιώσουν ηττημένες. Πολλές φορές ο/η θεραπευτής/-τρια είναι αναγκαίο να τονίσει ότι χρειάζεται θάρρος και δύναμη από τη γυναίκα για να ζητήσει βοήθεια και ότι πρέπει να αντιμετωπίσει τη ντροπή και την αίσθηση ήττας που την εμποδίζουν να προβεί σε μια τέτοια ενέργεια.⁸⁴

→ Επαναφορά του ελέγχου

Το τραύμα καταστρέφει την αίσθηση ελέγχου και δύναμης στη γυναίκα. Νιώθει ανασφάλεια στο σώμα της, στις κοινωνικές σχέσεις και έχει την αίσθηση ότι δεν ελέγχει τα συναισθήματα και τις σκέψεις της. Η αποκατάσταση της αίσθησης ασφάλειας μπορεί να κρατήσει μέρες, εβδομάδες, μήνες ή και χρόνια. Περιπλέκεται, μάλιστα, ανάλογα με τη σοβαρότητα της κακοποίησης, το πότε αυτή άρχισε και το χρονικό διάστημα που διήρκεσε.

Η θεραπεία χρειάζεται να στραφεί σε πολλές κατευθύνσεις. Τα σωματικά συμπτώματα αντιμετωπίζονται με φαρμακευτική αγωγή και τεχνικές χαλάρωσης ή έντονης σωματικής άσκησης, η σύγχυση με την αναγνώριση και τον προσδιορισμό των συμπτωμάτων μέσω της τήρησης ημερολογίου, εργασίας στο σπίτι και κατάρτισης πλάνου ασφαλείας. Τέλος, η ανασφάλεια στις σχέσεις και η κοινωνική αποξένωση αντιμετωπίζονται με τις διαπροσωπικές σχέσεις, την ενεργοποίηση των συστημάτων στήριξης και τη συμμετοχή της σε ομάδες αυτοβοήθειας.

Η ασφάλεια ξεκινάει από τον έλεγχο του σώματος και προχωράει στον έλεγχο

84. Στο ίδιο, σελ. 234-262.

του περιβάλλοντος. Ο έλεγχος του σώματος έχει ως απαρχή την ιατρική περίθαλψη των τραυμάτων που υπέστη η γυναίκα και συνεχίζεται με την κάλυψη των βασικών σωματικών αναγκών, που είναι ο ύπνος, η πείνα, η άσκηση, η αντιμετώπιση των συμπτωμάτων και ο περιορισμός της αυτοκαταστροφικής συμπεριφοράς. Ο έλεγχος του περιβάλλοντος περιλαμβάνει την ασφαλή ζωή, την οικονομική εξασφάλιση, την κινητικότητα και ένα σχέδιο αυτοπροστασίας για την καθημερινή ζωή.⁸⁵

→ Καθιέρωση ενός ασφαλούς περιβάλλοντος

Στον έλεγχο του περιβάλλοντος, ο άμεσος στόχος είναι να βρεθεί ένα ασφαλές καταφύγιο και να ελέγχεται κάθε νέο περιβάλλον. Η γυναίκα χρειάζεται ενθάρρυνση να στραφεί στον περίγυρό της για στήριξη και να επιλέξει ανθρώπους αξιόπιστους. Η οικογένεια και οι φίλοι μπορεί να βοηθήσουν πολύ, αλλά μπορεί και να εμποδίσουν την ανάνηψη ή να γίνουν επικίνδυνοι. Μπορούν να εκπαιδευτούν για να μάθουν να τη στηρίζουν και να αντιμετωπίσουν το δικό τους έμμεσο τραύμα. Συχνά, όταν υπάρχει μια τέτοια κρίση, βγαίνουν στην επιφάνεια δυσκολίες που προϋπήρχαν στις οικογενειακές σχέσεις.

Επίσης, η γυναίκα χρειάζεται ένα σχέδιο για μελλοντική προστασία. Να διαπιστώσει, δηλαδή, αν εξακολουθεί να κινδυνεύει και τι προστατευτικά μέτρα χρειάζεται να λάβει. Ακόμα, πρέπει να βρει τον κατάλληλο τρόπο αντιμετώπισης του δράστη. Όμως, επειδή δεν είναι σαφές ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος δράσης, είναι πιθανό να νιώθει έντονο στρες, σύγχυση και να μην μπορεί να αποφασίσει. Άλλωστε, αυτές τις αποφάσεις πρέπει να τις πάρει μόνη της. Η καταγγελία του δράστη, από τη μια πλευρά, οδηγεί στην κοινωνική αποκατάστασή της, ενώ από την άλλη, την εμπλέκει με δικαστήρια, όπου το κλίμα μπορεί να είναι εχθρικό απέναντί της, και συνδέει τη διαδικασία ανάνηψής της με τη δικαστική διαδικασία. Έτσι, είναι απαραίτητο η γυναίκα να αποφασίσει λαμβάνοντας προηγουμένως υπόψη της τόσο τα οφέλη όσο και τους κινδύνους.

Σε μακροχρόνιο επαναλαμβανόμενο τραύμα, το πρώτο στάδιο μπορεί να είναι δύσκολο και να διαρκέσει πολύ. Σε αυτό, η γυναίκα ενδέχεται να γίνει επικίνδυνη για την ίδια είτε προκαλώντας κακό στον εαυτό της, είτε από αμέλεια στην προσπάθειά της να προστατευθεί, είτε επειδή είναι εξαρτημένη από το δράστη. Στην αρχή της θεραπείας,

85. Στο ίδιο, σελ. 234-262.

είναι πιθανό να μη θέλει να αναλάβει η ίδια την ευθύνη της φροντίδας του εαυτού της και να τη μεταθέτει στο/τη θεραπευτή/-τρια της. Η φροντίδα του σώματος συνήθως είναι περίπλοκη υπόθεση, γιατί η γυναίκα μπορεί να θεωρεί ότι το σώμα της ανήκει σε άλλους και ελέγχεται από αυτούς.

Αν υπάρχει η δυνατότητα, είναι χρήσιμο να κινητοποιηθούν τα μέλη της οικογένειας που μπορούν να τη στηρίξουν, με την προϋπόθεση ότι η γυναίκα θα έχει τον έλεγχο λήψης των αποφάσεων.⁸⁶

→ Ολοκλήρωση του πρώτου σταδίου

Το πρώτο στάδιο της ανάνηψης έχει πολλές απαιτήσεις και συχνά και ο/η θεραπευτής/-τρια και η γυναίκα μπορεί να προσπαθήσουν να το παρακάμψουν. Τα πιο συχνά λάθη στη θεραπεία είναι η αποφυγή διερεύνησης του τραύματος ή η πραγματοποίηση της διερεύνησης αυτής πρόωρα ή εσπευσμένα, χωρίς να έχουν φροντίσει προηγουμένως για την ασφάλεια και τη δημιουργία θεραπευτικής συμμαχίας. Πολλές φορές, η γυναίκα μπορεί να πιέζει, περιμένοντας μια σύντομη και μαγική θεραπεία, την κάθαρση. Όμως, είναι απαραίτητο να αξιολογηθεί με προσοχή η σημερινή κατάστασή της και ύστερα να συμφωνήσουν το στόχο της θεραπείας και να ορίσουν ένα σχήμα αναγκαίο για την ασφάλειά της. Είναι χρήσιμο ο/η θεραπευτής/-τρια να μην υποτιμά τον κίνδυνο που μπορεί να διατρέχει η γυναίκα. Συνήθως η θεραπεία δεν είναι σύντομη, αλλά αντίθετα μοιάζει με μαραθώνιο που χρειάζεται αντοχή και εξάσκηση.

Τις περισσότερες φορές δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο γεγονός που να σηματοδοτεί τη λήξη του πρώτου σταδίου, αλλά σταδιακά η γυναίκα αποκτά μια αίσθηση ασφάλειας. Αρχίζει να αποκτά εμπιστοσύνη στον εαυτό της, μαθαίνει να εμπιστεύεται τους άλλους και να επιλέγει σε ποιους μπορεί να βασιστεί, φροντίζει και προστατεύει τον εαυτό της. Τα τραυματικά γεγονότα παραγκωνίζονται για λίγο, αλλά συχνά επανέρχονται με κάποια αφορμή και τότε η γυναίκα είναι έτοιμη να ξεκινήσει το δεύτερο στάδιο της ανάνηψης.⁸⁷

86. Στο ίδιο, σελ. 234-262.

β. Ανάμνηση και θρήνος

Στο δεύτερο στάδιο της ανάμνησης, η γυναίκα αφηγείται την ιστορία του τραύματος σε βάθος και με λεπτομέρειες, με στόχο να ενσωματώσει την τραυματική ανάμνηση στην ιστορία της. Και εδώ ισχύει η βασική αρχή της ενδυνάμωσης. Η ίδια η γυναίκα θα αποφασίσει αν θα αντιμετωπίσει το τραυματικό παρελθόν της εξιστορώντας όσα συνέβησαν στο/τη θεραπευτή/-τρια, ο/η οποίος/-α θα παρίσταται ως μάρτυρας και σύμμαχος. Απαιτείται και από τους δύο θάρρος, σχεδιασμός σαφούς στόχου και δημιουργία σταθερής συμμαχίας.

Καθώς η γυναίκα αφηγείται το γεγονός, ο/η θεραπευτής/-τρια είναι απαραίτητο να αξιολογεί συνεχώς την ασφάλεια που χρειάζεται η γυναίκα και την ανάγκη της να αντιμετωπίσει το παρελθόν. Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα που χρειάζεται να διαπραγματευτούν οι δύο πλευρές είναι ο ρυθμός που θα ακολουθήσουν και η επιλογή του κατάλληλου χρόνου. Όταν αποφεύγουν να μιλήσουν για το τραύμα, δεν προχωρά η ανάμνηση, και όταν το προσεγγίζουν με μεγάλη ταχύτητα, απλώς αναβιώνει το παρελθόν χωρίς θεραπευτικό αποτέλεσμα. Αν οι παρεμβολές και τα συμπτώματα επιδεινώνονται, αυτό σημαίνει ότι χρειάζεται να επιβραδύνουν το ρυθμό της θεραπείας. Επειδή η ανασύσταση του τραύματος είναι δύσκολο έργο, οι καθημερινές απαιτήσεις της γυναίκας δεν πρέπει να είναι πολλές. Εάν, όμως, η καθημερινότητά της δεν επιτρέπει κάτι τέτοιο, αν περνάει κρίσεις ή έχει άλλους σημαντικούς στόχους, η ανασύσταση του τραύματος δεν πρέπει να γίνεται τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή.⁸⁸

→ Ανασύσταση της ιστορίας

Η ανασύσταση της ιστορίας ξεκινά με την περιγραφή της ζωής της γυναίκας πριν το τραύμα και τις συνθήκες που την οδήγησαν εκεί. Στη συνέχεια, αφηγείται το τραυματικό γεγονός με λεπτομέρειες, προφορικά και με χρονικό προσανατολισμό. Επίσης, αναφέρεται στις αντιδράσεις τόσο τις δικές της όσο και των ανθρώπων που είναι σημαντικοί στη ζωή της.

87. Στο ίδιο, σελ. 234-262.

88. Στο ίδιο, σελ. 263-293.

Κάποιες φορές, μπορεί να δυσκολεύεται να περιγράψει λεκτικά τα γεγονότα, με αποτέλεσμα να χρησιμοποιεί μη-λεκτικούς τρόπους, όπως τη ζωγραφική. Είναι σημαντικό, άλλωστε, να περιγράψει την ιστορία με όλες τις αισθήσεις της. Αν η γυναίκα γράψει την ιστορία, έχει σημασία να τη διαβάσουν μαζί μέσα στο δωμάτιο της θεραπείας. Η αφήγηση των γεγονότων χρειάζεται να συνοδεύεται και από τη λεπτομερή αφήγηση των συναισθημάτων της. Ο/Η θεραπευτής/-τρια, λοιπόν, είναι εκεί για να τη βοηθήσει να ξαναζήσει αυτά τα έντονα συναισθήματα, έχοντας πλέον μια ασφαλή σχέση μαζί του/της.

Επίσης, εξετάζουν το νόημα του τραύματος για την ίδια και το περιβάλλον της. Το τραύμα αποτελεί πρόκληση στις ιδέες που μπορεί να έχει η γυναίκα για μια δίκαιη τάξη πραγμάτων στον κόσμο. Σε αυτό το σημείο, είναι πολύ σημαντική η ηθική στάση του/της θεραπευτή/-τριας, ο/η οποίος/-α εκφράζει την ηθική του/της αλληλεγγύη και τη βοηθάει να βρει μια νέα ερμηνεία για το τραύμα, που να επιβεβαιώνει την αξιοπρέπεια και την αξία της. Καθώς ο/η θεραπευτής/-τρια ακούει, δεν πρέπει να κάνει υποθέσεις για τα γεγονότα και το νόημα του τραύματος. Σημασία έχει να διευκρινιστούν όλες οι λεπτομέρειες της ιστορίας.

Και οι δύο πλευρές οφείλουν να ανέχονται κάποιες ασάφειες στην ιστορία, η οποία μπορεί να αλλάζει, καθώς έρχονται στη μνήμη διάφορες λεπτομέρειες - ιδιαίτερα όταν η γυναίκα έχει κενά μνήμης. Σημαντικό στοιχείο είναι να διερευνηθεί ο ρυθμός που είναι ανεκτός για την ίδια. Είναι πιθανό, είτε η ίδια η γυναίκα είτε ο/-η θεραπευτής/-τρια να βιαστούν να ολοκληρώσουν την τραυματική ιστορία ή να προχωρήσουν με πιο γρήγορο ρυθμό, επιθυμώντας μια μαγική κάθαρση. Όμως, πρέπει να γνωρίζουν ότι η θεραπεία δεν απαλλάσσει από το τραύμα και ότι η αφήγησή του επιδιώκει την ενσωμάτωση και όχι τον εξορκισμό του.⁸⁹

→ Ο θρήνος για τις απώλειες

Το τραύμα επιφέρει αναπόφευκτα απώλειες και σε αυτό το στάδιο ο θρήνος είναι η πιο αναγκαία και απειλητική φάση. Συνήθως η γυναίκα δεν μπορεί να θρηνήσει και συχνά έχει την ψευδαίσθηση ότι το πρόβλημα θα λυθεί αν εκδικηθεί ή συγχωρήσει ή επιδιώξει αποζημίωση.

89. Στο ίδιο, σελ. 263-293.

Στη φαντασίωση της εκδίκησης, η γυναίκα θέλει να επαναλάβει το τραύμα με αντεστραμμένους τους ρόλους του θύτη και του θύματος. Η επιθυμία για εκδίκηση προκαλείται από μια αίσθηση απόλυτης αδυναμίας. Φαντάζεται ότι θα απαλλαγεί από τον τρόμο, την ντροπή και τον πόνο του τραύματος και θα ανακουφιστεί. Στην πραγματικότητα, οι φαντασιώσεις εκδίκησης προκαλούν τα ίδια συμπτώματα με το τραύμα και προκαλούν έντονη απελπισία, καθώς δεν μπορούν να αλλάξουν όσα έχουν συμβεί. Η γυναίκα είναι χρήσιμο να κατανοήσει ότι είναι αδύνατον να εκδικηθεί και ότι αυτό που θα της δώσει δύναμη είναι να εκφράσει την οργή της σε ένα ασφαλές περιβάλλον. Όταν παραιτείται από την επιθυμία για εκδίκηση, δε σημαίνει ότι δεν επιθυμεί δικαιοσύνη. Αντίθετα, συνεργάζεται με πολλούς, για να οδηγήσει το δράστη στη δικαιοσύνη.

Κάποιες γυναίκες προσπαθούν να ξεπεράσουν την οργή τους με τη φαντασίωση της συγχώρεσης, σε μια προσπάθεια να αποκτήσουν δύναμη. Όμως, το τραύμα δεν ξερκίζεται με το μίσος ούτε με την αγάπη και η συγχώρεση, για τους περισσότερους ανθρώπους, είναι ανέφικτη. Μπορεί να δοθεί με όρους και μόνο αν τη ζητήσει ο ίδιος ο δράστης. Η θεραπεία της γυναίκας εξαρτάται από το πότε θα ανακαλύψει την αγάπη στη δική της ζωή, χωρίς να χρειάζεται να την επεκτείνει και στο δράστη.

Η φαντασίωση της αποζημίωσης μπορεί να εμποδίσει το θρήνο και δεν αντισταθμίζει τις απώλειες από το τραύμα. Η γυναίκα ζητά αποζημίωση για να νικήσει το δράστη, ο οποίος θα παραδεχτεί την ενοχή του και θα ταπεινωθεί δημόσια. Μια τέτοια διαδικασία όμως συνδέει τη μοίρα της με τη μοίρα του δράστη και η γυναίκα απελευθερώνεται όταν δε θα εμπλέκει πλέον το δράστη στη σημερινή της ζωή. Συχνά ζητά αποζημίωση από όσους ήταν πραγματικά ή συμβολικά παρόντες ή ακόμη και από το/τη θεραπευτή/-τρια. Μπορεί, επίσης, να ζητά να μην υπάρχουν όρια και ευθύνες ή να ζητά ειδική αντιμετώπιση.

Ο/Η θεραπευτής/-τρια χρειάζεται να τηρεί τα όρια, να μην παραχωρεί ιδιαίτερα προνόμια και να παρίσταται ως μάρτυρας στην ιστορία της. Η γυναίκα θα ανακτήσει τις δυνάμεις της μόνο όταν δεχτεί την αδικία που έγινε σε βάρος της και αναλάβει την ευθύνη της θεραπείας της. Η ανάληψη της ευθύνης είναι ιδιαίτερα σημαντική εάν έβλαψε άλλους ανθρώπους κατά τη διάρκεια της αιχμαλωσίας της. Στην περίπτωση αυτή, μπορεί να κατανοεί ότι διέπραξε εγκλήματα σε ακραίες συνθήκες, αλλά αυτό δεν την απαλλάσσει από την ευθύνη. Χρειάζεται να θρηνησει για την απώλεια της ηθικής ακεραιότητάς της και να επανορθώσει για το κακό, για το οποίο νιώθει υπεύθυνη. Καθώς η γυναίκα βιώνει την απελπισία, αυξάνει ο κίνδυνος της αυτοκτονίας για κάποιο χρονικό διάστημα.

Για το λόγο αυτό, ο/η θεραπευτής/-τρια χρειάζεται να αντιμετωπίσει τις συγκινήσεις και τις φαντασιώσεις που υποκινούν το επικίνδυνο αυτό συναίσθημα. Επίσης, ακόμα και η ελάχιστη ένδειξη ότι η γυναίκα μπορεί να αγαπήσει, είναι πιθανό να λειτουργήσει ευεργετικά στην ψυχολογία της και ο θρήνος να τη βοηθήσει στην αποκατάσταση.

Αυτό το στάδιο της θεραπείας έχει απεριόριστη διάρκεια, γεγονός που μπορεί να φαίνεται απειλητικό. Η γυναίκα βυθίζεται στο παρελθόν, το πένθος, το θρήνο και το κλάμα. Δεν μπορεί να παρακάμψει ή να επιταχύνει τη διαδικασία, αλλά χρειάζεται να μάθει ότι δεν θα διαρκέσει και για όλη της τη ζωή. Άλλωστε, η συνεχής αφήγηση του τραύματος παύει να προκαλεί τόσο έντονα συναισθήματα και γίνεται μια ανάμνηση, όπως οι άλλες. Η γυναίκα μπορεί να στραφεί πλέον στην καθημερινή της ζωή. Δε θα το λησμονήσει ποτέ, αλλά αυτό δε σημαίνει ότι το τραυματικό γεγονός θα καθορίζει τη ζωή της. Τέλος, το τραύμα μπορεί να αναβιώνει σε διάφορες περιστάσεις, αλλά, όταν ολοκληρώνεται το δεύτερο στάδιο, η γυναίκα έχει τοποθετήσει την τραυματική εμπειρία στο παρελθόν και στρέφεται στο παρόν και το μέλλον της.⁹⁰

γ. Επανασύνδεση με το περιβάλλον

Στο τρίτο στάδιο της θεραπείας, η γυναίκα επαναπροσδιορίζει τον κόσμο της, αναπτύσσει μια νέα ταυτότητα, οι σχέσεις της έχουν αλλάξει, οι πεποιθήσεις της έχουν κλονιστεί. Από ένα περιβάλλον απόλυτου ελέγχου, βρίσκεται σε μια κατάσταση ελευθερίας. Σε αυτό το στάδιο, επαναλαμβάνονται τα θέματα του πρώτου σταδίου, όπως η φροντίδα του σώματος, το άμεσο περιβάλλον της, οι υλικές ανάγκες, με τη διαφορά ότι αυτή τη φορά αρχίζει να στρέφεται προς τον έξω κόσμο, να προγραμματίζει, να έχει επιδιώξεις και φιλοδοξίες. Χρειάζεται να αυξήσει την αίσθηση δύναμης και ελέγχου, να προστατευθεί από μελλοντικούς κινδύνους και να συμμαχήσει με όσους εμπιστεύεται.⁹¹

→ Μαθαίνει να αγωνίζεται

Η γυναίκα αποφασίζει να αντιμετωπίσει ενεργά το φόβο της. Μπορεί να επιλέξει συνειδητά να εκτεθεί σε κίνδυνο, αλλά, επειδή αυτό γίνεται οργανωμένα, έχει πιθανότητες επιτυχίας.

90. Στο ίδιο, σελ. 263-293.

91. Στο ίδιο, σελ. 294-318.

Μια μέθοδος ψυχολογικής αυτοκυριαρχίας και σωματικής επανεκπαίδευσης είναι η εκπαίδευση στην αυτοάμυνα. Η εκπαίδευση προγραμματίζει ξανά τις αντιδράσεις μπροστά στον κίνδυνο. Οι εκπαιδευτές/-τριες δίνουν διαβαθμισμένες ασκήσεις και κάνουν όλο και πιο βίαιες επιθέσεις, τις οποίες οι γυναίκες μαθαίνουν να αποκρούουν. Σταδιακά, η αίσθηση της δύναμης υπερσχύει του φόβου, η γυναίκα αποκτά και πάλι τις φυσιολογικές σωματικές αντιδράσεις στον κίνδυνο και έχει μεγαλύτερη εμπιστοσύνη. Ανακτά δύναμη και κατανοεί ότι δεν μπορούν όλοι οι κίνδυνοι να τη συντρίψουν ή να την τρομοκρατήσουν. Ξαναμαθαίνει ότι ο φόβος έχει διαβαθμίσεις και ότι μπορεί να τον αξιοποιεί ως πηγή ενέργειας. Σε αυτό το στάδιο, είναι βοηθητικές πολλές μορφές ελεγχόμενης αντίστασης στο φόβο, όπως εκδρομές στην άγρια φύση. Η γυναίκα αξιολογεί τον τρόπο που αντιμετωπίζει εχθρικές καταστάσεις, δε συμβιβάζεται με τη βία και δεν αποδέχεται έναν κατώτερο ρόλο. Μπορεί να διακρίνει τις πλευρές του εαυτού της που την έκαναν ευάλωτη στην εκμετάλλευση, να εντοπίσει τις αδυναμίες και τα λάθη της, μόνο εάν κατανοήσει ότι υπεύθυνος για το έγκλημα είναι αποκλειστικά ο δράστης. Αντιλαμβάνεται ποια κοινωνική πίεση την καθλώνει σε ρόλο θύματος, μπορεί πλέον να αντιμετωπίσει την κατάσταση, την αδιαφορία ή την κριτική του περιβάλλοντος και να κατηγορήσει τους δράστες.⁹²

→ Συμφιλίωση με τον εαυτό της

Σε αυτό το στάδιο, η γυναίκα έχει κατανόηση για αυτό που της συνέβη και θέλει να γίνει αυτό που επιθυμεί. Η φαντασία θα τη βοηθήσει να ανακαλέσει στη μνήμη της τα παλιά όνειρα, τις ελπίδες της και να ορίσει τις επιθυμίες της. Η θεραπεία της παρέχει ένα προστατευμένο χώρο για δοκιμές και λάθη και είναι μια περίοδος που μαθαίνει να ανέχεται τα λάθη και να απολαμβάνει την επιτυχία. Απορρίπτει την ταυτότητα του θύματος και πιθανότατα επιθυμεί να αλλάξει πλευρές του εαυτού της που δεν της αρέσουν πια. Οργανώνει τη ζωή της και απολαμβάνει την ηρεμία της καθημερινότητας. Μαθαίνει να συγχωρεί τον εαυτό της και κατανοεί ότι η βλάβη που υπέστη δεν είναι μόνιμη. Σε αυτό το στάδιο, επίσης, αρχίζει να διακρίνει και τις θετικές πλευρές της που προέκυψαν από το τραύμα παρόλο που το τίμημα ήταν ακριβό. Παραδέχεται την αδυναμία που είχε

92. Στο ίδιο, σελ. 294-318.

την εποχή που βίωνε το τραυματικό γεγονός, αλλά εκτιμά τις ικανότητες προσαρμογής της. Νιώθει κατανόηση, σεβασμό για τον εαυτό της, υπηρηφάνεια που επέζησε και ταυτόχρονα συνειδητοποιεί τις αδυναμίες, τα όριά της, αναγνωρίζει τις σχέσεις της με τους άλλους ανθρώπους και πόσα τους οφείλει.⁹³

→ Αποκτά σχέσεις με τους άλλους

Στο τρίτο στάδιο της θεραπείας, η γυναίκα μπορεί να εμπιστευθεί ξανά τους άλλους ανθρώπους, να ξεχωρίζει ποιοι είναι αξιόπιστοι, να αποκτά σχέσεις και φιλίες και ταυτόχρονα να είναι αυτόνομη. Όλα αυτά φαίνονται και στη σχέση με το/τη θεραπευτή/-τρια. Νιώθει πιο ασφαλής, έχει λιγότερη ένταση, αυθορμητισμό και χιούμορ. Τον/την εξιδανικεύει λιγότερο και συγχωρεί τις δυσκολίες του/της.

Επιπλέον, η γυναίκα εστιάζει σε θέματα ταυτότητας και στενών σχέσεων και είναι σαν να βρίσκεται σε μια δεύτερη εφηβεία. Καθώς το τραύμα παραμένει στο παρελθόν, δεν την εμποδίζει στις διαπροσωπικές σχέσεις της. Όμως, η σεξουαλική οικειότητα μπορεί να παρουσιάζει δυσκολίες και η θεραπεία τη βοηθά να αποκτήσει περισσότερο έλεγχο στη σεξουαλική ζωή της. Σε αυτό το στάδιο, τέλος, η γυναίκα μπορεί να αρχίσει να ενδιαφέρεται για τους/τις νέους/-ες και την πρόληψη. Σκέφτεται να συζητήσει την ιστορία της με παιδιά, ώστε να τα προστατεύσει από κινδύνους και να τους μεταδώσει δύναμη και έμπνευση.⁹⁴

→ Μια αποστολή για τη γυναίκα

Οι περισσότερες γυναίκες ενδιαφέρονται για την αποκατάσταση του τραύματος στην προσωπική ζωή τους. Κάποιες, μάλιστα, επιθυμούν να δώσουν μια πολιτική ή θρησκευτική διάσταση και αποφασίζουν να αναλάβουν κοινωνική δράση. Η αποστολή που τους ανατίθεται έχει ως αποτέλεσμα την απόκτηση δύναμης από την πλευρά τους, την επίδειξη αλληλεγγύης και τη συνεργασία για ένα κοινό σκοπό. Ασχολούνται με θέματα που υπερβαίνουν την καθημερινότητα, βοηθούν άλλους ανθρώπους που υπήρξαν θύματα και αγωνίζονται στον εκπαιδευτικό, νομικό ή πολιτικό τομέα ή προσπαθούν να οδηγήσουν το δράστη στη δικαιοσύνη για να ευαισθητοποιήσουν τον κόσμο. Συζητούν

93. Στο ίδιο, σελ. 294-318.

94. Στο ίδιο, σελ. 294-318.

ελεύθερα για το τραύμα και για όσα δεν έχουν ειπωθεί. Οι γυναίκες, με την αποστολή τους αυτή, βοηθούν τόσο τους άλλους ανθρώπους όσο και τον ίδιο τους τον εαυτό.

Η αποστολή των γυναικών-θυμάτων μπορεί να είναι και η απονομή δικαιοσύνης. Παρόλο που το τραύμα είναι κάτι που δεν μπορεί πλέον να αλλάξει, είναι σημαντικό να μηνύσουν το δράστη για τα εγκλήματά του, ακόμα και για λόγους «κοινωνικής δικαιοσύνης». Με τη μήνυση αποκαλύπτεται η αλήθεια και η γυναίκα βρίσκει συμμάχους. Είναι σημαντικό να ομολογήσει την αλήθεια, χωρίς να φοβάται τις συνέπειες. Μια τέτοια πράξη ωφελεί και τους άλλους και τον εαυτό της. Επίσης, πριν ξεκινήσει το δικαστικό αγώνα, χρειάζεται να συμφιλιωθεί με το γεγονός ότι δεν είναι βέβαιο ότι θα κερδίσει και ότι πολλές φορές έχει μεγαλύτερη σημασία η αίσθηση του κοινού αγώνα, καθώς και ότι η δίκη λειτουργεί ως μια μορφή κάθαρσης.⁹⁵

→ Αποκατάσταση του τραύματος

Η αποκατάσταση του τραύματος δεν είναι ποτέ οριστική και η θεραπεία ποτέ πλήρης. Κάποια θέματα είχαν επιλυθεί σε κάποιο στάδιο, αλλά μπορεί να επανέλθουν σε μια άλλη στιγμή της ζωής της. Συνήθως, σημαντικά γεγονότα, όπως ο γάμος, το διαζύγιο, η γέννηση, ο θάνατος, η ασθένεια, συντελούν στην αναβίωση του τραύματος. Για το λόγο αυτό, η γυναίκα είναι απαραίτητο να γνωρίζει ότι τα μετα-τραυματικά συμπτώματα είναι πιθανό να επανέλθουν σε καταστάσεις στρες και είναι χρήσιμο να εφαρμόζει τις αρχές ενδυνάμωσης για να αποφύγει όχι μόνο την υποτροπή, αλλά και τη συνέχεια των θεραπειών στο μέλλον.

Βασική ένδειξη αποθεραπείας αποτελεί το γεγονός ότι η γυναίκα βρίσκει ευχαρίστηση στη ζωή της, συνδέεται με το περιβάλλον της και ενδιαφέρεται για το παρόν και το μέλλον. Στη συνέχεια, αναφέρονται επτά κριτήρια για την ανάνηψη:

1. Τα σωματικά συμπτώματα βρίσκονται σε ανεκτά επίπεδα.
2. Η γυναίκα μπορεί να αντέξει τα συναισθήματα που σχετίζονται με το τραύμα.
3. Το τραύμα πλέον κυριαρχεί στις αναμνήσεις της.
4. Αφηγείται το γεγονός με ειρμό και συναισθήματα.
5. Ανακτά την κλονισμένη αυτοεκτίμηση.

95. Στο ίδιο, σελ. 294-318.

6. Οι σημαντικές σχέσεις της με το περιβάλλον έχουν αποκατασταθεί.
7. Έχει ένα συγκροτημένο σύστημα πεποιθήσεων, που περιλαμβάνουν και το τραύμα.

Η θεραπεία δεν ακολουθεί μια σταθερή πορεία, αλλά κάποιες φορές μπορεί να στραφεί προς την αντίθετη κατεύθυνση. Ολοκληρώνοντας, όμως, τη θεραπεία, η γυναίκα αντιμετωπίζει τη ζωή χωρίς ψευδαισθήσεις, με ευγνωμοσύνη, εκτιμά το γέλιο, τη ζωή και ξεχωρίζει τα σημαντικά από τα ασήμαντα.⁹⁶

3.10. Αντιμετώπιση προσανατολισμένη στις φάσεις των συμπτωμάτων⁹⁷

Η αντιμετώπιση των τραυματισμένων γυναικών χρειάζεται να λάβει υπόψη της το βαθμό της ακούσιας παρεμβολής του τραύματος, την ικανότητά τους να μειώσουν την ένταση των συγκινήσεων και, τέλος, να σεβαστεί τις διαφορετικές ψυχικές άμυνές τους προς τις μνήμες του τραύματος. Η αποτελεσματική **αντιμετώπιση** χρειάζεται να προχωρήσει **σε φάσεις**, οι οποίες θα περιλαμβάνουν τα εξής:

1. **Σταθεροποίηση** με: (α) εκπαίδευση, και (β) προσδιορισμό των συναισθημάτων μέσω της λεκτικής έκφρασης των σωματικών καταστάσεων.
2. **Αναστροφή** των εξαρτημένων αντανάκλαστικών της τραυματικής μνήμης και των αντιδράσεων.
3. **Αναδιάρθρωση** των τραυματικών προσωπικών σχημάτων.
4. **Αποκατάσταση** ασφαλών κοινωνικών σχέσεων και διαπροσωπικής αποτελεσματικότητας.
5. **Έμφαση** σε ικανοποιητικές συναισθηματικές εμπειρίες.

Στην αντιμετώπιση απλών περιπτώσεων, συχνά μπορούμε να κινούμαστε γρήγορα από τη μια φάση στην επόμενη. Στις πιο σύνθετες, όμως, περιπτώσεις, η φάση σταθεροποίησης χρειάζεται να επαναλαμβάνεται συχνά, καθώς η γυναίκα μπορεί να αναβιώνει το τραύμα σε πολλές πτυχές της καθημερινής ζωής της.

96. Herman, J.L. (1996), *ό.π.*, σελ. 294-318.

97. Van der Kolk, B.A., McFarlane, A.C. & Van der Hart, O. (1996), A General Approach to Treatment of Posttraumatic Stress Disorder, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *ό.π.*, σελ. 417-436.

α. Σταθεροποίηση: Υπερνίκηση του φόβου των συγκινήσεων που σχετίζονται με το τραύμα

Στη φάση της σταθεροποίησης, η γυναίκα μαθαίνει πώς να ελέγξει τα έντονα συναισθήματα και τις παθολογικές άμυνες, όπως η συνεχής διάσχιση. Η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει τα ακόλουθα βήματα:

- Να προσδιορίσει και να κατονομάσει τα συναισθήματα.
- Να χρησιμοποιήσει τα κοινωνικά στηρίγματα.
- Να εστιάσει κυρίως στο περιεχόμενο και όχι στα συναισθήματα.
- Να προγραμματίσει τις καθημερινές δραστηριότητες.
- Να ασκείται και να λαμβάνει τροφή με σύνεση.
- Να κάνει ασκήσεις χαλάρωσης.

Η ψυχοφαρμακολογική αντιμετώπιση είναι συχνά αναπόσπαστο κομμάτι της σταθεροποίησης.

(1) Εκπαίδευση

Η γυναίκα μπορεί να βρίσκεται σε σύγχυση και να πιστεύει ότι «τρελαίνεται». Οι άνθρωποι του περιβάλλοντός της είναι πιθανό να μην ξέρουν πώς να αντιδράσουν και να απομακρυνθούν μπροστά στην έντονη συναισθηματικότητα και την απόσυρσή της.

- Το να αναπτύξει ένα **γνωστικό πλαίσιο** για να κατανοήσει τις παρεμβολές και την αποφυγή τους τη βοηθά να τοποθετήσει το γεγονός στο ευρύτερο πλαίσιο της ζωής της.
- Χρειάζεται να **αποκτήσει μια αίσθηση του χρόνου**: η τραυματική εμπειρία είχε μια αρχή, ύστερα προχωράει στην επόμενη φάση και με κάποιο τρόπο θα φτάσει στο τέλος της.

Η **αρχική συνάντηση με το/τη θεραπευτή/-τρια** συχνά δίνει την ευκαιρία να συνδέσει συνειδητά τις σκέψεις και τα συναισθήματα που σχετίζονται με το τραύμα. Μια λεπτομερής συμπεριφοριστική ανάλυση μπορεί να εξηγήσει πώς πυροδοτούνται οι τραυματικές μνήμες, καθώς και οι αυτόνομες, γνωστικές και συμπεριφοριστικές αντιδράσεις τους.

(2) Προσδιορισμός των συναισθημάτων μέσω της λεκτικής έκφρασης των σωματικών καταστάσεων

Πολλές φορές η γυναίκα δεν μπορεί να ερμηνεύσει τη συναισθηματική διέγερσή της και θεωρεί τα συναισθήματά της αρνητικά, γιατί της θυμίζουν την αδυναμία της να επηρεάσει τη ζωή της, με αποτέλεσμα να τα αποφεύγει.

Συνήθως βιώνει τα συναισθήματά της στο σώμα της και είτε τα σωματοποιεί είτε τα αποφορτίζει εκδηλώνοντας επιθετική στάση προς τον εαυτό της ή τους άλλους. Η θεραπεία μπορεί να τη βοηθήσει **να βρει λέξεις για τα συναισθήματά της**, γεγονός που της προσφέρει μια αίσθηση κυριότητας.

Στόχος της αντιμετώπισης είναι να μάθει να «αναγνωρίζει» και να κυριαρχεί στις εμπειρίες της, ώστε να μην παραμένει «προσκολλημένη» στην τραυματική εμπειρία. Χρειάζεται να ενημερωθεί για τα γεγονότα αυτά, να τα εντάξει στο χώρο και το χρόνο, να φαντάζεται ότι τα επηρεάζει και να μάθει ότι θα υπάρξουν άλλες εμπειρίες που θα διαδεχτούν αυτό που βιώνει.⁹⁸

β. Αναστροφή των εξαρτημένων αντανεκλαστικών των τραυματικών μνημών και αντιδράσεων

Όταν η γυναίκα αποκτήσει σταθερότητα, έλεγχο και προοπτική, η αντιμετώπιση μπορεί να ολοκληρωθεί. Δεν έχει καμιά αξία να εμβαθύνουμε στο τραύμα αν η καθημερινή ζωή της είναι ικανοποιητική και δεν έχει παρεμβολές του παρελθόντος. Εάν, όμως, έχει ακούσιες παρεμβολές, η **ελεγχόμενη και προβλέψιμη έκθεση στις τραυματικές μνήμες μπορεί να τη βοηθήσει να ανακτήσει την κυριότητα**. Το να επαναλαμβάνει η γυναίκα το τραύμα, χωρίς καμιά προοπτική, απλώς αναστατώνει τη ζωή της. Επίσης, η αναβίωση θραυσμάτων του τραύματος (όπως οι εφιάλτες ή οι αναδρομές στο παρελθόν) και η αναβίωσή του με ελλιπή τρόπο δεν οδηγεί σε αποτελεσματική λύση, διότι την εμποδίζει να έχει μια ολοκληρωμένη μνήμη που δε θα πυροδοτεί εξαρτημένα αντανεκλαστικά.

Η γυναίκα χρειάζεται να μάθει να ανέχεται τις μνήμες του τραύματος. Ο/Η θεραπευτής/-τρια μπορεί να τη βοηθήσει παραμένοντας μαζί της και βεβαιώνοντάς τη ότι

98. Στο ίδιο.

οι δυσάρεστες καταστάσεις που δημιουργούνται έχουν νόημα και είναι υποφερτές· η γυναίκα βάζει σε λέξεις την εμπειρία και έτσι μετασχηματίζει τη μη λεκτική τραυματική μνήμη σε αφηγηματική.⁹⁹

(1) Το κεντρικό ζήτημα της μνήμης και της διάσχισης¹⁰⁰

Το κεντρικό ζήτημα στο τραύμα είναι η διάσχιση. Οι μνήμες του τραύματος δεν ενσωματώνονται στα γενικά σχήματα της εμπειρίας και είναι διασπασμένες από τις υπόλοιπες εμπειρίες. Η τραυματική εμπειρία αποθηκεύεται ως συναισθηματικές καταστάσεις ή ως σωματικά στοιχεία που έρχονται στη συνείδηση όταν κάτι θυμίζει το τραύμα, όπως κρίσεις πανικού, αναδρομές στο παρελθόν, εφιάλτες, έμμονοι στοχασμοί.

Πολλές τραυματισμένες γυναίκες έχουν σημαντικά διασχιστικά συμπτώματα και «αφοσιώνονται» στο τραύμα, «ανίκανες να ενσωματώσουν τις τραυματικές μνήμες και να αφομοιώσουν νέες εμπειρίες». Η αντιμετώπιση συνίσταται στην εύρεση τρόπων, ώστε η γυναίκα να αναγνωρίζει αυτό που έχει συμβεί, χωρίς να προϋποτίθεται η αναβίωση του τραύματος. Για να συμβεί αυτό, δεν αρκεί απλώς να αποκαλύψει τις τραυματικές μνήμες, αλλά χρειάζεται να τις τοποθετήσει στο σωστό πλαίσιο και να φτιάξει μια διήγηση με νόημα. Μόνο όταν όλα τα κομμάτια της εμπειρίας ενσωματωθούν μπορεί να επέλθει αποτελεσματική λύση. Ο σκοπός της πλήρους έκθεσης είναι να κάνει τα θραύσματα του τραύματος να μην δρουν ως ερεθίσματα που ενεργοποιούν εξαρτημένες συμπεριφορές σχετικές με το τραύμα, αλλά μη σχετικές με την παροντική εμπειρία. Κατά συνέπεια, στη θεραπεία, η μνήμη γίνεται μια πράξη δημιουργίας μάλλον, παρά ένα στατικό αρχείο γεγονότων.¹⁰¹

(2) Ελεγχόμενη έκθεση και επανενεργοποίηση της μνήμης

Η ελεγχόμενη έκθεση που επανενεργοποιεί και τροποποιεί τις τραυματικές μνήμες είναι σημαντική στη θεραπεία. Όλες οι θεραπευτικές σχολές εφαρμόζουν τον κανόνα των Foa, Steketee και Rothbaum ότι πρέπει να εισάγονται κάποιες νέες πληροφορίες ασυμβίβαστες με την άκαμπτη τραυματική μνήμη. Δύο συνθήκες απαιτούνται για τη μείωση του φόβου και τη θεραπεία:

99. Στο ίδιο.

100. Στο ίδιο.

101. Στο ίδιο.

1. Η γυναίκα πρέπει να παρακολουθεί τις πληροφορίες που σχετίζονται με το τραύμα με τρόπο που να ενεργοποιεί τις τραυματικές μνήμες της. Στη μείωση του φόβου ή του άγχους βοηθά η ελεγχόμενη και συντονισμένη εκμείωση στοιχείων: (α) των ερεθισμάτων, (β) της αντίδρασης, και (γ) του νοήματος της τραυματικής μνήμης.

2. Για να διαμορφώσει η γυναίκα μια νέα, μη τραυματική δομή, χρειάζεται να δοθούν πληροφορίες ανακόλουθες με το τραύμα. Είναι σημαντικό να εκτεθεί σε μια εμπειρία με στοιχεία παρόμοια με το τραύμα, ώστε να το ενεργοποιήσουν, και ταυτόχρονα να περιέχει πτυχές αρκετά ασύμφωνες, ώστε να το αλλάξουν.

Στόχος σε αυτή τη φάση της αντιμετώπισης είναι η γυναίκα να αναβιώσει το τραύμα σε ασφαλές και ελέγξιμο περιβάλλον και να είναι σε θέση να προκαλέσει μια τραυματική εικόνα χωρίς να κατακυριεύεται από συντριπτικά συναισθήματα. Επιτυχής σύνθεση πραγματοποιείται όταν προσδιοριστούν όλα τα στοιχεία της τραυματικής εμπειρίας, εξεταστούν απολύτως και σε βάθος και βιωθούν στη θεραπεία.¹⁰²

γ. Η αναδιάρθρωση των γνωστικών σχημάτων που σχετίζονται με το τραύμα: υπερνίκηση του φόβου της ίδιας της ζωής

Οι άνθρωποι οργανώνουν τον κόσμο τους σύμφωνα με μια προσωπική θεωρία της πραγματικότητας που προκύπτει από τη συνειδητή ή ασυνειδητή συσσωρευμένη εμπειρία τους. Οι ιδέες του εαυτού τους και του κόσμου ταξινομούνται σε σχετικά σταθερά γνωστικά σχήματα (όπως για την ικανότητα-εξάρτηση, τη δύναμη-αβοηθησία, την εμπιστοσύνη-δυσπιστία), τα οποία οργανώνουν την ψυχολογική εμπειρία, εξασφαλίζουν τη συνοχή της ταυτότητας του ατόμου και δίνουν νόημα στις εμπειρίες του.

Η γυναίκα, για να δώσει λύση σε μια στρεσογόνα εμπειρία, χρειάζεται να αλλάξει την άποψή της για τον εαυτό της και τους άλλους και να δώσει προσοχή στις επείγουσες ανάγκες της καθημερινής ζωής. Για να αντιμετωπίσει επιτυχώς το τραύμα, είναι απαραίτητο να μη γενικεύει την εμπειρία, αλλά να την βλέπει ως ένα γεγονός που συνέβη σε συ-

102. Στο ίδιο.

γκεκριμένο τόπο και χρόνο. Επεξεργάζεται το τραύμα με τα σημερινά γνωστικά σχήματα, αλλά μπορεί να ενεργοποιηθούν και λανθάνοντα παρελθόντα σχήματα. Αυτά είναι πιθανό να συνυπάρχουν με τα σημερινά, καθορίζοντας με αυτό τον τρόπο την ψυχολογική οργάνωση της τραυματικής εμπειρίας.

Σε πολλούς τραυματισμένους ανθρώπους, οι σχετικές με το τραύμα ιδέες για τον εαυτό τους και τον κόσμο κυριαρχούν στην καθημερινή ζωή τους. Τα άτομα με διάσχιση ενδέχεται να πιστεύουν ότι δεν κακοποιήθηκαν και ταυτόχρονα να θεωρούν ότι «είμαι αδύναμος, αβοήθητος και ανάξιος» ή «είμαι κακός και επιθετικός». Η έκθεση σε επόμενες στρες, συνήθως, επανενεργοποιεί τις τραυματικές μνήμες και τα σχήματα για τον εαυτό τους και τους άλλους που βασίζονται στο τραύμα.

Συχνά, αυτά τα ζητήματα αξιολογούνται ανεπαρκώς στην αντιμετώπιση. Η αποτελεσματική ψυχοθεραπεία χρειάζεται να εξετάσει πώς το τραύμα επηρεάζει την αίσθηση των ανθρώπων για αυτο-αποτελεσματικότητα, τη διαδικασία διαπραγμάτευσης των προσωπικών αναγκών τους, την ικανότητά τους για εμπιστοσύνη και οικειότητα, καθώς και την ικανότητά τους να νιώθουν ενσυναίσθηση για τους άλλους. Αυτό συχνά επιτυγχάνεται καλύτερα σε πλαίσιο ομαδικής ψυχοθεραπείας.¹⁰³

δ. Αποκατάσταση ασφαλών κοινωνικών σχέσεων και διαπροσωπικής αποτελεσματικότητας¹⁰⁴

Ο συναισθηματικός δεσμός προστατεύει από το τραύμα. Όσο έχουν στενές συναισθηματικές σχέσεις και κοινωνικό δίκτυο στήριξης, οι άνθρωποι προστατεύονται αρκετά καλά ακόμα και από καταστροφικά στρες. Επομένως, κεντρικό ζήτημα στη θεραπεία είναι η παροχή και η αποκατάσταση της κοινωνικής στήριξης.

Η ομαδική θεραπεία επιλέγεται συχνά ως αντιμετώπιση και πρωταρχικός στόχος της είναι να βοηθήσει τις γυναίκες να ανακτήσουν μια αίσθηση ασφάλειας και κυριότητας.

- Μετά από ένα οξύ τραύμα, δημιουργείται μια σχέση προσφοράς και κατανόησης ανάμεσα στις γυναίκες που βίωσαν την ίδια εμπειρία -έστω και βραχυπρόθεσμα- επειδή η κοινή ιστορία του τραύματος δίνει την αίσθηση ότι ανήκουν

103. Στο ίδιο.

104. Στο ίδιο.

στην ίδια κοινότητα.

- Για τις χρόνια τραυματισμένες γυναίκες, η ομαδική ψυχοθεραπεία προσφέρει μια αίσθηση αμοιβαιότητας και ένα χώρο για να διερευνήσουν θέματα ασφάλειας και εμπιστοσύνης.

Ο στόχος της ομαδικής θεραπείας είναι να βοηθηθούν οι γυναίκες, ώστε να ανταποκρίνονται ενεργητικά στις καθημερινές απαιτήσεις χωρίς υπερβολικές παρεμβολές του παρελθόντος. Εάν επιλύσουν τα προβλήματά τους σε μια μικρή ομάδα ανθρώπων με παρόμοιες τραυματικές εμπειρίες, συνήθως μπορούν να αντιμετωπίσουν τον κόσμο ευκολότερα.

Ο στόχος που έχουν οι ομαδικές ψυχοθεραπείες για το τραύμα ποικίλλει ανάλογα με τη φάση της αντιμετώπισης. Όμως, όλες αποσκοπούν να βοηθήσουν τα μέλη να:

- (1) Σταθεροποιήσουν τις ψυχολογικές και φυσιολογικές αντιδράσεις στο τραύμα.
- (2) Διερευνήσουν και να επικυρώσουν αντιλήψεις και συναισθήματα.
- (3) Κατανοήσουν τις επιδράσεις των προηγούμενων εμπειριών στα καθημερινά συναισθήματα και συμπεριφορές.
- (4) Μάθουν νέους τρόπους αντιμετώπισης του διαπροσωπικού στρες.¹⁰⁵

ε. Έμφαση σε ικανοποιητικές συναισθηματικές εμπειρίες

Επειδή οι γυναίκες εμμένουν ψυχολογικά στην αναβίωση και την απόκρουση της τραυματικής μνήμης, υπάρχει λίγος χώρος για νέες, ικανοποιητικές εμπειρίες. Χρειάζεται να βιώνουν ενεργητικά καταστάσεις που δίνουν το αίσθημα κυριότητας και ευχαρίστησης, όπως σωματικές δραστηριότητες (αθλητισμός ή εκδρομές στην άγρια φύση), άλλες ευχάριστες σωματικές εμπειρίες (μασάζ) ή καλλιτεχνικές ενασχολήσεις.¹⁰⁶

105. Στο ίδιο.

106. Στο ίδιο.

3.11. Τεχνικές αντιμετώπισης

Η γνωστική-συμπεριφοριστική αντιμετώπιση για το άγχος διακρίνεται σε δύο κατηγορίες: τη θεραπεία έκθεσης και την εκπαίδευση στη διαχείριση άγχους.

α. Θεραπεία έκθεσης¹⁰⁷

Η θεραπεία έκθεσης είναι ένα σύνολο τεχνικών που βοηθούν τη γυναίκα να αντιμετωπίσει καταστάσεις που προκαλούν φόβο. Έχουν σκοπό να ενεργοποιήσουν τις μνήμες του τραύματος για να τροποποιήσουν τις παθολογικές συνδέσεις τους. Δε δίνουν έμφαση στην ενεργοποίηση του φόβου, αλλά στην υπόδειξη τρόπων και την παροχή εργαλείων, προκειμένου να τον διαχειριστεί.

Ένα ενδεικτικό παράδειγμα θεραπείας έκθεσης αποτελείται από εννέα ατομικές συνεδρίες που γίνονται δύο φορές την εβδομάδα. Οι πρώτες δύο αφιερώνονται στη συλλογή πληροφοριών, την παρουσίαση της διαδικασίας της αντιμετώπισης και το σχεδιασμό της και συντάσσουν μια ιεραρχία καταστάσεων που προκαλούν φόβο. Στις υπόλοιπες επτά συνεδρίες, τα άτομα καθοδηγούνται, ώστε να ξαναζήσουν στη φαντασία τις τραυματικές εμπειρίες τους και να περιγράψουν το τραύμα μεγαλόφωνα σαν να συνέβαινε εκείνη τη στιγμή. Η έκθεση συνεχίζεται για περίπου εξήντα (60) λεπτά και μαγνητοφωνείται έτσι, ώστε τα άτομα να ακούν την ταινία ως εργασία στο σπίτι.

Ένα σημαντικό σημείο για την έκθεση είναι ότι οι γυναίκες που τραυματίστηκαν μπορεί να είναι απρόθυμες να ξαναζήσουν το τραύμα τους. Είναι χρήσιμο, επομένως, ο/η θεραπευτής/-τρια να εξηγεί τους λόγους που θα πρέπει να μιλήσουν για αυτό και να τις πείσει ότι, αν το αποφεύγουν, θα κυριεύονται συνεχώς από εφιάλτες και φοβίες. Επίσης, χρειάζεται να τις διαβεβαιώνει ότι θα τις βοηθήσει να επεξεργαστούν την εμπειρία, με στόχο να μπορούν να σκέφτονται και να μιλούν για το τραύμα χωρίς να αναστατώνεται η ζωή τους.

Όταν ο/η ίδιος/-α ο/η θεραπευτής/-τρια αισθάνεται άβολα να χρησιμοποιεί μια

107. Rothbaum, B.O. & Foa, E.B. (1996), Cognitive-Behavioral Therapy for Posttraumatic Stress Disorder, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *ό.π.*, σελ. 491-505.

μέθοδο που προκαλεί έντονο συναισθηματικό πόνο, είναι σημαντικό να συνειδητοποιήσει ότι αυτό μακροπρόθεσμα θα ωφελήσει, γεγονός που οφείλει να το μεταδώσει και στη γυναίκα. Επίσης, χρειάζεται να είναι πρόθυμος/-η να ακούσει τις ιστορίες της και για το λόγο αυτό είναι χρήσιμο να έρχεται σε επαφή με άλλους επαγγελματίες υγείας. Μπορεί, επίσης, να χρησιμοποιεί τις τεχνικές έκθεσης δημιουργικά, να της ζητήσει, δηλαδή, να εξιστορήσει το περιστατικό σαν να συνέβαινε σε αργή κίνηση ή να εστιάζει μόνο σε εσωτερικές αισθήσεις και σκέψεις.

Ο/Η θεραπευτής/-τρια οφείλει να δίνει τη δυνατότητα στη γυναίκα να προσεγγίσει τη μνήμη του τραύματος βαθμιαία, κυρίως όταν προσπαθεί να το ξαναζήσει για πρώτη φορά, και να νιώθει ότι η ίδια ελέγχει τη διαδικασία. Επίσης, είναι χρήσιμο να καθορίζει η γυναίκα τις λεπτομέρειες, με τις οποίες θα εξιστορήσει το περιστατικό. Στις επόμενες φαντασιακές εκθέσεις, ο/η θεραπευτής/-τρια την ενθαρρύνει να περιγράψει το γεγονός λεπτομερέστερα, ερευνώντας τις συναισθηματικές και φυσιολογικές αντιδράσεις γύρω από το τραύμα.

Εάν η γυναίκα βιώνει έντονη δυσφορία, ο/η θεραπευτής/-τρια δεν πρέπει να διακόψει τη συνεδρία αμέσως μετά τη φαντασιακή έκθεση, αλλά να φροντίσει να υπάρχει χρόνος στο τέλος για να αξιολογεί το επίπεδο δυσφορίας της. Είναι πολύ σημαντικό να την ενθαρρύνει να μιλήσει για τις αντιδράσεις της όταν ξαναζεί το τραύμα, για τις νέες λεπτομέρειες και τους συσχετισμούς που προκύπτουν. Η επανεκπαίδευση στην αναπνοή μπορεί να βοηθήσει στη μείωση της δυσφορίας. Ωστόσο, σε περίπτωση που οι ασκήσεις έκθεσης την οξύνουν, ο/η θεραπευτής/-τρια μπορεί να χρειαστεί να μιλήσει με τη γυναίκα στο τηλέφωνο μεταξύ των συνεδριών. Οι γυναίκες, επίσης, ενημερώνονται ότι στην αρχή μπορεί να σκέφτονται έντονα το τραύμα και να έχουν περισσότερα συμπτώματα.

Συστήνεται να χρησιμοποιούνται εξήντα (60) λεπτά για τη φαντασιακή έκθεση, κατά τη διάρκεια της οποίας η γυναίκα επαναλαμβάνει την ιστορία του τραύματος πολλές φορές, ο/η θεραπευτής/-τρια την ενθαρρύνει να συνεχίσει και τη ρωτά για τα στοιχεία που της προκαλούν φόβο. Στη συνέχεια, της ζητά να ανοίξει τα μάτια και να πάρει αρκετές αναπνοές. Ακολουθεί συζήτηση για την αναβίωση του τραύματος. Μερικές φορές, η γυναίκα τρομάζει με αυτό που μπορεί να θυμηθεί. Ο/Η θεραπευτής/-τρια είναι απαραίτητο να τη διαβεβαιώσει ότι θα τη βοηθήσει να χειριστεί οτιδήποτε προκύψει. Είναι καλό να της υπενθυμίσει ότι οτιδήποτε και αν θυμηθεί δεν αλλάζει το τι συνέβη ή το γεγονός ότι τελικά επέζησε.

Η έκθεση είναι τεχνική αντιμετώπισης που εμπεριέχει και κινδύνους. Η έκθεση σε

πληροφορίες σχετικές με το τραύμα ενδέχεται να αυξήσει το άγχος, να επιδεινώσει τα συμπτώματα και να παρεμποδίσει την απόκτηση νέων πληροφοριών. Οι τεχνικές έκθεσης υποστηρίζεται ότι ανακουφίζουν τα μετατραυματικά βάσανα. Υπάρχουν στοιχεία που δείχνουν ότι το άγχος εθίζεται με την επαναλαμβανόμενη έκθεση, αλλά, σύμφωνα με την κλινική πείρα, η δυσφορία μπορεί να μεγαλώσει σε άτομα που εκτίθενται επανειλημμένα στην ενοχή και σε καταθλιπτικές σκέψεις. Προτείνονται, λοιπόν, οι τεχνικές έκθεσης για το άγχος και ενδεχομένως γνωστικές τεχνικές για ζητήματα ενοχής.

Στον κλινικό χώρο, η αντιμετώπιση δεν πρέπει να καθυστερεί. Είναι φυσικό οι γυναίκες να παρουσιάζουν σοβαρές διαταραχές τις πρώτες εβδομάδες μετά το τραύμα. Μερικές φορές είναι θεραπευτικό μόνο να ομαλοποιηθούν αυτές οι αντιδράσεις και μπορεί να αρκούν μία ή δύο συνεδρίες. Συνήθως, τρεις (3) έως τέσσερις (4) συνεδρίες με εκπαίδευση για τις μετατραυματικές αντιδράσεις, χαλάρωση, εξιστόρηση του τραύματος και γνωστική αναδόμηση είναι πολύ χρήσιμες για να προληφθεί η χρόνια διαταραχή μετατραυματικού στρες και η κατάθλιψη.

β. Εκπαίδευση στη διαχείριση άγχους¹⁰⁸

Η εκπαίδευση στη διαχείριση άγχους περιλαμβάνει τη διδασκαλία της γυναίκας για τον έλεγχο του έντονου άγχους μέσω συγκεκριμένων δεξιοτήτων. Περιλαμβάνει διαδικασίες, όπως η βιοανάδραση, η χαλάρωση, η γνωστική αναδόμηση.

Από τα διάφορα προγράμματα, το Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα Ενδυνάμωσης για την αντιμετώπιση του στρες σε θύματα με χρόνιες διαταραχές αναφέρεται παρακάτω. Το αρχικό πρόγραμμα περιελάμβανε είκοσι (20) ώρες θεραπείας και ανάθεση εργασιών στο σπίτι. Στην αρχή, σε μια δώρη εκπαιδευτική φάση, εξηγούνταν το σκεπτικό του προγράμματος και η θεωρητική βάση για την αντιμετώπιση. Η δεύτερη φάση εστίαζε στην απόκτηση και την εφαρμογή δεξιοτήτων αντιμετώπισης, όπως κατάρτιση σε βαθιά μυϊκή χαλάρωση, έλεγχο της αναπνοής, παίξιμο ρόλων, σταμάτημα της σκέψης και κατευθυνόμενο διάλογο με τον εαυτό της μετά από εκπαίδευση σε εμβολιασμό του στρες του Meichenbaum. Οι τεχνικές φαίνεται να έχουν θετικά αποτελέσματα στην αντιμετώπιση του φόβου και της κατάθλιψης.

108. Στο ίδιο, σελ. 491-505.

γ. Θεραπεία έκθεσης και εκπαίδευση στη διαχείριση άγχους¹⁰⁹

Έχει διατυπωθεί η θέση ότι ένα πρόγραμμα που φέρνει αντιμέτωπο το άτομο με ερεθίσματα που προκαλούν φόβο σε συνδυασμό με δεξιότητες διαχείρισης άγχους ενισχύει το όφελος της αντιμετώπισης. Έτσι, αναπτύχθηκαν συνδυασμένες αντιμετώπισεις και θεωρήθηκε ότι αυτές προσφέρουν στο άτομο τρόπους για να διαχειριστεί το ακραίο στρες και το άγχος, ενώ παράλληλα μαθαίνει να αντιπαράθεται με τις μνήμες και τα στοιχεία που προκαλούν φόβο. Παρακάτω αναφέρονται δύο τέτοια προγράμματα.

Στο πρώτο πρόγραμμα, στην πρώτη συνεδρία, συλλέγονται οι πληροφορίες και γίνεται επανεκπαίδευση στην αναπνοή. Στη δεύτερη συνεδρία εξηγείται η αντιμετώπιση, στην τρίτη διδάσκεται βαθιά μυϊκή χαλάρωση και στην επόμενη διεξάγεται φαντασική έκθεση. Στις συνεδρίες πέντε έως εννιά (5-9), οι δεξιότητες ενδυνάμωσης για την αντιμετώπιση του στρες και η έκθεση παρουσιάζονται στην ίδια συνεδρία.

Στο δεύτερο πρόγραμμα, οι γυναίκες δέχονται γνωστική θεραπεία για πάνω από δώδεκα (12) εβδομαδιαίες συνεδρίες σε ομαδικό σχήμα. Αυτή η θεραπεία περιλαμβάνει εκπαίδευση, έκθεση και γνωστική αναδόμηση και βασίζεται σε μια θεωρία επεξεργασίας της πληροφορίας. Η έκθεση περιλαμβάνει τη συγγραφή μιας λεπτομερούς αφήγησης της επίθεσης και την ανάγνωσή της μεγαλόφωνα στην ομάδα. Η γνωστική αναδόμηση εστιάζει στους τομείς της λειτουργικότητας που θεωρείται ότι διαταράσσονται από τη θυματοποίηση (ασφάλεια, εμπιστοσύνη, δύναμη, εκτίμηση και οικειότητα).

3.12. Διάφορες προσεγγίσεις και αντιμετώπισεις¹¹⁰

Οι θεραπευτές/-τριες που έρχονται σε επαφή με τραυματισμένα άτομα χρειάζεται να έχουν διάφορες θεραπευτικές επιλογές στη διάθεσή τους και να μπορούν να τις προσαρμόσουν στις ανάγκες των ατόμων. Σημαντικά στοιχεία για τη θεραπεία είναι η δυνατότητα πρόσβασης, η επιλογή του κατάλληλου χρόνου και η διάρκεια της αντιμετώπισης.

Οι προσεγγίσεις χρειάζεται να είναι αξιόπιστες στη γυναίκα και ευέλικτες. Η απο-

109. Στο ίδιο.

110. Turner, S.W., McFarlane, A.C. & Van der Kolk, B.A. (1996), The Therapeutic Environment and New Explorations in the Treatment of Posttraumatic Stress Disorder, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *ό.π.*, σελ. 537-555.

φυγή θα έπρεπε να θεωρείται ως μια νόμιμη επιλογή της και ως προσαρμογή με ενδεχομένως μακροπρόθεσμες αρνητικές συνέπειες. Κάθε γυναίκα έχει το δικαίωμα να αντιμετωπίζει την κατάσταση είτε με μείωση της διέγερσης είτε με την έκθεσή της. Η διέγερση μειώνεται όταν παρέχονται ασφαλείς συνθήκες και με φαρμακευτική αγωγή που βοηθά τον ύπνο και τη γενικευμένη διέγερση.

Η αντιμετώπιση χρειάζεται:

- Να εστιάσει στη σταθεροποίηση, ελέγχοντας τις φυσιολογικές και βιολογικές αντιδράσεις στο στρες,
- Να βοηθήσει τη γυναίκα να επεξεργαστεί και να αποδώσει λεκτικά την εμπειρία του τραύματος.
- Να εξετάσει τις σωματικές, συναισθηματικές, βιολογικές και γνωστικές διαστάσεις της εμπειρίας.
- Να βοηθήσει τη γυναίκα να ξαναεμπλακεί στην καθημερινή ζωή της. Αυτό σημαίνει να έχει προσωπική αποτελεσματικότητα και ασφαλείς κοινωνικές σχέσεις, γεγονός στο οποίο συμβάλλουν σημαντικά οι ομαδικές θεραπείες.

α. Προσεγγίσεις για την απόκτηση ασφάλειας και σταθερότητας¹¹¹

Μετά το τραύμα, το πρώτο βήμα είναι να βρεθούν τρόποι, ώστε η γυναίκα να νιώσει μεγαλύτερη ασφάλεια. Είναι σημαντική βοήθεια να αναγνωρίσει ο/η θεραπευτής/-τρια την πραγματικότητα των συμπτωμάτων. Η αποκάλυψη από τη γυναίκα μέρους της εμπειρίας της σε έναν άλλο άνθρωπο μπορεί να είναι ιδιαίτερα παρηγορητικό γεγονός.

Ο πρώτος όρος για την αποτελεσματική θεραπεία των γυναικών είναι να αποκτήσουν προσωπική ασφάλεια και σταθερότητα. Όταν συναντούν για πρώτη φορά τους/τις επαγγελματίες ψυχικής υγείας, μπορεί να είναι αρκετά αποδιοργανωμένες, να έχουν ακατάστατες συνήθειες ύπνου και φαγητού, να διασχιστούν κάτω από το στρες, να κάνουν κατάχρηση ουσιών και να έχουν επικίνδυνες συμπεριφορές. Η γνωστική-συμπεριφοριστική αντιμετώπιση μπορεί να βοηθήσει ιδιαίτερα στη φάση αυτή της σταθεροποίησης, η οποία περιλαμβάνει τα εξής: προσοχή στην ασφάλεια της γυναίκας, επίτευξη

111. Στο ίδιο.

κανονικών ρυθμών ημέρας και νύχτας, φροντίδα του εαυτού της (επαρκής τροφή και ξεκούραση), δόμηση των καθημερινών δραστηριοτήτων, ύπαρξη μιας «συναισθηματικής γραμμής έκτακτης ανάγκης» (άνθρωποι ή ιδρύματα όπου η γυναίκα μπορεί να απευθυνθεί σε περιόδους που έχει πολύ άγχος) και συνταγογράφηση κατάλληλων φαρμάκων.

Επιπλέον, αν και πολλές γυναίκες είναι ικανές λειτουργικά, μερικές φορές δεν έχουν αναπτυγμένη κρίση -ιδιαίτερα σε μη δομημένες καταστάσεις που θυμίζουν το τραύμα τους- και η εμπιστοσύνη, η επιθετικότητα ή η σεξουαλικότητα τις επηρεάζουν σημαντικά. Αντιμέτωπες με τέτοιες καταστάσεις, μπορούν να διασχιστούν για να αντιμετωπίσουν το στρες. Είναι, επομένως, σημαντικό να διευκρινιστεί τι ωθεί τις παράλογες συμπεριφορές της γυναίκας. Στη διάρκεια του χρόνου, η γυναίκα και ο/η θεραπευτής/-τρια μπορεί να κατανοήσουν ότι αντιπροσωπεύουν θραυματισμένες τραυματικές εμπειρίες που τις ξαναζουν. Έτσι, ο/η θεραπευτής/-τρια χρειάζεται να βοηθήσει τη γυναίκα να εστιάσει στο τι συμβαίνει και να μπορεί να παρακολουθεί τις λεπτομέρειες της ζωής, ενώ χρησιμοποιεί στρατηγικές επίλυσης προβλημάτων.

Πολλοί/-ές θεραπευτές/-τριες ατόμων με διάσχιση θεωρούν ότι οι τεχνικές ύπνωσης βοηθούν την αναχαίτιση των τραυματικών μνημών, καθώς χρησιμοποιούν τη μεταφορική φαντασία, σύμφωνα με την οποία νιώθουν ότι τοποθετούν τις μνήμες μέσα σε κάποιο φανταστικό «χρηματοκιβώτιο», «θησαυροφυλάκιο» ή «κουτί». Επίσης, η ύπνωση χρησιμοποιείται για να δημιουργήσουν ένα φανταστικό «ασφαλές μέρος» που θα αποτελέσει τη βάση για να προσεγγίσουν τις μνήμες.

β. Προσεγγίσεις στην αποκάλυψη και την επεξεργασία τραυματικών εμπειριών¹¹²

(1) Άμεση θεραπευτική έκθεση

Αφού έχει επιτευχθεί σχετική σταθεροποίηση, η άμεση θεραπευτική έκθεση είναι απαραίτητη, ώστε η γυναίκα να υπερνικήσει την εκμαθημένη αβοηθησία, να ενσωματώσει το τραύμα ως ένα προσωπικό γεγονός του παρελθόντος και να αποκτήσει μια αίσθηση κυριότητας. Το κοινό που έχουν όλες οι θεραπείες είναι η έκθεση των ατόμων

112. Στο ίδιο.

σε συνθήκες που προκαλούν φόβο και σε πλαίσια όπου τα άτομα έχουν κοινωνικούς δεσμούς και κάποιο προσωπικό έλεγχο.

(2) Ύπνωση

Η ύπνωση είναι πιθανό ότι αποτελεί έναν αποτελεσματικό τρόπο που βοηθά τις γυναίκες να ξανασκέφτονται το παλιό τραύμα χωρίς να τις κατακλύζει. Επειδή έχει θεωρηθεί ότι στην ύπνωση υπάρχει «ψευδής μνήμη», αυτή έχει περιέλθει πρόσφατα σε ανυποληψία για τέτοιες διαταραχές.

Η ύπνωση μπορεί να εξυπηρετήσει αρκετές λειτουργίες:

- (1) Ανάκτηση του τραυματικού υλικού που η γυναίκα δεν θυμάται.
- (2) Επανασύνδεση του συναισθήματος που λείπει με υλικό που έχει ανακληθεί.
- (3) Μετασχηματισμός των τραυματικών μνημών.

Επιπλέον, μπορεί να λειτουργήσει ως άμεση θεραπευτική έκθεση, ώστε να προσεγγίσει την τραυματική μνήμη με λογικό τρόπο και να βοηθήσει στην ψυχογενή αμνησία. Μπορεί, επίσης, να χρησιμοποιηθεί για να βοηθήσει τις γυναίκες να αντιμετωπίσουν την τραυματική εμπειρία ενσωματώνοντάς την σε ένα νέο πλαίσιο (όπως να ασχοληθούν με την ενοχή τους επειδή νομίζουν ότι έχουν προσωπική ευθύνη για το γεγονός). Είναι σημαντικό οι θεραπευτές/-τριες να σέβονται απόλυτα την έννοια ότι οι τραυματικές μνήμες διασχίζονται και «ξεχνιούνται» εξαιτίας των συγκλονιστικών συγκινήσεων που συνδέονται με αυτές. Ακόμα και όταν χρησιμοποιούνται άριστα οι τεχνικές της ύπνωσης, μπορεί το τραύμα να αναβιώσει χωρίς θεραπευτικό όφελος και να ξανατραυματίσει τη γυναίκα. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι οι μνήμες που ανακτώνται κατά τη διάρκεια της ύπνωσης δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως δικανικά στοιχεία.

γ. Προσεγγίσεις ομαδικής ψυχοθεραπείας¹¹³

Μετά το τραύμα, είναι πρωταρχική η ανάγκη να επανορθωθούν οι κοινωνικοί δεσμοί που έχουν υποστεί βλάβη. Οι ομάδες είναι σημαντικές για τις γυναίκες επειδή προσφέρουν επικύρωση και αναπλαισίωση και υπερνικούν την έντονη απομόνωση που

113. Στο ίδιο.

φέρνει το τραύμα. Τέλος, βοηθούν στην αναγνώριση και το μοίρασμα των δυσκολιών της ζωής που συχνά κυριαρχούν στη ζωή τους.

Το κοινό που έχουν όλες οι μορφές ομάδας είναι ότι παρέχουν ένα «ασφαλές μέρος», όπου τα μέλη είναι δυνατό να κρατούν τα μυστικά τους και όπου οι σωματικές ή σεξουαλικές επιθέσεις είναι απαράδεκτες. Οι ομάδες προσφέρουν ένα χώρο όπου οι γυναίκες μπορούν να αφηγηθούν το τραύμα τους. Όταν το τραύμα ενταχθεί στο χρόνο και τον τόπο, τότε οι γυναίκες μπορούν να διακρίνουν τις δυσκολίες της ζωής από τα παρελθόντα τραύματα και να μειώσουν τον αντίκτυπο του τραύματος στη ζωή τους.

Τα τελευταία χρόνια υπήρξε μια μεγάλη αύξηση στις ομάδες αυτοβοήθειας για ανθρώπους με τραύμα, οι οποίες εξετάζουν τις ψυχολογικές ανάγκες ως προς τις μακροπρόθεσμες επιδράσεις επαναλαμβανόμενης τραυματοποίησης. Παρέχουν στις γυναίκες μια προβλέψιμη δομή για να βρίσκονται με όσες έζησαν παρόμοιες εμπειρίες, με τις οποίες επεξεργάζονται την αίσθηση αβοηθησίας, ντροπής και μυστικότητας. Πολλές από τις ομάδες αυτοβοήθειας εστιάζουν στη δημιουργία κλίματος γαλήνης, που σημαίνει να έχει η γυναίκα αυτόνομη σταθερότητα και να βρίσκεται σε ειρήνη με το περιβάλλον της. Για να αποκτηθεί αυτή η γαλήνη, θεωρούν ότι χρειάζεται να αναπτύξουν «πνευματικές αξίες» που υπερβαίνουν τις καθημερινές ανησυχίες. Προωθούν επίσης την αλληλεξάρτηση, (ξανα)μαθαίνουν να εμπιστεύονται και αναπτύσσουν διαπροσωπικούς δεσμούς. Οι ομάδες αυτοβοήθειας εξασφαλίζουν την ανωνυμία των μελών τους, προσφέρουν ένα δίκτυο στήριξης και αυτό βοηθά να αντιμετωπιστεί η ντροπή που διαιωνίζει την κοινωνική απομόνωση. Σε αυτές τις ομάδες λέγεται ότι «κανένας πόνος δεν είναι τόσο καταστρεπτικός όσο ο πόνος που το άτομο αρνείται να αντιμετωπίσει και κανένα βάσανο δεν είναι τόσο ανθεκτικό όσο το βάσανο που μένει μη-αναγνωρισμένο».

(1) Ο σύνδεσμος με ανθρώπους

Το τραύμα καταστρέφει τους δεσμούς της γυναίκας με την κοινότητα και η καλύτερη προστασία από τον τρόπο και την απελπισία είναι η αλληλεγγύη μιας ομάδας, διότι:

- Ξανα-δημιουργεί το αίσθημα του «ανήκειν».
- Λειτουργεί ως μάρτυρας στην αφήγηση του τραύματος και δίνει αξία στην εμπειρία.
- Επαναφέρει στη γυναίκα την ανθρωπιά της.

Οι γυναίκες, όταν γίνονται μέλη μιας ομάδας, διαπιστώνουν ότι δεν είναι μόνες,

γεγονός που τις βοηθά σημαντικά - κυρίως όσες νιώθουν απομονωμένες και κρύβουν σημαντικά μυστικά. Η ομάδα προσφέρει στήριξη και κατανόηση και εξαφανίζει την αίσθηση απομόνωσης, ντροπής και στιγματισμού. Επίσης, δίνει τη δυνατότητα στα μέλη της να αποκτήσουν ικανοποιητικές σχέσεις και ταυτόχρονα τα ενθαρρύνει και τα ενισχύει. Όλα θεωρούνται ισότιμα και καθένα από αυτά έχει κάτι να προσφέρει. Η ομάδα δίνει έμφαση στα δυνατά σημεία του κάθε μέλους, ενώ ως σύνολο έχει την ικανότητα να αντέχει και να ενσωματώνει την τραυματική εμπειρία. Πολλές γυναίκες θεωρούν ότι είναι μια ιδιαίτερα αποτελεσματική βοήθεια.

Στην πράξη, δεν είναι απλό να οργανωθεί σωστά μια ομάδα για επιζώσες. Είναι εύκολο να διαλυθεί, επειδή η καταστρεπτική δύναμή της είναι εξίσου μεγάλη με τη θεραπευτική. Υπάρχει κίνδυνος ο/η συντονιστής/-τρια της ομάδας να χρησιμοποιήσει ανεύθυνα την εξουσία. Οι συγκρούσεις που μπορεί να ξεσπάσουν ανάμεσα στα μέλη μπορεί να επαναλάβουν τη δυναμική του τραύματος και να είναι τόσο οδυνηρές, ώστε να διαλύσουν την ομάδα. Οι προϋποθέσεις που απαιτούνται για να λειτουργήσει αποτελεσματικά μια ομάδα είναι:

- Να έχει ξεκάθαρο θεραπευτικό στόχο.
- Να προστατεύει όλες τις συμμετέχουσες από τον κίνδυνο επανάληψης του τραύματος.

Οι ομάδες διαφέρουν σε σύνθεση και δομή, σε αριθμό ατόμων και μορφή. Όλοι οι τύποι ομάδων δεν ταιριάζουν σε όλες τις γυναίκες. Ένας τύπος μπορεί να είναι κατάλληλος για μια γυναίκα σε ένα στάδιο της θεραπείας, αλλά να μην είναι αποτελεσματικός σε κάποιο επόμενο στάδιο. Υπάρχει μεγάλη ποικιλία ομάδων. Με κριτήριο το θεραπευτικό στόχο τους, μπορούμε να τις διακρίνουμε σε ομάδες του πρώτου σταδίου, που έχουν ως στόχο τη δημιουργία ασφάλειας, ομάδες του δεύτερου σταδίου, που στοχεύουν στη διερεύνηση του τραύματος και ομάδες του τρίτου σταδίου, που αποσκοπούν στη δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων και την επανένταξη στην κοινωνία.¹¹⁴

■ Ομάδες για τη δημιουργία ασφάλειας

Αμέσως μετά το τραύμα, οι ομάδες συνήθως δεν προσφέρουν μεγάλη βοήθεια. Η

114. Herman, J.L. (1996), *ό.π.*, σελ. 319-347.

γυναίκα είναι ιδιαίτερα φοβισμένη και η συμμετοχή της σε ομάδα μπορεί να την ταράξει. Υπάρχει μάλιστα περίπτωση να ενταθούν οι παρεμβολές του τραύματος. Για το λόγο αυτό, χρειάζεται να περάσουν αρκετές εβδομάδες ή και μήνες μετά το τραύμα για να ενταχθεί σε ομάδα.

Στο πρώτο στάδιο της θεραπείας, οι ομάδες προσφέρουν επιβεβαίωση και στήριξη, ώστε να κυριαρχήσει η αίσθηση ασφάλειας. Διαφορετικά, εύκολα τα μέλη μπορεί να φοβίσουν το ένα το άλλο με τις φρικτές εμπειρίες τους και τους κινδύνους που διατρέχουν σήμερα. Σε αυτό το στάδιο, η ομάδα έχει κυρίως γνωστικό και εκπαιδευτικό στόχο και όχι διερευνητικό. Προσφέρει ένα χώρο για:

- Ανταλλαγή πληροφοριών για το τραυματικό σύνδρομο.
- Αναγνώριση κοινών συμπτωμάτων.
- Ανταλλαγή πληροφοριών για την αυτοπροστασία και την ατομική φροντίδα.

Η ομάδα ενισχύει τις δυνάμεις της κάθε γυναίκα, ώστε να αντεπεξέρχεται στις δυσκολίες και τη βοηθά να μην συντρίβεται από τις τραυματικές αναμνήσεις. Οι ομάδες αυτοβοήθειας ακολουθούν το πρότυπο των «Ανώνυμων Αλκοολικών» και ένα πλαίσιο που είναι γνωστό ως τα «δώδεκα βήματα», το οποίο βοηθάει να κατανοήσουν συμπεριφορές, όπως κατάχρηση ουσιών, διαταραχές στη διατροφή και αυτοκαταστροφικές τάσεις. Επίσης, δίνουν οδηγίες για να ενισχύονται τα μέλη τους ως άτομα και να επανασυνδέονται με τους άλλους.

Οι ομάδες αυτοβοήθειας έχουν διδακτικό στόχο και:

- Δεν ενθαρρύνουν την εκδήλωση συναισθημάτων και τη λεπτομερή αφήγηση.
- Δεν είναι απαραίτητη η μεγάλη συνοχή των μελών.
- Παρέχουν ασφάλεια μέσα από την ανωνυμία και την εχεμύθεια.
- Τα μέλη δεν έρχονται σε αντιπαράθεση ούτε παρέχουν προσωπική στήριξη.
- Η συζήτηση για τις καθημερινές εμπειρίες μειώνει τη ντροπή και την απομόνωση.
- Καλλιεργούν την πρακτική επίλυση των προβλημάτων.

Οι ομάδες αυτές έχουν κάποιους κανόνες που μειώνουν τον κίνδυνο κατάχρησης εξουσίας από το/τη συντονιστή/-τρια:

- Ο συντονισμός δίνεται εκ περιτροπής σε κάθε μέλος.
- Όλα τα μέλη είναι ισότιμα.
- Η ομάδα είναι ομοιογενής ως προς το κοινό πρόβλημα.
- Δεν έχουν περιορισμό στον αριθμό των μελών.
- Δεν είναι υποχρεωτικό τα μέλη να παρακολουθούν όλες τις συναντήσεις.

- Δεν έχουν την υποχρέωση τα μέλη να προσέρχονται τακτικά ή να μιλούν (κάποιο μέλος μπορεί να προσέλθει για μια φορά, να παρακολουθήσει σιωπηλά και να αποχωρήσει οποιαδήποτε στιγμή).

■ Ομάδες διερεύνησης του τραύματος

Οι ομάδες στο δεύτερο στάδιο εστιάζουν στο τραύμα και έχουν ως στόχο την ανασύσταση της τραυματικής ιστορίας και τη συναισθηματική στήριξη της γυναίκας στο θρήνο της. Επίσης:

- Η ομάδα εστιάζει στην αποκάλυψη και λειτουργεί ως μάρτυρας στην αφήγηση της ιστορίας, στην οποία δίνει κοινωνικό και προσωπικό νόημα. Η αφήγηση της ιστορίας σε ομάδα, άλλωστε, αποτελεί ένα βήμα για τη δικαστική και δημόσια κατάθεση.
- Τα μέλη είναι επικεντρωμένα στο έργο της ομάδας, έχουν χρονικά όρια και προσωπικούς στόχους.
- Χρειάζεται δραστήριους/-ες συντονιστές/-τριες.
- Ενθαρρύνει το σύνδεσμο μεταξύ των μελών.
- Καλλιεργείται κλίμα έντονης συγκίνησης, ενώ τα μέλη καθυστερούνται ότι η ένταση δε θα διαρκέσει παντοτινά.

Συνήθως διαρκούν δώδεκα (12) εβδομάδες, ενώ υπάρχουν άλλες που φτάνουν τους τέσσερις (4), έξι (6) ή εννιά (9) μήνες. Δίνεται έμφαση στο στόχο της κάθε γυναίκας ξεχωριστά μέσα στο χρονικό πλαίσιο της ομάδας. Επίσης, η ομάδα εστιάζει στο τραύμα του παρελθόντος και όχι στις διαπροσωπικές δυσκολίες του παρόντος. Οι συντονιστές/-τριες παρεμβαίνουν ενεργά για να μειώνουν τις συγκρούσεις και φροντίζουν, ώστε κάθε μέλος να έχει την ευκαιρία να μιλήσει. Για το λόγο αυτό, ο/η συντονιστής/-τρια χρειάζεται να είναι δραστήριος/-α, να δημιουργεί ένα κλίμα ασφάλειας για τα μέλη και να έχει το ρόλο του/της μάρτυρα στις ιστορίες τους. Ωστόσο, πολλοί/-ές από αυτούς/-ές δεν μπορούν να ανταποκριθούν επαρκώς στο ρόλο τους και αρκετές φορές καθίσταται αναγκαίο να είναι δύο οι συντονιστές/-τριες. Σε αυτή την περίπτωση, είναι απαραίτητο να συνεργάζονται αρμονικά και να λύνουν τις συγκρούσεις τους ισότιμα.

Οι ομάδες αυτές έχουν σαφή όρια και τα μέλη συνδέονται μεταξύ τους και εξαρτώνται το ένα από το άλλο. Αν η λειτουργία της ομάδας έχει προκαθορισμένα χρονικά όρια, τα άτομα που την αποτελούν χρειάζεται να συμμετάσχουν σε όλες τις συναντήσεις και από τη στιγμή που η ομάδα έχει ξεκινήσει, δεν γίνονται δεκτά νέα μέλη. Επίσης, σε

αυτές τις ομάδες υπάρχει μεγάλη συγκινησιακή φόρτιση και για αυτό είναι απαραίτητη η αυστηρή επιλογή των μελών, ώστε να είναι έτοιμα να αποκαλύψουν το τραύμα και η ομάδα να τα προστατεύσει.

Μια γυναίκα είναι έτοιμη να συμμετάσχει σε μια τέτοια ομάδα, όταν έχει καταφέρει να φροντίζει τον εαυτό της και την ασφάλειά της, όταν ελέγχει τα συμπτώματά της και όταν έχει αρκετή κοινωνική στήριξη. Πολύ γρήγορα αναπτύσσεται μεγάλη συνοχή μεταξύ των μελών, παρόλο που στην αρχή μπορεί να επιδεινωθούν τα συμπτώματά τους. Η συνοχή αυτή τα βοηθάει να αρχίσουν την ανάμνηση και το θρήνο.

Τα μέλη της ομάδας βοηθούν το ένα το άλλο στη διαδικασία του θρήνου, δημιουργώντας τελετουργικά για θρήνους και μνημόσυνα με επισημότητα, σοβαρότητα και δημιουργικούς τρόπους. Όταν στην ομάδα υπάρχει θρήνος, η ατμόσφαιρα δεν είναι πάντα βαριά, αλλά λαμβάνει χώρα τόσο το χιούμορ όσο και το ομαδικό γέλιο. Συχνά, οι φαντασιώσεις εκδίκησης χάνουν την τρομακτική τους δύναμη όταν οι γυναίκες τις μοιράζονται μεταξύ τους και λένε αστεία για αυτές. Τότε καταλαβαίνουν ότι δε χρειάζεται να εκδικηθούν.

Πολλές φορές, το κλείσιμο της ομάδας είναι αρκετά τυποποιημένο με ένα τελετουργικό αποχαιρετισμού:

- Κάθε μέλος αξιολογεί τα επιτεύγματά του στην ομάδα και υπολογίζει το θεραπευτικό έργο που απομένει.
- Κάθε μέλος αξιολογεί όλα τα άλλα μέλη και τους/τις συντονιστές/-τριες της ομάδας.
- Ετοιμάζει με τη φαντασία του ένα δώρο για κάθε ένα από αυτά.

Συνήθως, στο κλείσιμο της ομάδας, στο κάθε μέλος δίνεται η ευχή «να εκτιμάς αυτό που είσαι». Η ομαδική θεραπεία πολλές φορές δεν είναι αρκετή, με αποτέλεσμα να απαιτείται και ατομική. Η ομάδα βοηθά περισσότερο στις κοινωνικές και διαπροσωπικές διαστάσεις του τραυματικού συνδρόμου και η ατομική θεραπεία βοηθάει στα σωματικά συμπτώματα.¹¹⁵

■ Ομάδες για επανασύνδεση

Στο τρίτο στάδιο της θεραπείας, η γυναίκα έχει πολλές εναλλακτικές δυνατότη-

115. Herman, J.L. (1996), *ό.π.*, σελ. 319-347.

τες. Ανάλογα με το αίτημά της, μπορεί να συμμετάσχει σε διάφορες ομάδες.

Μπορεί, για παράδειγμα, να θέλει να αντιμετωπίσει προβλήματα στις σχέσεις της ή να αντιμετωπίσει τη μετα-τραυματική σεξουαλική δυσλειτουργία. Η υπερδιέγερση και ο φόβος αντιμετωπίζονται συνήθως σε μια ομάδα αυτοάμυνας, η οποία είναι μια ομαδική εμπειρία, έχει συγκεκριμένη χρονική διάρκεια, συγκεκριμένο στόχο και δεν είναι θεραπεία. Οι εκπαιδευτές/-τριες αυτοάμυνας γνωρίζουν ότι δεν είναι θεραπευτές/-τριες, αλλά ταυτόχρονα γνωρίζουν ότι η δουλειά τους έχει συγκινησιακή φόρτιση και ότι έχουν ευθύνη να δημιουργήσουν ένα κλίμα ασφάλειας.

Οι δυσκολίες που μπορεί να έχει η γυναίκα στις σχέσεις της αντιμετωπίζονται καλύτερα σε μια ομάδα διαπροσωπικής θεραπείας. Μια τέτοια ομάδα απεριόριστης διάρκειας προσφέρει ένα προστατευμένο χώρο για εξάσκηση σε θέματα σχέσεων. Επίσης:

- Εστιάζει στο παρόν.
- Έχει απεριόριστη διάρκεια.
- Έχει πιο χαλαρή δομή.
- Επιδιώκεται να μην υπάρχει ομοιογένεια μεταξύ των μελών.
- Τα θέματα ρυθμίζονται από τα μέλη και όχι από το/τη συντονιστή/-τρια.
- Τα μέλη παρατηρούν τις καθημερινές αλληλεπιδράσεις.
- Επιτρέπονται και ίσως ενθαρρύνονται οι συγκρούσεις μεταξύ των μελών, οι οποίες εξελίσσονται σε ασφαλές περιβάλλον.

Η συμμετοχή σε μια τέτοια ομάδα αποτελεί πρόκληση για τη γυναίκα, γιατί ενώ πριν αισθανόταν απομονωμένη και ένιωθε ότι οι άλλοι δεν μπορούν να την καταλάβουν, πλέον έχει τη δυνατότητα να δημιουργήσει σχέσεις, να παραιτηθεί από την «ιδιαιτερότητά» της και έτσι να δει την ιστορία της σαν μια ιστορία ανάμεσα σε πολλές άλλες. Επιπλέον, η γυναίκα γνωρίζει ότι το τραύμα θα ζει πάντα στις σχέσεις της, αλλά μαθαίνει ότι αυτό μπορεί να το ξεπεράσει μόνο αν λαμβάνει ενεργό μέρος στο κοινωνικό σύνολο και αν έχει ικανοποιητικές σχέσεις. Αντιλαμβάνεται ότι οι δυσκολίες της είναι ανθρώπινες και προσπαθεί να συμμετάσχει στις καθημερινές ασχολίες, να έχει σχέσεις οικειότητας, να κατανοεί τις δυσκολίες των άλλων ανθρώπων και να έχει την αίσθηση ότι η ζωή της ανήκει.¹¹⁶

116. Στο ίδιο.

δ. Πνευματικές και θρησκευτικές ιεροτελεστίες

Για τις γυναίκες είναι καίρια η αναζήτηση νοήματος, ώστε να κυριαρχήσουν στην αβοηθησία τους και την αίσθηση ευαλωτότητας. Οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας συνήθως δε γνωρίζουν τον τρόπο που οι άνθρωποι επανοικοδομούν μια αίσθηση σκοπού και νοήματος στη ζωή τους, όταν αυτά έχουν καταστραφεί. Η ψυχοθεραπεία δεν εξετάζει τις πνευματικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις τους. Αυτές οι πεποιθήσεις βασίζονται στο πολιτιστικό πλαίσιο και τον κοινωνικό ιστό και η διαπροσωπική βία μπορεί να τις καταστρέψει.

Οι θρησκευτικοί ηγέτες μπορούν να βοηθήσουν στις θρησκευτικές τελετουργίες που αντιμετωπίζουν το ζήτημα της συγχώρεσης και δίνουν μια λογική για το βάσανο. Η θρησκεία προσφέρει μια ιστορική καταγωγή του ανθρώπινου βάσανου και της ικανότητας για αναγέννηση. Οι προσευχές, η μουσική και οι εικόνες προσδίδουν αντοχή και κουράγιο. Επιπλέον, μπορούν να βοηθήσουν η ταύτιση με τις δυσκολίες των άλλων, όπως επίσης και οι τελετουργίες.

Σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες, είναι σημαντικό να αντλούμε πληροφορίες από τα έθιμα ίασης που έχουν οι διάφορες κουλτούρες. Όταν συμπεριλαμβάνουμε τους ηγέτες τέτοιων ομάδων στο σχεδιασμό και τη στήριξη προγραμμάτων αντιμετώπισης, αυτό συχνά τους δίνει κύρος και μπορεί να διευκολύνει τη συμμετοχή ατόμων που είναι καχύποπτα. Επίσης, η συμμετοχή των αντιπροσώπων ομάδων αυτοβοήθειας και των θρησκευτικών ηγετών σε προγράμματα αντιμετώπισης είναι σημαντική για να δημιουργήσουμε ένα κοινωνικό περιβάλλον και ένα περιβάλλον αντιμετώπισης που ενθαρρύνει την ένταξη.¹¹⁷

117. Turner, S.W., McFarlane, A.C. & Van der Kolk, B.A. (1996), The Therapeutic Environment and New Explorations in the Treatment of Posttraumatic Stress Disorder, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *ό.π.*, σελ. 537-555.

3.13. Παρατηρήσεις σχετικά με την αντιμετώπιση του τραύματος

Μετά το τραύμα, η ζωή των γυναικών δεν μπορεί να είναι ακριβώς ίδια με πριν, καθώς θα αποτελέσει με κάποιο τρόπο ένα σημαντικό μέρος της. Για την τελική προσαρμογή τους, βοηθάει να κατανοήσουν τι ακριβώς συνέβη και να μοιραστούν τις αντιδράσεις τους με άλλους/-ες. Όμως, ίσως να μην αρκεί η λεκτική έκφραση των συναισθημάτων και οι γνώσεις που έχουν για το τραύμα. Χρειάζεται να βρουν, επίσης, ενεργητικούς τρόπους για να ελέγξουν τόσο αυτά όσο και τις πράξεις τους. Οι γυναίκες καταβάλλουν έντονες προσπάθειες να μην ξαναζήσουν το τραύμα. Επομένως, οι θεραπευτές/-τριες δεν μπορούν να περιμένουν ότι η στάση τους θα αλλάξει ξαφνικά με τη δική τους ενσυναίσθηση. Στη θεραπεία, θα επεξεργαστούν τις επιδράσεις του τραύματος στην αίσθηση του εαυτού τους και στην εμπιστοσύνη προς τους άλλους/-ες και οι συζητήσεις για την ασφάλεια, την εμπιστοσύνη, την απογοήτευση και τα όρια είναι πιθανό να έχουν τα μέγιστα θεραπευτικά οφέλη.

Όταν το άτομο ξαναβιώνει την απειλή σωματικού κατακερματισμού, μπορεί να διατηρήσει τη συνοχή του μόνο αν συζητηθούν με προσοχή ζητήματα διαπροσωπικής ασφάλειας στη θεραπευτική σχέση. Η αποτυχία να προσεγγιστεί βαθμιαία το τραυματικό υλικό είναι πιθανό να οδηγήσει στην αύξηση των συμπτωμάτων. Μόλις εντάξει τις τραυματικές εμπειρίες στον τόπο και το χρόνο, το άτομο μπορεί να αρχίσει να διακρίνει τις σημερινές δυσκολίες της ζωής και το τραύμα του παρελθόντος και μπορεί να μειώσει τον αντίκτυπο του τραύματος στο παρόν.

Επίσης, η συζήτηση για το τραύμα δεν επαρκεί. Οι γυναίκες χρειάζεται να αναλάβουν δράση που συμβολίζει το θρίαμβο στην αβοηθησία και την απελπισία. Τα μνημεία είναι σύμβολα που δίνουν τη δυνατότητα στους/στις επιζώντες/-σες να πενήθσουν και να αποδώσουν το ιστορικό και πολιτιστικό νόημα των τραυματικών γεγονότων. Κυρίως τους υπενθυμίζουν τη δυνατότητα που τους παρέχεται να μοιραστούν τις εμπειρίες τους και να αποκτήσουν την αίσθηση ότι ανήκουν σε μια κοινότητα. Οι γυναίκες-θύματα trafficking, όμως, δεν έχουν τη δυνατότητα να κάνουν μνημεία. Πρέπει, λοιπόν, να

χτίσουν λιγότερα ορατά μνημεία και συνηθισμένα σύμβολα για να πενήθσουν και να εκφράσουν τη ντροπή τους για τη δική τους ευπάθεια. Μπορεί να γράψουν ένα βιβλίο, να αναλάβουν πολιτική δράση, να βοηθήσουν άλλα θύματα ή να βρουν οποιαδήποτε άλλη δημιουργική λύση για να εναντιωθούν σε αυτό που βίωσαν και να το αντιμετωπίσουν.¹¹⁸

Οι τραυματικές εμπειρίες είναι εξαιρετικά διαδεδομένες σε ολόκληρο τον κόσμο και αποτελεί ευθύνη των επαγγελματιών ψυχικής υγείας να παρέχουν υπηρεσίες σε όσους/-ες θυματοποιούνται με παρεμβάσεις αποδοτικές, αποτελεσματικές, εύκολα διαθέσιμες και όχι με δυσκολία εφαρμογής.

118. Van der Kolk, B.A., McFarlane, A.C. & Van der Hart, O., (1996), A General Approach to Treatment of Posttraumatic Stress Disorder, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *ό.π.*, σελ. 417-436.

4. ΕΠΟΠΤΕΙΑ – ΣΤΗΡΙΞΗ ΤΟΥ/ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ Ή ΘΕΡΑΠΕΥΤΗ/-ΤΡΙΑΣ

Ένα σημαντικό στοιχείο για την εξέλιξη του/της συμβούλου όχι μόνο κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσής του/της, αλλά και σε όλη τη διάρκεια της επαγγελματικής του/της σταδιοδρομίας, είναι η χρήση αποτελεσματικής και ενδεδειγμένης εποπτείας. Οι περισσότερες επαγγελματικές ενώσεις απαιτούν από τους/τις αναγνωρισμένους/-ες από τους/τις ίδιους/-ες συμβούλους να λαμβάνουν τακτική εποπτεία από ένα έμπειρο πρόσωπο που κατέχει τα σχετικά προσόντα και τις δεξιότητες.

Στο πλαίσιο αυτό, είναι χρήσιμο να επισημάνουμε ότι η διαδικασία αυτή έχει διαφορετικό νόημα από ό,τι σε ένα οποιοδήποτε άλλο εργασιακό περιβάλλον. Η διαδικασία της εποπτείας στη συμβουλευτική δεν έχει μόνο διαχειριστικό χαρακτήρα, όπου δίνονται οδηγίες στον/την εποπτευόμενο/-η και του/της ανατίθενται καθήκοντα, αλλά στοχεύει να συνδράμει το/τη σύμβουλο να εργαστεί όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματικά με το/τη συμβουλευόμενο/-η.

Οι Hawkins και Shohet (1989) έχουν προσδιορίσει τρεις κύριες λειτουργίες της εποπτείας στη συμβουλευτική.¹¹⁹

- Η πρώτη λειτουργία είναι **εκπαιδευτική** και έχει ως στόχο να δώσει στο/τη σύμβουλο μια ευκαιρία να έχει ανατροφοδότηση, να αυξήσει την κατανόησή του/της και να αποκομίσει πληροφορίες.
- Η δεύτερη λειτουργία είναι **αυτή του υποστηρικτικού ρόλου της εποπτείας**, μέσα από τον οποίο ο/η σύμβουλος μπορεί να μοιραστεί τα διλήμματά του/της, να επιβεβαιώσει τις επιδόσεις της εργασίας του/της και να αντιμετωπίσει οποιαδήποτε προσωπική αγωνία ή αντιμεταβίβαση που του/της προκαλούν οι πελάτες του/της.
- Η τρίτη είναι μια **διαχειριστική** λειτουργία στην εποπτεία, όσον αφορά στη διασφάλιση της ποιότητας του έργου και βοηθά το/τη σύμβουλο να σχεδιάσει την εργασία του/της και να αξιοποιήσει τα μέσα που διαθέτει.

Υπάρχουν πολλές διαφορετικές μορφές για την παροχή εποπτείας. Η συνηθέστερη

119. Hawkins, P. & Shohet, R. (1989), *Supervision in the Helping Professions. An Individual, Group and Organizational Approach*, Milton Keynes: Open University Press.

ρύθμιση αφορά στην κατάρτιση μιας συμφωνίας για μια ορισμένη χρονική περίοδο με τη χρησιμοποίηση του ίδιου προσώπου στον εποπτικό ρόλο. Μια παραλλαγή της προσέγγισης αυτής είναι να χρησιμοποιηθούν διαφορετικοί επόπτες/-τριες για να εξεταστούν συγκεκριμένα θέματα, ανάλογα με τις ανάγκες του/της εποπτευόμενου/-ης.¹²⁰ Μια άλλη δυνατότητα είναι η ομαδική εποπτεία, στην οποία μια ολιγάριθμη ομάδα από εποπτευόμενους/-ες συναντάται με έναν/μία επόπτη/-τρια.

Η «ομάδα συζήτησης» είναι ένας τύπος ομαδικής εποπτείας που δίνει ιδιαίτερη προσοχή στην κατανόηση της προσωπικότητας ή της οικογενειακής δυναμικής ή της πολιτισμικής ταυτότητας ή και σε θέματα που αφορούν στο φύλο και που χρειάζεται να αντιμετωπίζονται με μια άλλη προσέγγιση. Υπάρχουν, επίσης, και οι ομάδες ισότιμης εποπτείας, στις οποίες οι σύμβουλοι που εργάζονται στον ίδιο φορέα και έχουν διαφορετικές ειδικότητες ανταλλάσσουν εμπειρίες και απόψεις γύρω από δύσκολα περιστατικά που διαχειρίζονται είτε στη βάση συναντήσεων «έναν προς έναν» είτε στη βάση ολιγομελών ομάδων.

Καθένα από αυτά τα μοντέλα εποπτείας έχει τα δικά του πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα.

- Η τακτική ατομική εποπτεία διευκολύνει την ανάπτυξη μιας καλής συνεργατικής σχέσης ανάμεσα στον/την εποπτεύοντα/-ουσα και τον/την εποπτευόμενο/-η.
- Η ομαδική εποπτεία ή αυτή μεταξύ ισότιμων συμμετεχόντων/-ουσών παρέχει στο/τη σύμβουλο τη δυνατότητα μάθησης μέσα από πραγματικές περιπτώσεις και από συγκεκριμένα θέματα που παρουσιάζουν οι συνάδελφοί του/της. Με τη χρήση μιας τέτοιας διάταξης εποπτείας, είναι πιθανό να υπάρξουν προβλήματα ως προς την τήρηση της εχεμύθειας και την αντιμετώπιση της δυναμικής της ομάδας των συμβούλων.

Η επιλογή του τρόπου εποπτείας εξαρτάται από ένα ευρύ φάσμα παραγόντων, από την προσωπική προτίμηση, το κόστος, τη διαθεσιμότητα, την πολιτική και την οργάνωση του οργανισμού παροχής υπηρεσιών, καθώς και από τη φιλοσοφία του φορέα και τη δυσκολία των περιστατικών.

Η διαφορετική πολιτισμική ταυτότητα, η διαλεκτική του τραύματος θέτει σε συ-

120. McLeod, J. (2003), *Εισαγωγή στη συμβουλευτική*, μτφρ. Δ. Καραθάνου & Α. Μαρκαντώνη, Μεταίχιμο, Αθήνα, σελ. 631.

νεχή δοκιμασία τη συναισθηματική ισορροπία του/της συμβούλου ή θεραπευτή/-τριας. Όπως συμβαίνει και με τη συμβουλευόμενη, ο/η σύμβουλος μπορεί να αντιδράσει στα ιδιαίτερα έντονα –συντριπτικά- πολλές φορές συναισθήματα που μπορούν να προκύψουν από τη συνεδρία. Είναι πιθανό, δηλαδή, να αποσυρθεί, να ενεργήσει παρορμητικά ή να παρέμβει. Οι πιο συνηθισμένες ενέργειες είναι η προσπάθεια που μπορεί να καταβάλει να σώσει τη συμβουλευόμενη ή να προσπαθήσει να την ελέγξει ή να παραβιάσει τα όρια. Οι πιο συνηθισμένες αντιδράσεις συρρίκνωσης είναι όταν αμφιβάλλει ή αρνείται την πραγματικότητα της διακινούμενης γυναίκας, όταν αποσυνδέεται ψυχικά ή μουδιάζει, όταν αποφεύγει, και κάποιες φορές υποβαθμίζει, το τραυματικό υλικό, όταν, τέλος, κρατά επαγγελματική απόσταση ή εγκαταλείπει το περιστατικό.

Σε περίπτωση που ο σύμβουλος είναι γυναίκα και το τραυματικό γεγονός αφορά σε βιασμό ή κακοποίηση, υπάρχει το ενδεχόμενο να δημιουργηθεί ταύτιση και να παραβιαστούν τα όρια της συμβουλευτικής θεραπευτικής σχέσης. Ο/Η σύμβουλος χρειάζεται να έχει επίγνωση ότι κάποιες φορές μπορεί να χάσει την ισορροπία του/της - κανείς/-μια δεν είναι αλάθητος/-η, εγγύηση ακεραιότητας δεν είναι η παντοδυναμία του/της αλλά η ικανότητα να εμπιστεύεται τους άλλους για στήριξη και αποφόρτιση των συναισθημάτων του/της. Για το σκοπό αυτό, είναι απαραίτητο ένα ασφαλές σύστημα στήριξης στο οποίο θα μπορεί να βασίζεται.

Αναμφισβήτητα, το περιβάλλον στήριξης πρέπει να αφήνει περιθώρια να εκφράζονται οι συναισθηματικές αντιδράσεις, καθώς και οι πρακτικές ή οι πνευματικές ανησυχίες των συμβούλων σχετικά με την υποστήριξη και θεραπεία ατόμων με ιστορικό τραύματος.¹²¹ Θα πρέπει, επίσης, να επισημανθεί, επειδή στον τομέα της ψυχικής υγείας υπάρχει μια παράδοση άρνησης, ότι πολλοί/-ες σύμβουλοι / θεραπευτές/-τριες προσπαθούν να δουλέψουν με αντίστοιχα περιστατικά χωρίς υποστήριξη. Η δυσκολία εντείνεται όταν προσπαθούν να ξεπεράσουν τη δική τους άρνηση, αλλά συναντούν την ίδια αντιμετώπιση και από συναδέλφους τους. Τότε, νιώθουν ματαιώση και απόρριψη, με αποτέλεσμα να σιωπούν, όπως συμβαίνει και με τα περιστατικά τους.

Όσοι/-ες εργάζονται με επιζώντες/-σες από τραυματικές εμπειρίες μπορεί να έρθουν σε σύγκρουση με συναδέλφους τους είτε σχετικά με την αξιοπιστία του τραυμα-

121. Herman, J.L. (1996), *ό.π.*

τικού συνδρόμου είτε για το ιστορικό του ατόμου που φέρει το τραύμα. Σε αυτή την περίπτωση, εάν, δηλαδή, δε νιώσουν υποστήριξη και κατανόηση από τους/τις συναδέλφους τους, δεν είναι λειτουργικό να απομονωθούν. Αν, όμως, συμβεί κάτι τέτοιο, είναι ασφαλέστερο να σταματήσουν την εργασία τους με τα άτομα που παρακολουθούν, μέχρις ότου εξασφαλίσουν ένα ικανοποιητικό σύστημα στήριξης.

Παράλληλα με την υποστήριξη ή μη των συναδέλφων του, ο/η σύμβουλος πρέπει να εξισορροπεί την επαγγελματική με την προσωπική ζωή και τις ανάγκες του. Οι συνάδελφοί του/της πρέπει να του/της υπενθυμίζουν ότι χρειάζεται ρεαλιστική αντιμετώπιση, φροντίδα του εαυτού του/της ανάλογη με αυτή που παρέχουν στα περιστατικά τους. Η αίσθηση του χιούμορ, η αλληλεγγύη, ο ανθρωπισμός συμβάλλουν στη χαλάρωσή τους, την αντιμετώπιση της ζωής και της εργασίας τους με περισσότερη αισιοδοξία και εμπλουτίζουν τον εσωτερικό τους κόσμο. Επίσης, οι σύμβουλοι που ασχολούνται με τραυματισμένα άτομα γίνονται εντιμότεροι/-ες, καθώς καλλιεργούν την ακεραιότητά τους, τόσο για τον εαυτό τους όσο και για τους/τις συμβουλευόμενους/-ές τους.

Η εμπιστοσύνη καλλιεργείται στα πρώτα έτη της ζωής του ατόμου, ενώ η ακεραιότητα επιτυγχάνεται μέσα από την εξέλιξη και την ωριμότητα. Ο ψυχαναλυτής, E. Erickson, ερμηνεύει, από το λεξικό του Ουέμπστερ, την αλληλουχία ακεραιότητας και εμπιστοσύνης: «Ο ορισμός της εμπιστοσύνης είναι η πίστη στην ακεραιότητα του άλλου».¹²² Η ακεραιότητα δημιουργεί και βαθαίνει την εμπιστοσύνη στις σχέσεις. Προκαλεί μια αίσθηση αναζωογόνησης της ανθρώπινης εμπειρίας που μπορεί να επουλώσει το τραύμα.

122. Erickson, E. (1950), *Childhood and Society*, New York: W.W. Norton, p. 169.

5. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ

Η κοινωνική και επαγγελματική ένταξη στη χώρα διαμετακόμισης, υποδοχής ή προορισμού για τις γυναίκες που διακινούνται παράνομα με σκοπό την οικονομική και σεξουαλική εκμετάλλευσή τους αποτελεί μια αρκετά σύνθετη διαδικασία. Στη χώρα μας, συγκεκριμένα, υπήρξαν κενά τόσο στο νομικό πλαίσιο όσο και στο θέμα της προστασίας και αρωγής των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

Σημαντικός σταθμός στη λειτουργία της Ειδικής Επιτροπής που συστήθηκε με πρωτοβουλία του **Υπουργείου Δικαιοσύνης, το Μάιο του 2004**, υπήρξε η υπογραφή **«Μνημονίου Συνεργασίας»** με δώδεκα μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και το Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης για την καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων.

Θεσμοθετήθηκε ένας πιο **ενεργός ρόλος** στις **Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις** (Μ.Κ.Ο.) και ρυθμίστηκε συνολικά το θέμα της προστασίας και αρωγής των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

Η υπογραφή του Μνημονίου προβλέπει:

- Τη δυνατότητα φιλοξενίας από Μ.Κ.Ο. σε καταφύγια ή ειδικούς ξενώνες,
- Την παροχή ψυχοκοινωνικής στήριξης.
- Δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.
- Δωρεάν νομική αρωγή για τα θύματα.
- Την ευαισθητοποίηση και επιμόρφωση μέσα από ειδικά προγράμματα των επαγγελματιών που καλούνται να αντιμετωπίσουν αντίστοιχες υποθέσεις.

Σε χώρες, των οποίων το θεσμικό πλαίσιο δεν προβλέπει τη δυνατότητα χορήγησης περιόδου επίσκεψης -η οποία ανάλογα με τη χώρα διαφέρει σε διάρκεια και, χωρίς τη χορήγηση και έκδοση άδειας διαμονής, δεν μπορεί να υπάρξει μια πιο ολοκληρωμένη παρέμβαση- τα θύματα απελαύνονται χωρίς να τους έχει δοθεί η ευκαιρία να δεχθούν τέτοιου είδους υπηρεσίες.

Ειδικότερα, στο νέο νόμο **3386/2005** για την **«Είσοδο, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια»** που ισχύει από την 1η Ιανουαρίου 2006, υπάρχει ειδικό κεφάλαιο, το Θ', του οποίου παρατίθενται στη συνέχεια κάποια άρθρα (46-52) για τη χορήγηση και ανανέωση αδειών διαμονής σε θύματα εμπορίας ανθρώπων, σύμφωνα με όσα ορίζονται στην Κοινοτική Οδηγία 2004/81/ΕΚ 29/04/2004.

Κεφάλαιο Θ', Άρθρο 46: Χορήγηση και ανανέωση άδειας διαμονής σε θύματα εμπορίας ανθρώπων

Μια σημαντική καινοτομία στο κεφάλαιο αυτό αποτελεί η μεταβίβαση της αρμοδιότητας της χορήγησης άδειας διαμονής από τις υπηρεσίες των Περιφερειών της χώρας σε κεντρικό επίπεδο στο ΥΠ.ΕΣ., στο πλαίσιο του αποτελεσματικότερου ελέγχου, συντονισμού και της συνεργασίας των συναρμόδιων υπουργείων. Η άδεια αυτή χορηγείται σε υπήκοο τρίτης χώρας που έχει χαρακτηριστεί θύμα εμπορίας ανθρώπων με πράξη του αρμόδιου Εισαγγελέα Πρωτοδικών, κατά την έννοια της περίπτωσης 1' του άρθρου 1 του νόμου αυτού και ύστερα από αίτηση του θύματος. Η αίτηση για την άδεια διαμονής υποβάλλεται είτε από το ενδιαφερόμενο πρόσωπο είτε μέσω του αρμόδιου Εισαγγελέα απευθείας στη Διεύθυνση Αλλοδαπών και Μετανάστευσης του ΥΠ.ΕΣ., για την οποία δεν απαιτείται η καταβολή παραβόλου.

Κεφάλαιο Θ', Άρθρο 47: Ενημέρωση θυμάτων και ειδική μέριμνα για ανηλίκους

Στο άρθρο αυτό, οι αρμόδιες αστυνομικές ή εισαγγελικές αρχές ενημερώνουν τον υπήκοο τρίτης χώρας, ο οποίος ανήκει στην κατηγορία των θυμάτων και συνεργάζεται στην καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, για τη δυνατότητα απόκτησης άδειας διαμονής περιορισμένης ισχύος. Την ενημέρωση αυτή μπορούν να παρέχουν και οι αρμόδιοι φορείς κοινωνικής στήριξης που προβλέπονται στο παράρτημα του **Π.Δ. 233/2003 (Φ.Ε.Κ. 248 Α')**. Επίσης, λαμβάνεται ειδική μέριμνα για ανηλίκους που είναι ασυνόδευτοι, ώστε να προσδιοριστεί η ταυτότητά τους και να εντοπιστεί η οικογένειά τους, καθώς και μέτρα για την εξασφάλιση της νομικής τους εκπροσώπησης και, εφόσον χρειάζεται, την εκπροσώπηση τους στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας.

Κεφάλαιο Θ', Άρθρο 48: Προθεσμία περίσκεψης

Η προθεσμία περίσκεψης παρέχεται με πράξη της αρμόδιας εισαγγελικής αρχής, ώστε τα θύματα να συνέλθουν και να είναι σε θέση να διαφύγουν από την επιρροή των δραστών των σχετικών αδικημάτων, για να μπορούν να λάβουν ανεπηρέαστη απόφαση σχετικά με τη συνεργασία τους με τις δικωτικές αρχές. Η προθεσμία δεν μπορεί να υπερβαίνει τον ένα μήνα. Ειδικά για τους ανηλίκους, μπορεί να υπάρξει παράταση για ίσο χρονικό διάστημα με απόφαση της αρμόδιας εισαγγελικής αρχής και με κριτήριο την εξυπηρέτηση του συμφέροντος του ανηλίκου. Κατά τη διάρκεια της χρονικής αυ-

της περιόδου, τα ανωτέρω πρόσωπα δεν απελευθύνονται και τυχόν εκδοθείσα απόφαση απέλασης ανακαλείται.

Κεφάλαιο Θ', Άρθρο 49: Περίθαψη και παροχές κατά την περίοδο περίσκεψης

Κατά τη διάρκεια της περιόδου περίσκεψης, τα ανωτέρω πρόσωπα έχουν πρόσβαση σύμφωνα με τις προβλέψεις **του άρθρου 7 του Π.Δ. 233/2003**. Στα θύματα που είναι ανασφάλιστα παρέχεται άμεση και δωρεάν ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαψη από τις Υπηρεσίες του Εθνικού Συστήματος Υγείας για όσο χρονικό διάστημα διαρκούν τα μέτρα προστασίας και αρωγής. Για τη θεμελίωση του δικαιώματος ιατροφαρμακευτικής και νοσοκομειακής περίθαψης, χορηγείται βεβαίωση υπαγωγής στις διατάξεις από την αρμόδια Αστυνομική Διεύθυνση. Επίσης, στα ίδια πρόσωπα διασφαλίζονται ικανές συνθήκες διαβίωσης, εφόσον δε διαθέτουν επαρκείς πόρους. Τέλος, παρέχονται υπηρεσίες μετάφρασης και διερμηνείας όταν τα θύματα αγνοούν την ελληνική γλώσσα, καθώς και κάθε αναγκαία νομική βοήθεια.

Κεφάλαιο Θ', Άρθρο 50: Προϋποθέσεις χορήγησης και ανανέωσης άδειας διαμονής

Μετά την πάροδο της προθεσμίας περίσκεψης ή και πριν αυτή παρέλθει, σε περίπτωση που κρίνεται σκόπιμη η διαμονή του θύματος από τον αρμόδιο Εισαγγελέα, εξετάζεται η δυνατότητα παράτασής της για διευκόλυνση της διενεργούμενης έρευνας ή της ποινικής διαδικασίας. Αν, μάλιστα, έχει επιδείξει σαφή βούληση συνεργασίας και έχει διακόψει κάθε σχέση με τους φερόμενους ως δράστες, υποβάλλεται αίτηση χορήγησης και έκδοσης άδειας διαμονής, διάρκειας δώδεκα μηνών, η οποία και ανανεώνεται αν συντρέχει μία από τις παραπάνω προϋποθέσεις.

Η ανωτέρω άδεια διαμονής διασφαλίζει δικαίωμα πρόσβασης στην αγορά εργασίας, που ισχύει μόνο κατά τη διάρκεια της, στις παροχές και την περίθαψη του άρθρου 49 του νόμου αυτού, καθώς και στην επαγγελματική κατάρτιση και εκπαίδευση, **σύμφωνα με τις ειδικότερες προβλέψεις του άρθρου 6 του Π.Δ. 233/2003**. Σύμφωνα με το παραπάνω άρθρο, παρ. 1, τα θύματα, που δεν υπερβαίνουν το 23ο έτος της ηλικίας τους και έχουν τα απαραίτητα τυπικά προσόντα εγγραφής στην **Τεχνική και Επαγγελματική Εκπαίδευση** και στα **εκπαιδευτικά προγράμματα** του Ο.Α.Ε.Δ. Α' και Β' Κύκλου, εγγράφονται καθ' υπέρβαση του προβλεπόμενου αριθμού εισακτέων και εκτός

των τηρουμένων διαδικασιών.

Επίσης, στην παρ. 2 του άρθρου 9 του Ν.2956/01 (Φ.Ε.Κ. Α' 258), η «**Επαγγελματική Κατάρτιση Α.Ε.**» μεριμνά για τη δημιουργία ειδικών προγραμμάτων κατάρτισης σύμφωνα με τις διαπιστούμενες ανάγκες για τα θύματα που έχουν συμπληρώσει το 15ο έτος της ηλικίας τους.

Η διασφάλιση δικαιώματος πρόσβασης στην αγορά εργασίας ή η δυνατότητα ένταξης σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης είναι παράγοντες που μπορούν να συμβάλουν στην κοινωνική ενσωμάτωση. Απαραίτητες προϋποθέσεις, όμως, είναι η θέληση της γυναίκας να παραμείνει στη χώρα και η χορήγηση άδειας διαμονής.

Η παροχή υπηρεσιών νομικής βοήθειας είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς πληροφορεί τη γυναίκα-θύμα για την ισχύουσα νομοθεσία, το ποινικό σύστημα, τις πιθανές επιπτώσεις μιας διενεργούμενης έρευνας ή μιας δίκης, την πιθανότητα επιδίκασης αποζημίωσης, την αναγκαιότητα παρουσίασης αποδείξεων στο δικαστήριο, την αποδοχή της απόφασης, όπως επίσης και την προστασία της γυναίκας, τόσο πριν και κατά τη διάρκεια της διαδικασίας όσο και αργότερα, ανάλογα με τις επιλογές που θα κάνει, τις αποφάσεις που θα πάρει και τις πιθανές συνέπειες αυτών.

Επίσης, τα θύματα είναι χρήσιμο να πληροφορούνται για το δικαίωμά τους να έρθουν σε επαφή με τις διπλωματικές αρχές και με τις πρεσβείες των χωρών προέλευσής τους. Είναι λειτουργικό και δεν πρέπει να παραβλέπεται η συνεργασία με αυτές τις αρχές επειδή αποτελούν μια σημαντική πηγή πληροφόρησης για την αποτελεσματική στήριξή τους.¹²³

Προϋποθέσεις για την παροχή νομικής βοήθειας αποτελούν:

- Η ευαισθητοποίηση των επαγγελματιών (δικηγόροι, δικαστές, αστυνομικοί, ιατροί, μεταφραστές, κ.λπ.).
- Ο σεβασμός των επιλογών της γυναίκας.
- Η διασφάλιση του επαγγελματικού απορρήτου.
- Η σαφής πληροφόρηση και οι κατευθύνσεις που θα δοθούν προς όφελός της.
- Η συνοδεία της κατά τη διάρκεια νομικών ενεργειών.

123. Πρόγραμμα Δάφνη (2003), *Πρακτικός οδηγός, Στοιχείοντας στη βελτίωση της βοήθειας και προστασίας των θυμάτων σωματεμπορίας*, σελ. 13-14.

Εφόσον έχουν διασφαλιστεί τα παραπάνω, μέσα από την οικοδόμηση σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ του/της συμβούλου και της γυναίκας, την καταγραφή του αιτήματός της, την ανίχνευση προσωπικών χαρακτηριστικών, ικανοτήτων, κινήτρων και ενδιαφερόντων της, μπορεί να διαμορφωθεί, σε συνεργασία με το/τη σύμβουλο, ένα ατομικό σχέδιο δράσης που θα εξατομικεύεται ανάλογα με τη συνολική εικόνα της γυναίκας και τις ανάγκες που έχει.

Όταν η γυναίκα δεν έχει ξεπεράσει τον κίνδυνο και απειλείται η ζωή της, χρειάζεται να συνοδεύεται όπου πηγαίνει ή σε ό,τι και αν κάνει για την περαιτέρω ασφάλεια και προστασία της.

Επιμέρους στόχους αποτελούν:

- Η ενθάρρυνση της συμμετοχής της στην ελληνική κοινωνία, η οποία θα συμβάλει στη μείωση του συναισθήματος προσωρινότητας κατά το διάστημα της διαμονής της στη χώρα.
- Η πληροφόρηση και γνώση των ατομικών, κοινωνικών και άλλων δικαιωμάτων της.
- Η απόκτηση πρακτικών δεξιοτήτων που θα διευκολύνουν την οργάνωση της καθημερινότητας και θα προωθήσουν την αυτονομία της.
- Η υποστήριξή της στην επίτευξη ισορροπίας ανάμεσα σε αυτό που «πενθεί» και νομίζει πως έχασε και στα νέα μοντέλα ζωής και συμπεριφοράς που μπορούν να την οδηγήσουν σε κρίση ταυτότητας.

Εάν, για παράδειγμα, δε γνωρίζει τη γλώσσα της χώρας στην οποία διαμένει, χρειάζεται να παρακολουθήσει μαθήματα εκμάθησης αυτής, ώστε να μπορέσει να αποκτήσει και να αναπτύξει δεξιότητες επικοινωνίας, που θα συμβάλουν να αισθανθεί μεγαλύτερη σιγουριά και ασφάλεια για τον εαυτό της, να γίνει περισσότερο ανταγωνιστική, να βελτιώσει την αυτοεικόνα της και κατ' επέκταση να αποκτήσει καλύτερη πρόσβαση στην αγορά εργασίας.

Η ένταξη των γυναικών σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης, σε ειδικότητες που παρουσιάζουν μεγαλύτερη ζήτηση στην αγορά εργασίας, καθώς και η επιδότηση της απασχόλησης, θα τις ενθαρρύνουν στην αναζήτηση και εύρεση εργασίας για την απόκτηση επαγγελματικής, οικονομικής και κοινωνικής αυτονομίας. Όμως, για να επιτευχθούν αυτά, χρειάζεται οργάνωση, συντονισμός, δικτύωση με επιχειρηματικούς φορείς και επιχειρήσεις και ευαισθητοποίηση εργοδοτών για την καταπολέμηση των στερεοτύπων, των διακρίσεων, του ρατσισμού και της ξενοφοβίας στην πρόσληψη αλλοδαπών και στην αντιμετώπισή τους ως πολίτες β' κατηγορίας. Είναι

αναγκαία, επίσης, η σταδιακή παρακολούθηση και αξιολόγηση της μεθοδολογίας που εφαρμόστηκε για την επίτευξη των στόχων και η εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων για τη βελτίωση της παρέμβασης που σχεδιάζεται κάθε φορά.

Εκούσιος Επαναпатρισμός

Σε περίπτωση που οι γυναίκες θελήσουν να επαναπατριστούν στη χώρα από την οποία προέρχονται, θα πρέπει να υπάρχει συνεργασία με τις αρμόδιες αρχές, τις Μ.Κ.Ο. που δραστηριοποιούνται στη χώρα, τα γραφεία του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης και άλλους Διεθνείς Οργανισμούς, ώστε να στηθεί ένας μηχανισμός που θα δώσει έμφαση:

- Στην πρόληψη του φαινομένου.
- Στην υποστήριξη, εκπαίδευση και επανένταξη στο περιβάλλον της χώρας καταγωγής για να μην πέσουν εκ νέου «θύματα» κυκλωμάτων εκμετάλλευσης.
- Στη χρηματοδότηση των αναγκών υποδομών εκεί που δεν υπάρχουν, ως ένδειξη σεβασμού και φροντίδας στις γυναίκες αυτές.

ΚΛΕΙΝΟΝΤΑΣ...

Κλείνοντας, ελπίζουμε ότι εκπληρώθηκε ο στόχος του Οδηγού, ο οποίος ήταν να ενημερωθούν οι σύμβουλοι για το φαινόμενο της παράνομης διακίνησης και εμπορίας γυναικών με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευσή τους και να τους δοθούν τα απαραίτητα ερεθίσματα και κατευθύνσεις στη στήριξη ανάλογων περιπτώσεων γυναικών.

Το «trafficking» αποτελεί μια εγκληματική πράξη και μια ακόμα μορφή άσκησης βίας στο γυναικείο πληθυσμό (με το δεδομένο ότι εστιάσαμε σε αυτόν). Οι πολιτικές και τα μέτρα, τα οποία έχουν θεσπιστεί και εφαρμοστεί έως τώρα σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο, δεν έχουν αντιμετωπίσει με επάρκεια και αποτελεσματικότητα τις πολλές διαστάσεις του φαινομένου.

Η αντιμετώπιση που κινείται στο δίπολο εγκληματίας-θύμα, παραβλέποντας συχνά το ρόλο του πελάτη και της εμπορευματοποίησης της γυναίκας, συντηρεί ένα σύστημα εκμεταλλευτικών σχέσεων, μέσα από το οποίο δε φωτίζονται πλευρές του φαινομένου, που η πιο συστηματική αντίληψη και κατανόησή τους μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση των δύσκολων για τη διαβίωσή τους συνθηκών των διακινούμενων προσώπων.

Η σύνδεση του «trafficking» με τις αλλαγές που συντελούνται σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, μέσα στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, δημιουργούν μια αυξημένη ανασφάλεια και ένα αίσθημα ανησυχίας γύρω από το σύγχρονο έθνος-κράτος και τη διαφύλαξη των συνόρων του και διαμορφώνουν αντιφατικές πρακτικές τόσο στον τομέα της πρόληψης όσο και στις μεθόδους καταπολέμησης του φαινομένου.

Χρειάζεται αναστοχασμός στον τρόπο προσέγγισης και υποστήριξης των διακινούμενων γυναικών και στο είδος των υπηρεσιών που τους παρέχονται, ώστε να είναι σε θέση οι υπηρεσίες αυτές να ενσωματώνουν τις κοινωνικές διεργασίες της παγκοσμιοποίησης. Επισημαίνεται, λοιπόν, η αναγκαιότητα επανασχεδιασμού των παρεμβάσεων, που στην πορεία διαπιστώθηκαν ως δυσλειτουργικές.

Η γνώση, η ευαισθησία, ο σεβασμός στα δικαιώματα και την αξιοπρέπεια των διακινούμενων γυναικών αποτελούν χαρακτηριστικά, τα οποία χρειάζεται να έχουν οι σύμβουλοι και να τα αναπτύξουν περαιτέρω.

Η διεπιστημονική συνεργασία των επαγγελματιών που εμπλέκονται, η τήρηση των κανόνων δεοντολογίας, η επικέντρωση στην προστασία και ασφάλεια των γυναικών θα συμβάλουν στον περιορισμό της θυματοποίησης, του στιγματισμού, της περιθωριοποίησης έτσι, ώστε η αντιμετώπιση της τραυματικής εμπειρίας να καταστεί περισσότερο αποτελεσματική.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Αμπατζή, Λ. (2006), *Προσεγγίζοντας το φαινόμενο του trafficking: Διερεύνηση των προοπτικών συμφιλίωσης της επαγγελματικής με την οικογενειακή ζωή μετά την τραυματική-στιγματιστική μεταναστευτική εμπειρία*, Ε.Κ.Κ.Ε.
- Αντωνιάδου, Σ. (22/03/2005), *Δράσεις του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και της Ελληνικής Αστυνομίας για την αντιμετώπιση και καταπολέμηση του φαινομένου «Εμπορία Ανθρώπων»*, Παρουσίαση στο συνέδριο που διεξήχθη στα Ιωάννινα, text at: <http://www.eplc.gr/projects/docs/Antoniadou.pdf>
- Απόσπασμα από την εισήγηση της Martha Requena, Προϊσταμένη του Τμήματος Ισότητας, Γενική Διεύθυνση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων – ΓΔ, Συμβούλιο της Ευρώπης-Διεύθυνση Ισότητας, Συνέδριο με θέμα: *Δράση κατά της παράνομης διακίνησης ανθρώπων: Πρόληψη, προστασία & δίωξη*, Divani Caravel, Αθήνα, 5-6 Δεκεμβρίου 2006.
- Βάρβογλη, Λ., *Το σύνδρομο της Στοκχόλμης: Το μυστήριο της αγάπης και της κακοποίησης*, text at: <http://health.in.gr/article.asp>
- Παρουσίαση του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης, Δ.Ο.Μ., Καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, text at: <http://www.iom.int>
- Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας, Κλάδος Ασφάλειας και Τάξης, Διεύθυνση Δημόσιας Ασφάλειας, Τμήμα Ανάλυσης Εγκληματικότητας (2005), *Ετήσια έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, έτους 2004*, Ανοικτή Έκδοση, Αθήνα, text at: <http://www.ydt.gr/main/Section.jsp?SectionID=13442>
- Τσακλάγκανου, Γ. (2002), *Ενημερωτική μελέτη για τη διεθνική σωματεμπορία-trafficking*, Κ.Ε.Θ.Ι., text at: http://www.kethi.gr/meletes/trafficking_outline/traffickingoutline.pdf
- Feltham, C. & Horton, I. (2001), *Οδηγός συμβουλευτικής και ψυχοθεραπείας*, Ασημάκης, Αθήνα.
- Herman, J.L. (1996), *Βία – επακόλουθα ψυχικά τραύματα – θεραπεία*, Θετίλη, Αθήνα.
- Hodgkinson, P. (2000), Διαταραχή μετά από ψυχοτραυματικό στρες, στο: Feltham, C. & Horton, I. (επιμ.) (2000), *Οδηγός συμβουλευτικής και ψυχοθεραπείας*, Ασημάκης, Αθήνα.
- Κωστούλα, Ο., *Διαπολιτισμική συμβουλευτική*, text at: <http://www.olgakostoula.net/ikberatung.gr.htm>
- Λάζος, Γρ. (22/05/2001), «Ένα ροζ απόλυτα μαύρο», *Εφημερίδα Ελευθεροτυπία*, Αφιέ-

- ρωμα, «Εμπορία ανθρώπων-Δούλοι στην Ευρωπαϊκή Ένωση», τ. 111, σελ. 6-9.
- McLeod, J. (2003), *Εισαγωγή στη συμβουλευτική*, μτφρ. Δ. Καραθάνου & Α. Μαρκαντώνη, Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Μαρνέλλος, Γ. & Κυριακόπουλος, Κ. (22/05/2001), «Η ακτινογραφία της φρίκης», *Εφημερίδα Ελευθεροτυπία*, Αφιέρωμα, «Εμπορία ανθρώπων - Δούλοι στην Ευρωπαϊκή Ένωση», τ. 111, σελ. 10-11.
- Monzini, P. (2007), *Εμπόριο γυναικών: πορνεία, μαστροπεία, εκμετάλλευση*, μτφρ. Φ. Ζερβού, Μελάι, Αθήνα.
- Μπουφίδης, Σ., *Εμπορία ανθρώπων: μηχανισμοί αναγνώρισης και τρόποι αρωγής και προστασίας των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων* (κείμενο από εισήγηση).
- Μπουφίδης, Σ., *Πρόσφυγες και ψυχικές διαταραχές* (κείμενο από εισήγηση).
- Μπουφίδης, Σ., Τρόποι και μέθοδοι αρωγής ανθρώπων – εμπειρία Κ.Α.Θ.Β. Το τραύμα και η επίδρασή του στην αναγνώριση και στον ρόλο του θύματος εμπορίας ανθρώπων ως μάρτυρα, Εισήγηση στο συνέδριο με τίτλο: *Καταπολέμηση εμπορίας ανθρώπων και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής – αρωγή θυμάτων, Κοινωνία των πολιτών – αρωγή θυμάτων* (κείμενο από εισήγηση).
- Ντέιβις, Α. (1984), *Γυναίκες, φυλή και τάξη*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα.
- Πετρουλά, Ε., *Παράνομη εμπορία και διακίνηση γυναικών: μια σύγχρονη μορφή βίας*, text at: http://www.presscode.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=86.
- Πρόγραμμα Δάφνη (2003), *Πρακτικός οδηγός, Στοιχεύοντας στη βελτίωση της βοήθειας και προστασίας των θυμάτων σωματεμπορίας*.
- Ritchie, S. (2000), Βιασμός και σεξουαλική βία σε βάρος γυναικών, στο: Feltham, C. & Horton, I. (επιμ.) (2000), *Οδηγός συμβουλευτικής και ψυχοθεραπείας*, Ασημάκης, Αθήνα, σελ. 576-584.
- Στρατηγάκη, Μ. (2007), *Το φύλο της κοινωνικής πολιτικής*, Μεταίχμιο, Αθήνα.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- American Psychiatric Association (1980), *Diagnostic and a Statistical Manual of Psychiatric Disorders*, vol. 3 (DMS–III) (Washington, D.C.: American Psychiatric Association).
- Andrijasevic, R. (2004), *Trafficking in Women and the Politics of Mobility in Europe*, Universiteit van Utrecht, Utrecht.
- Barry, K. (1984), *Female Sexual Slavery*, New York University Press, New York.
- Barry, K. (1977), Did ever Really Have a Chance: Patriarchal Judgment of Patricia Hearst, *Chrysalis* 1, p. 7-17.
- Barry, K., Bunch, C. & Castleyeds, S. (1984), *Networking Against Female Sexual Slavery*, New York: United Nations, International Women’s Tribune Centre.
- Bindman, J. & Doezema, J. (1997), *Redefining Prostitution as Sex Work on the International Agenda*, Anti-slavery International, London.
- Chapkis, W. (1997), *Live Sex Acts*, Cassell, London.
- Erickson, E. (1950), *Childhood and Society*, W.W. Norton, New York.
- Hawkins, P. & Shohet, R., *Supervision in the Helping Professions. An Individual Group and Organizational Approach*, Milton Keynes, Open University Press.
- Jeffreys, S. (1997), *The Idea of Prostitution*, Spinifex, Melbourne.
- Lindy, J.D. (1996), Psychoanalytic Psychotherapy of Posttraumatic Stress Disorder: The Nature of the Therapeutic Relationship, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *Traumatic Stress: The Effects of Overwhelming Experience on Mind, Body, and Society*, The Guilford Press, New York, p. 525-536.
- McFarlane, A.C. & de Girolamo, G. (1996), The Nature of Traumatic Stressors and the Epidemiology of Posttraumatic Reactions, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *Traumatic Stress: The Effects of Overwhelming Experience on Mind, Body, and Society*, The Guilford Press, New York, p. 129-148.
- McFarlane, A.C. & Yehuda, R. (1996), Resilience, Vulnerability, and the Course of Posttraumatic Reactions, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *Traumatic Stress: The Effects of Overwhelming Experience on Mind, Body, and Society*, The Guilford Press, New York, p. 155-177.
- Pedersen, P.B. (1991), Multiculturalism as a generic approach to counseling, *Journal of Counseling and Development*, vol. 70, no 1, p. 6-12.

- Rothbaum, B.O. & Foa, E.B. (1996), *Cognitive-Behavioral Therapy for Posttraumatic Stress Disorder*, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *Traumatic Stress: The Effects of Overwhelming Experience on Mind, Body, and Society*, The Guilford Press, New York, p. 491-505.
- Turner, S.W., McFarlane, A.C. & Van der Kolk, B.A. (1996), *The Therapeutic Environment and New Explorations in the Treatment of Posttraumatic Stress Disorder*, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A., & Weisaeth, L. (eds) (1996), *Traumatic Stress: The Effects of Overwhelming Experience on Mind, Body, and Society*, The Guilford Press, New York, p. 537-555.
- Εκθέσεις με διατύπωση απόψεων και επιχειρημάτων ενάντια στην πορνεία, text at: <http://www.prostitutionresearch.com>
- Van der Kolk, B.A., McFarlane, A.C. & Van der Hart, O. (1996), *A General Approach to Treatment of Posttraumatic Stress Disorder*, στο: Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *Traumatic Stress: The Effects of Overwhelming Experience on Mind, Body, and Society*, The Guilford Press, New York, p. 417-436.
- Van der Kolk, B., McFarlane, A. & Weisaeth, L. (eds) (1996), *Traumatic Stress: The Effects of Overwhelming Experience on Mind, Body, and Society*, The Guilford Press, New York.
- WHO – Department of Reproductive Health and Research, *Clinical Management of Rape Survivors: Developing protocols for use with refugees and internally displaced persons*, revised edition, text at: www.unhcr.org/protect/PROTECTION/403a0b7f4.pdf.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Φορείς σχεδιασμού και υλοποίησης πολιτικών προστασίας και αρωγής των «θυμάτων» παράνομης διακίνησης και εμπορίας

Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (Δ.Ο.Μ.)	Δωδεκανήσου 6, 17456, Άλιμος	τηλ.: 210 9919040-45 fax: 210 9919914 e-mail: iomathens@iom.int site: http://www.iom.int
<p>Ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (Δ.Ο.Μ.) έχει ως κύριο σκοπό την προώθηση της τακτικής και ανθρωπιστικής μετανάστευσης, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μεταναστών/-τριών και τη συνεργασία με τα κράτη-μέλη για την αντιμετώπιση των μεταναστευτικών προβλημάτων.</p> <p>Το Δεκέμβριο του 2000, ο Δ.Ο.Μ. υιοθέτησε την ερμηνεία της παράνομης διακίνησης ανθρώπων, όπως αυτή ορίστηκε από το Πρωτόκολλο των Ηνωμένων Εθνών, ενάντια στην Παράνομη Διακίνηση Ανθρώπων, ιδιαίτερα των Γυναικών και των Παιδιών, το οποίο συμπλήρωσε τη Σύμβαση του Ο.Η.Ε. ενάντια στο Διεθνές Οργανωμένο Έγκλημα.</p> <p>Οι δραστηριότητες του Δ.Ο.Μ. για την καταπολέμηση του φαινομένου αυτού αντιμετωπίζουν το «trafficking» ως μια διαδικασία καταναγκασμού και εκμετάλλευσης, που ξεκινά με τη στρατολόγηση στον τόπο προέλευσης και συνεχίζει με την εκμετάλλευση στον τόπο διέλευσης και προορισμού. Παρόλο που συνήθως η παράνομη διακίνηση προϋποθέτει τη διέλευση τουλάχιστον ενός διεθνούς συνόρου, μπορεί ακόμα να λάβει χώρα και σε ένα μόνο κράτος.</p> <p>Για τη συνολική αντιμετώπιση όλων των διαστάσεων του φαινομένου, ο Δ.Ο.Μ. δραστηριοποιείται στην πρόληψη κυρίως στις χώρες προέλευσης, καθώς και την παροχή αρωγής-προστασίας στα θύματα. Η αρωγή αυτή παρέχεται στις χώρες διέλευσης και προορισμού και συνεχίζεται, μετά την επιστροφή, στις χώρες προέλευσης των θυμάτων μέσα από υπηρεσίες επανένταξης.</p> <p>Πιο συγκεκριμένα, οι παρεμβάσεις του Δ.Ο.Μ. στην αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης συνοψίζονται στις παρακάτω:</p> <p>Τομέας Δραστηριοτήτων Πρόληψης:</p> <ul style="list-style-type: none">- Εκστρατείες Ευαισθητοποίησης.		

- Παροχή Τεχνικής Υποστήριξης.
- Εκπαίδευση Στελεχών.
- Παρακολούθηση Εφαρμογής του Νόμου – Εταιρικότητα – Δικτύωση.
- Ανταλλαγή Τεχνογνωσίας.
- Προστασία και Αρωγή.
- Έρευνα και Πληροφόρηση.
- Παράνομη Διακίνηση και Υγεία.
- «Trafficking» και Διάσταση του Φύλου.

Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.)	Χάρητος 46B, 10675 Αθήνα	τηλ.: 210 7255385 fax: 210 7255389 e-mail: info@imepo.gr site: www.imepo.gr
--	-----------------------------	---

Το Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.) είναι Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου και εποπτεύεται από το Υπουργείο Εσωτερικών. Συστήθηκε το 2002 και η λειτουργία του ξεκίνησε το Μάιο του 2003. Η αποστολή του Ι.ΜΕ.ΠΟ. συνοψίζεται στην έρευνα του μεταναστευτικού φαινομένου και την εκπόνηση μελετών για το σχεδιασμό και την εφαρμογή μιας βιώσιμης και ρεαλιστικής μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παράλληλα, το Ι.ΜΕ.ΠΟ. καλείται να αναλάβει το ρόλο του Συμβούλου της Κυβέρνησης για τη διαμόρφωση πολιτικής σε θέματα μετανάστευσης.

Οι σημαντικότερες δραστηριότητές του είναι, μεταξύ άλλων, οι ακόλουθες:

- Διενέργεια **επιστημονικών ερευνών**.
- Εκπόνηση και ανάθεση **εξειδικευμένων μελετών**.
- Συμμετοχή σε **ερευνητικά προγράμματα** στην Ελλάδα και το εξωτερικό.
- Κατάρτιση, εποπτεία και υλοποίηση **επιχειρησιακών προγραμμάτων** στο πλαίσιο της μεταναστευτικής πολιτικής.
- Οργάνωση **δημοσίων συζητήσεων, διαλέξεων, συνεδρίων και σεμιναρίων**.
- Οργάνωση **βιβλιοθήκης**.
- Δημιουργία και συνεχής λειτουργία **βάσης δεδομένων** για θέματα μεταναστευτικής πολιτικής.
- Έκδοση **περιοδικών και βιβλίων** και δημοσίευση **επιστημονικών μελετών**.

- Σχεδιασμός και υλοποίηση **επικοινωνιακής πολιτικής** για την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας σε θέματα μετανάστευσης.
- Διασύνδεση και συνεργασία με **Διεθνείς Οργανισμούς, Ινστιτούτα και κυβερνητικούς φορείς** άλλων χωρών της Ε.Ε., των Η.Π.Α. και του Καναδά, το ενδιαφέρον των οποίων επικεντρώνεται στο χώρο της μετανάστευσης.
- Συνεργασία με **Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.) και Οργανώσεις Μεταναστών/-τριών**.

Το Ι.ΜΕ.ΠΟ. συμμετέχει στην Κοινοτική Πρωτοβουλία EQUAL στην Αναπτυξιακή Σύμπραξη για την Προώθηση Ίσων Δικαιωμάτων για τα Διακινούμενα Άτομα (Α.Σ.Π.Ι.Δ.Δ.Α.), στην οποία Συντονιστής Εταίρος είναι ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (Δ.Ο.Μ.). Κατά τη διάρκεια του 2005, το Ι.ΜΕ.ΠΟ., σε συνεργασία με την Υπηρεσία Διεθνούς Συνεργασίας Υ.Δ.Α.Σ, υλοποίησε το Πρόγραμμα «Ιθάκη: Για την Καταπολέμηση Διακίνησης και Εμπορίας Ανθρώπων στη Μολδαβία».

Υπουργείο Εσωτερικών - Γενική Γραμματεία Ισότητας

Το Υπουργείο Εσωτερικών (ΥΠ.ΕΣ.) συμμετέχει στην Ειδική Επιτροπή σε επίπεδο Γενικών Γραμματέων των συναρμόδιων υπουργείων, η οποία το 2006 αναβαθμίστηκε και θεσμοθετήθηκε ως **Ειδική Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή**. Ο σκοπός των κείμενων διατάξεων αφορά στην εισήγηση νομοθετικών ή άλλων μέτρων για την καταπολέμηση της παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων.

Το ΥΠ.ΕΣ. συμμετέχει επίσης στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης κατά της Παράνομης Διακίνησης και Εμπορίας.

Η τέταρτη κοινοτική Οδηγία στον τομέα της μετανάστευσης (2004/81/ΕΚ), που αφορά στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, έχει ενσωματωθεί ήδη στην ελληνική έννομη τάξη (με τα άρθρα 46 έως 52 του Ν. 3386/2005). Με τις διατάξεις αυτές, επιτυγχάνεται η διαμόρφωση ενός ειδικού καθεστώτος διαμονής για υπηκόους τρίτων χωρών που χαρακτηρίζονται ως θύματα εμπορίας ανθρώπων και συνεργάζονται με τις αρχές για την καταπολέμηση των κυκλωμάτων εμπορίας ανθρώπων. Στόχος των εν λόγω διατάξεων είναι η προστασία των προσώπων αυτών τόσο κατά τη διεξαγωγή των σχετικών ερευνών από τις αρμόδιες αρχές όσο και κατά τη μετέπειτα διαμονή τους.

Οι σχετικές **ρυθμίσεις** αφορούν κυρίως στα ακόλουθα:

- Παροχή, για πρώτη φορά, περιόδου επίσκεψης, κατά την οποία τα θύματα θα μπορέσουν να διαφύγουν από την επιρροή των κυκλωμάτων και να συνεργασθούν με τις αρχές.
- Χορήγηση ανανεώσιμης άδειας διαμονής διάρκειας ενός (1) έτους, με δικαίωμα εργασίας, καθώς και πρόσβασης στην εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση.
- Πλήρης υγειονομική περίθαλψη τόσο κατά τη διάρκεια της προθεσμίας επίσκεψης όσο και μετά τη χορήγηση της άδειας διαμονής.
- Παροχή δυνατότητας, μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας συνεργασίας τους με τις αρχές, να ζητήσουν και να λάβουν άδεια διαμονής για κάποιον από τους λοιπούς λόγους του Ν.3386/2005, εφόσον το επιθυμούν και εφόσον πληρούν τις σχετικές προϋποθέσεις.
- Παροχή αυξημένης προστασίας στους/τις ασυνόδευτους/-ες ανηλίκους/-ες που χαρακτηρίζονται ως θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Σύμφωνα με στοιχεία που δημοσιεύονται στην ιστοσελίδα του Αρχηγείου της Ελληνικής Αστυνομίας, χορηγήθηκαν από τις αρμόδιες υπηρεσίες Αλλοδαπών και Μετανάστευσης των Περιφερειών της Χώρας κατά τη διάρκεια του έτους 2004 είκοσι δύο (22) άδειες διαμονής σε θύματα εμπορίας ανθρώπων (κατά τις διατάξεις του άρθρου 44 παρ.7 του Ν.2910/2001, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 34 παρ.7 του Ν.3274/2004). Κατά τη διάρκεια του έτους 2005, χορηγήθηκαν αντίστοιχα είκοσι εννέα (29) άδειες, ενώ κατά το χρονικό διάστημα από 1.1.2006 έως 31.12.2006 έχουν χορηγηθεί, από την Δ/ση Αλλοδαπών και Μετανάστευσης του ΥΠ.ΕΣ., σαράντα οχτώ (48) άδειες διαμονής σε θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Γενική Γραμματεία Ισότητας

Η Γενική Γραμματεία Ισότητας προωθεί, μεταξύ άλλων, τις ακόλουθες υποστηρικτικές δράσεις για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων:

- Υλοποίηση, σε συνεργασία με το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.) και τον Ελληνικό Σύνδεσμο Οικογενειακού Προγραμματισμού, εκπαιδευτικού προγράμματος αναπτυξιακής βοήθειας και συνεργασίας με χώρες προέλευσης οικονομικών μεταναστών/-τριών και θυμάτων εμπορίας. Αναφέρεται ειδικότερα το Πρόγραμμα «Εκπαίδευση-Κοινωνικός Αποκλεισμός-Πορνεία-Μετανάστευση» στην Αλβανία, Μολδαβία, Ουκρανία και Γεωργία, συνολικού προϋπολογισμού εκατόν πενήντα χιλιάδων

(150.000) ευρώ.

- Παροχή αρωγής στα θύματα εμπορίας, μέσω των δύο (2) Συμβουλευτικών Κέντρων (Αθηνών και Πειραιώς) για τη βία κατά γυναικών και του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.), τα οποία αφενός παρέχουν συμβουλευτική, ψυχολογική και νομική υποστήριξη για την απασχόληση και αφετέρου βοηθούν την κοινωνική ένταξη των γυναικών αυτών.
- Επιπλέον, το 2006, στο πλαίσιο της Ελληνικής Αναπτυξιακής Βοήθειας και Συνεργασίας, η Γενική Γραμματεία Ισότητας ξεκίνησε την εφαρμογή του Προγράμματος «Υποστήριξη περιφερειακών πολιτικών ενάντια στην παράνομη διακίνηση και εμπορία γυναικών» στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και στη Σερβία (Κόσσοβο), συνολικού προϋπολογισμού εκατό χιλιάδων (100.000) ευρώ. Το Πρόγραμμα στοχεύει στην αντιμετώπιση του φαινομένου της διεθνικής σωματεμπορίας, μέσω της ενδυνάμωσης των γυναικών θυμάτων, της ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης και την εκπαίδευση των αρμοδίων φορέων που ασχολούνται με την αρωγή και προστασία των θυμάτων.
- Η Γενική Γραμματεία Ισότητας και η Γενική Διεύθυνση Ισότητας του Συμβουλίου της Ευρώπης συνδιοργάνωσαν το σεμινάριο «Δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων: Πρόληψη, Προστασία και Ποινική Δίωξη», που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στις 5 και 6 Δεκεμβρίου 2006, με αντικείμενο την εμπορία γυναικών. Στο πλαίσιο της ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης για την εμπορία ανθρώπων, παράχθηκε σχετικό τηλεοπτικό σποτ, το οποίο προβλήθηκε από τα Μ.Μ.Ε. και είχε πολύ θετική ανταπόκριση από το κοινό. Επιπρόσθετα, εκδόθηκαν ενημερωτικά έντυπα για την καταπολέμηση του φαινομένου και τις υπηρεσίες υποστήριξης των θυμάτων στην ελληνική, αγγλική, αλβανική και ρωσική γλώσσα.

Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας (στο πρώην Υπουργείο Δημόσιας Τάξης)

Το Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας έχει ευαισθητοποιηθεί και έχει αναπτύξει μια σειρά από δράσεις για την αντιμετώπιση και καταπολέμηση του φαινομένου της παράνομης διακίνησης και εμπορίας ατόμων.

Τον Απρίλιο του 2001 συστάθηκε η **Ομάδα Καταπολέμησης Εμπορίας Ανθρώπων** (Ο.Κ.Ε.Α). Μια ομάδα με διεπιστημονική σύνθεση, στην οποία προεδρεύει ο Αρχηγός της Ελληνικής Αστυνομίας και μετέχουν ως μέλη υψηλόβαθμοι/-ες και εξειδικευμένοι/-ες αξιω-

ματικοί, επιστήμονες, εκπρόσωποι των Υπουργείων Εσωτερικών, Δικαιοσύνης, Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, της Γενικής Γραμματείας Ισότητας και του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης, με στόχο την εισήγηση νομοθετικού πλαισίου, καθώς και την ενημέρωση, υποβολή πρότασης για Οργάνωση Υπηρεσιών. Οι εισηγήσεις της Ο.Κ.Ε.Α. αποτέλεσαν τη βάση για την κατάρτιση του Ν. 3064/2002, ο οποίος αποτελεί ένα αρκετά πρωτοποριακό, για τα ελληνικά δεδομένα, κείμενο και παράλληλα ένα αποτελεσματικό εργαλείο για την καταπολέμηση του φαινομένου.

Πιο συγκεκριμένα, η Ο.Κ.Ε.Α.:

- Εισηγήθηκε την ίδρυση και λειτουργία υπηρεσιών Anti-Trafficking της Ελληνικής Αστυνομίας.
- Εξέδωσε News-Letters με στόχο την ευαισθητοποίηση των περισσότερων φορέων του Δημοσίου.
- Διοργάνωσε Έκθεση με έργα τέχνης, με τίτλο: «Ευρώπη Ενωμένη κατά της Δουλείας».
- Συμμετείχε σε ημερίδες και εκδηλώσεις.
- Μέλη της έδωσαν συνεντεύξεις για το θέμα στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο.
- Δημοσιεύθηκαν άρθρα των μελών της στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο.

Κατά τη διάρκεια του Απριλίου 2005, όταν ξεκίνησε ο Β΄ κύκλος εργασιών της Ο.Κ.Ε.Α., αποφασίστηκε η σύνταξη Έκθεσης για την Εμπορία Ανθρώπων, η οποία περιλαμβάνει τις δράσεις που αναπτύχθηκαν και τις συνεργασίες που επιτεύχθηκαν με συναρμόδιους φορείς, σχετικά με θέματα αντιμετώπισης και καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων, καθώς και της παροχής αρωγής και προστασίας στα θύματα αυτής.

Στις 28/01/2002, συστάθηκε και λειτούργησε στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης η **Ομάδα Διοίκησης Έργου για το Σχεδιασμό Αντεγκληματικής Πολιτικής** (Ο.Δ.Ε.Σ.Α.Π.), στη σύνθεση της οποίας Πρόεδρος είναι ο Διευθυντής Δημόσιας Ασφάλειας και συμμετέχουν επίσης αρκετοί πανεπιστημιακοί και υπηρεσιακοί παράγοντες. Αντικείμενο της Ομάδας είναι ο σχεδιασμός αντεγκληματικής πολιτικής και η εκπόνηση προγράμματος συντονισμού και ελέγχου της πολιτικής αυτής. Ένας τέτοιος σχεδιασμός προϋποθέτει τη συνεχή και τεκμηριωμένη ενημέρωση σχετικά με:

- Το μέγεθος της εγκληματικότητας.
- Τις παραμέτρους που συμβάλλουν στην όποια μεταβολή της.
- Την ποιότητα και την έκταση του φόβου του εγκλήματος.

- Τα στερεότυπα, που επικρατούν στο κοινωνικό σώμα τόσο για το έγκλημα όσο και για τους φορείς δίωξής του.

Το έργο της Ο.Δ.Ε.Σ.Α.Π. και οι προτάσεις που θα υποβάλει περιλαμβάνουν:

- Άξονες αντεγκληματικής πολιτικής.
- Πλαίσιο συνεργασίας με τις τοπικές κοινωνίες.
- Εφαρμόσιμη δέσμη μέτρων ήπιας παρέμβασης.

Για το σκοπό αυτό, η Ο.Δ.Ε.Σ.Α.Π. θα αναλάβει μια σειρά από δράσεις, οι οποίες στοχεύουν στα παρακάτω:

- Πρόταση μοντέλου για την αντεγκληματική πολιτική.
- Προετοιμασία νομοθετικού πλαισίου για την ίδρυση Ινστιτούτου Αντεγκληματικής Πολιτικής.
- Πολιτικές ελέγχου και καθορισμού δράσεων, με σκοπό τον περιορισμό της μικρής εγκληματικότητας.
- Προσέγγιση και οργάνωση θεσμικών σχέσεων με τις τοπικές κοινωνίες και τις κοινωνικές ομάδες.
- Ανάδειξη πολιτικών, τις οποίες πρέπει να αφομοιώσει η Αστυνομία για να αντιμετωπίσει προβλήματα που σχετίζονται με την ποιοτική μεταβολή του εγκληματικού φαινομένου.
- Βελτίωση της οργανωτικής δομής της Αστυνομίας και ανάδειξη του τοπικού Αστυνομικού Τμήματος ως σημείου αναφοράς της αστυνόμευσης.
- Ανάπτυξη εκπαιδευτικών πολιτικών που σχετίζονται με τις αντιλήψεις του προσωπικού, μελέτη των χώρων εργασίας και τρόπων υποστήριξης του προσωπικού.
- Ιεράρχηση των προβλημάτων της αστυνόμευσης.

Η πρόταση εγκρίθηκε με απόφαση της Φυσικής Ηγεσίας και στη συνέχεια εκπονήθηκε ένα εγχειρίδιο με στόχο να συνδράμει και να καθοδηγήσει το έργο των υφιστάμενων υπηρεσιών που έρχονται σε επαφή με θύματα εγκληματικών ενεργειών. Παρέχεται λεπτομερής ανάλυση των υποχρεώσεων και δράσεων των αστυνομικών, οι οποίοι χειρίζονται υποθέσεις που αφορούν σε:

- Εγκλήματα σε βάρος Ανηλίκων.
- Εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας.
- Εγκλήματα ενδοοικογενειακής βίας.

- Εγκλήματα κατά της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας,
- Οικονομική και σεξουαλική εκμετάλλευση ανθρώπων.

Η Ελληνική Αστυνομία έθεσε την αντιμετώπιση του «trafficking» στις βασικές προτεραιότητες δράσης της, δίνοντας έμφαση στη διαρκή ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση του προσωπικού, στη δημιουργία ειδικών υπηρεσιών «Anti-trafficking», στην εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας, στη διερεύνηση σε βάθος των υποθέσεων και στην εντατικότερη ενεργοποίηση των Τμημάτων Συνοριακής Φύλαξης.

Το πρόγραμμα «Ιλάειρα»

Αποτελεί κοινή παραδοχή πως το φαινόμενο της παράνομης διακίνησης και εμπορίας, εξαιτίας του διεθνούς χαρακτήρα, των διαστάσεων, αλλά και της επικινδυνότητάς του, απαιτεί ευρύτερη συνεργασία για να αντιμετωπισθεί. Από την εμπειρία έχει καταδειχθεί ότι το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων εστιάζεται στη διακίνηση ανθρώπων από τις βαλκανικές χώρες και γενικότερα από τις χώρες της Ν.Α. Ευρώπης, όπου δρουν πολλά από τα οργανωμένα κυκλώματα.

Η Ελλάδα, αξιοποιώντας το συγκριτικό πλεονέκτημα που της προσφέρει η στρατηγική θέση της, αλλά και η εμπειρία που έχει αποκτήσει στα θέματα αυτά, ανέλαβε, με φορέα συντονισμού το πρώην Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, την πρωτοβουλία της ανάπτυξης του ανωτέρω Σχεδίου και σε Διασυνοριακό-Διαπεριφερειακό Επίπεδο, με τη συμμετοχή όλων των αρμόδιων οργάνων και φορέων των χωρών της Ν.Α. Ευρώπης. Πρόκειται για το Σχέδιο με την ονομασία «Ιλάειρα».

Σκοπός του Επιχειρησιακού Σχεδίου είναι η ουσιαστική, οργανωμένη και αποτελεσματική ανταπόκριση όλων των εμπλεκόμενων, στην καταπολέμηση του «trafficking», φορέων μέσω κοινών επιχειρήσεων πανελλαδικής αλλά και υπερεθνικής εμβέλειας. Περιλαμβάνει ένα σύνολο δράσεων που έχουν προληπτικό αλλά και κατασταλακτικό χαρακτήρα.

Το Επιχειρησιακό Σχέδιο αναπτύσσεται στη βάση δύο παραμέτρων και ολοκληρώνεται σε οκτώ (8) φάσεις σχεδιασμού και εφαρμογής. Η πρώτη παράμετρος περιλαμβάνει την επιχειρησιακή (αστυνομική) δράση για την εξάρθρωση οργανωμένων κυκλωμάτων με διεθνικό χαρακτήρα και την απελευθέρωση θυμάτων, ενώ η δεύτερη περιλαμβάνει δράσεις που αφορούν στην παροχή προστασίας και αρωγής στα θύματα (ενηλίκων, ανηλίκων, προστασία, φιλοξενία, επαναπατρισμός, υγειονομική περίθαλψη, άσυλο, κ.λπ.). Η επίσημη κήρυ-

ξη των εργασιών του «Ιλάειρα» έγινε στις 7 Δεκεμβρίου του 2006 με την παρουσία του αντιπροέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και οι φάσεις ολοκλήρωσης του Σχεδίου είναι οι ακόλουθες:

- Εκπόνηση Σχεδίου.
- Προπαρασκευαστικές Δράσεις.
- Διεξαγωγή άσκησης επί χάρτου.
- Διεξαγωγή πραγματικής άσκησης ετοιμότητας.
- Πλήρης Επιχειρησιακή Δράση, με χρονοδιάγραμμα έξι (6) περίπου μηνών.
- Περιφερειακή συνεργασία πραγματοποίησης συνεδρίου, άσκησης επί χάρτου με χρονοδιάγραμμα περίπου δέκα (10) μηνών.

Η Ελλάδα επιθυμεί να τεθεί στην πρωτοπορία σε αυτή τη μάχη για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, ιδιαίτερα στην περιοχή της Ν.Α. Ευρώπης, αξιοποιώντας το Ολυμπιακό και Ευρωπαϊκό κεκτημένο.

Τμήμα Καταπολέμησης Εμπορίας Ανθρώπων/ Υποδιεύθυνση Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος - Διεύθυνση Ασφάλειας Αττικής	Αθήνα: Λ. Αλεξάνδρας 173	τηλ.: 210 6476825, 6436451
Τμήμα Καταπολέμησης Εμπορίας Ανθρώπων/ Υποδιεύθυνση Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος - Διεύθυνση Ασφάλειας Θεσσαλονίκης	Θεσσαλονίκη: Μοναστηρίου 326, 54121	τηλ.: 2310 388364-65 fax: 2310 388364

Φορείς Παροχής Προστασίας και Αρωγής

Γενική Γραμματεία Ισότητας Συμβουλευτικά Κέντρα για τη Βία κατά των Γυναικών		
Αθήνα	Νίκης 11, 10557	τηλ.: 210 3317305-6 fax: 210 3315787 e-mail: isotita@otenet.gr
Πειραιάς	Αλκιβιάδου 76, 18532	τηλ.: 210 4112091, 4129386 fax : 210 4129101 e-mail: isal76pi@otenet.gr

Τα Συμβουλευτικά Κέντρα για τη Βία κατά των Γυναικών υπάγονται στο Τμήμα Κοινωνικής Προστασίας και Ασφάλισης της Γενικής Γραμματείας Ισότητας. Παρέχουν υπηρεσίες πληροφόρησης, ψυχοκοινωνικής υποστήριξης και νομικές συμβουλές. Προσφέρουν φιλοξενία σε γυναίκες που βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης, καθώς και στα παιδιά τους, στον ξενώνα που λειτουργεί σε συνεργασία με το Δήμο Αθηναίων. Ώρες Υποδοχής: 08:30 - 18:00.

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ε.Κ.Κ.Α.)

Το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ε.Κ.Κ.Α.) είναι, σε εθνικό επίπεδο, ο κύριος συντονιστικός φορέας του δικτύου παροχής υπηρεσιών **κοινωνικής αλληλεγγύης και πληροφόρησης σε θέματα πρόνοιας. Είναι ο κύριος κρατικός φορέας αρωγής και φιλοξενίας θυμάτων παράνομης εμπορίας και διακίνησης με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση.**

Το δίκτυο των προσφερόμενων υπηρεσιών του Ε.Κ.Κ.Α. περιλαμβάνει:

- Τηλεφωνική Γραμμή Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας (197).
- Κέντρα Κοινωνικής Στήριξης (Κ.Κ.Σ.).
- Υπηρεσία Διαχείρισης Κρίσεων (φυσικές καταστροφές, ατυχήματα και δυστυχήματα).
- Υπηρεσία Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης.
- Ξενώνες Σύντομης Φιλοξενίας.

Αναλυτικότερα:

Η **Τηλεφωνική Γραμμή Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας** (197) αποτελεί το κεντρικό, καθοδηγητικό σημείο αναφοράς ολόκληρου του συστήματος παροχής υπηρεσιών άμεσης κοινωνικής βοήθειας. Λειτουργεί σε 24ωρη βάση, επτά (7) ημέρες την εβδομάδα, παρέχει

συμβουλευτική και ψυχολογική στήριξη και πληροφόρηση, κινεί τους μηχανισμούς άμεσης κοινωνικής παρέμβασης και παραπέμπει στις υπόλοιπες υπηρεσίες του δικτύου του Ε.Κ.Κ.Α., καθώς και σε άλλες κοινωνικές υπηρεσίες και φορείς, για περαιτέρω βοήθεια.

Τα **Κέντρα Κοινωνικής Στήριξης** (Κ.Κ.Σ.) βρίσκονται σε διάφορα δημοτικά διαμερίσματα των Νομών Αττικής και Θεσ/νίκης. Αποτελούν τις περιφερειακές πύλες εισόδου στο σύστημα της άμεσης κοινωνικής φροντίδας. Στελεχώνονται με κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους και κοινωνιολόγους. Λειτουργούν πέντε ημέρες (5) την εβδομάδα, υποδέχονται και αξιολογούν τα περιστατικά. Επίσης, παρέχουν ψυχολογική στήριξη και πληροφόρηση, παραπέμπουν τα περιστατικά στους Ξενώνες σύντομης φιλοξενίας και παρεμβαίνουν στο σπίτι και στις εστίες εμφάνισης του προβλήματος για άμεση παροχή υπηρεσιών. Τέλος, παρέχουν πληροφόρηση για όλα τα θέματα Πρόνοιας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Τα **Κέντρα Κοινωνικής Στήριξης** που λειτουργούν στην Αττική και τη Θεσσαλονίκη είναι τα ακόλουθα:

ΑΤΤΙΚΗ

ΥΠΗΡΕΣΙΑ	ΤΗΛΕΦΩΝΟ	FAX
Κ.Κ.Σ. ΑΓ. Ι. ΡΕΝΤΗ Θεσσαλονίκης 9, 18233, Αγ. Ι. Ρέντης	210 4257553, 210 4257551	210 4257551
Κ.Κ.Σ. ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΩΝ Λ. Βασ. Σοφίας 135 & Ζαχάρωφ, 11521 Αμπελόκηποι, Αθήνα	210 6497706, 210 6497771, 210 6497778	210 6497773 210 6497766 210 6497763
Κ.Κ.Σ. ΔΡΑΠΕΤΣΩΝΑΣ Κουντουριώτου & Παπαφλέσσα, 18648 Δραπετσώνα	210 4614083	210 4614083
Κ.Κ.Σ. ΚΑΛΑΜΑΚΙΟΥ-ΑΓ. ΣΩΣΤΗ Τσουκανέλη 7, 17455 Καλαμάκι	210 9856570-3	210 9856571
Κ.Κ.Σ. ΛΑΥΡΙΟΥ Συνοικία Ρουμάνικα, 19500 Λαύριο	22920 69163	22920 69164
Κ.Κ.Σ. ΠΕΙΡΑΙΑ Καραολή Δημητρίου & Ηρώων Πολυτεχνείου 19, 18532 Πειραιάς	210 4122088	210 4122610
Κ.Κ.Σ. ΠΛ. ΒΑΘΗΣ Καρόλου 16, 10437 Αθήνα	210 5236541, 210 5236641	210 5236641

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΥΠΗΡΕΣΙΑ	ΤΗΛΕΦΩΝΟ	FAX
Κ.Κ.Σ. ΦΟΙΝΙΚΑ Εθνικής Αντιστάσεως & Θησέως, 55134 Θεσ/νίκη	2310 471101	2310 472465
Κ.Κ.Σ. ΠΥΛΗΣ ΑΞΙΟΥ Γαλανάκη 1, Ξηροκρήνη, 54629 Θεσ/νίκη	2310 550905	2310 550906

Η **Υπηρεσία Διαχείρισης Κρίσεων** παρεμβαίνει σε περιπτώσεις φυσικών ατυχημάτων με μεγάλο αριθμό καταστροφών, για να προσφέρει κοινωνική και ψυχολογική στήριξη στα πληγέντα άτομα ή στους συγγενείς των θυμάτων. Στελεχώνεται από εξειδικευμένο προσωπικό και διαθέτει κινητή μονάδα, η οποία λειτουργεί ως επιχειρησιακό κέντρο.

Η **Υπηρεσία Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης** περιλαμβάνει τις τρεις ακόλουθες μονάδες:

- **Υπηρεσία Επιτόπιας Παρέμβασης:** παρεμβαίνει στο σημείο που αναφέρεται ή καταγγέλλεται το περιστατικό με αυτοκίνητο, με πλήρωμα που απαρτίζεται από ειδικευμένο προσωπικό.
- **Υπηρεσία Υποδοχής, Ξενώνα άμεσης ολιγοήμερης φιλοξενίας:** απευθύνονται οι άμεσα ή έμμεσα ενδιαφερόμενοι/-ες για κοινωνική ή ψυχολογική στήριξη και επίλυση των προβλημάτων που τους έχουν οδηγήσει σε κατάσταση κρίσης. Η Υπηρεσία Υποδοχής της Αθήνας βρίσκεται στο κτίριο της Κεντρικής Υπηρεσίας του Ε.Κ.Κ.Α. (Λ. Βασ. Σοφίας 135, Αμπελόκηποι) και λειτουργεί εφτά (7) ημέρες την εβδομάδα, 7:30 - 22:00.
- **Ξενώνα ολιγοήμερης φιλοξενίας,** όπου φιλοξενούνται σοβαρά και έκτακτα περιστατικά στα οποία ο Ξενώνας παρέχει προσωρινή διαμονή.

Οι **Ξενώνες Σύντομης Φιλοξενίας** προσφέρουν προσωρινή φιλοξενία (κατάλυμα και φροντίδα) σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού, όπως: έφηβοι/-ες, γυναίκες-θύματα οικγενειακής βίας με ή χωρίς παιδιά, γυναίκες-θύματα βίας, και γενικότερα σε θύματα παράνομης εμπορίας και διακίνησης, με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση, και ενήλικες που βρίσκονται σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Πέρα από τη φιλοξενία, παρέχεται στους/τις εξυπηρετούμενους/-ες, κατά τη διάρκεια της διαμονής τους, συμβουλευτική και ψυχολογική στήριξη από ειδικευμένο στελεχιακό δυναμικό. Λειτουργούν τρεις Ξενώνες προσωρινής

φιλοξενίας (δύο στην Αθήνα και ένας στην Θεσσαλονίκη).

Οι Ξενώνες συνεργάζονται με τα Κ.Κ.Σ. της περιοχής τους και τους άλλους δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς που δραστηριοποιούνται στον ίδιο χώρο (Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, Μη Κερδοσκοπικές Εταιρείες, Δήμους, κ.λπ.), με στόχο την εύρεση της πιο εφικτής λύσης στο πρόβλημα των ατόμων που ζητούν τις υπηρεσίες τους, όπως: κακοποιημένες γυναίκες και γυναίκες με παιδιά, καθώς και γυναίκες θύματα εμπορίας και διακίνησης με σκοπό την σεξουαλική εκμετάλλευση (Trafficking).

Κλίμακα

Ευμολπιδών 30,
11854 Αθήνα

τηλ.: 210 3417160-3
fax : 210 3417164
e-mail: central@klimaka.gr
site: www.klimaka.org.gr

Η Κλίμακα ιδρύθηκε το 2000 και είναι Μη Κυβερνητική Οργάνωση με δραστηριότητες που στοχεύουν τόσο στη διάθεση υπηρεσιών ψυχικής υγείας όσο και στην υλοποίηση προγραμμάτων κοινωνικής ενσωμάτωσης ευπαθών ομάδων πληθυσμού. Προσφέρει υπηρεσίες ιατρικές, ψυχοκοινωνικές, ειδικής υποστήριξης και φροντίδας σε άτομα και ομάδες με πολλαπλά προβλήματα, τα οποία χρήζουν συστηματικής και ολοκληρωμένης παρέμβασης. Συμβάλλει στον περιορισμό των ανισοτήτων, τις ίσες ευκαιρίες πρόσβασης στα δημόσια αγαθά, την αύξηση της κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης τόσο στην Ελλάδα όσο και σε χώρες του εξωτερικού.

Η Κλίμακα είναι εγγεγραμμένη στο Ειδικό Μητρώο της Υπηρεσίας Διεθνούς Αναπτυξιακής Συνεργασίας του Υπουργείου Εξωτερικών (με α/α 103). Με εγκριτική απόφαση (Φ.2003/36/ΑΣ191) έχει αναλάβει την υλοποίηση Προγράμματος που αφορά στη δημιουργία καταφυγίου για διακινούμενες γυναίκες.

Οι δράσεις της Κλίμακας αποσκοπούν στην ανάπτυξη υπηρεσιών παροχής προστασίας και αρωγής των αλλοδαπών θυμάτων διακίνησης και σωματεμπορίας, με έμφαση στην ψυχοκοινωνική στήριξη, τη σταδιακή αποκατάσταση, την κοινωνική ένταξη και τον εθελοντικό επαναπατρισμό των θυμάτων.

Συγκεκριμένα παρέχονται οι παρακάτω υπηρεσίες:

- Λειτουργία Ξενώνα «Χλόη», που παρέχει στέγαση και διατροφή.
- Ομάδα Παρέμβασης στην κρίση, με εμπειρία στο street working.

- Ψυχολογική στήριξη, ψυχιατρική υποστήριξη και ενδυνάμωση των γυναικών.
- Δράσεις δημιουργικής και επαγγελματικής απασχόλησης.
- Συνεργασίες με διεθνείς οργανισμούς αντιμετώπισης του φαινομένου.
- Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης.

Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης

Εστίας 25,
11526 Αμπελόκηποι,
Αθήνα

τηλ.: 210 7703043
fax: 210 7786886
e-mail: enow@otenet.gr
site: www.enow.gr

Γραμμή SOS

8001188881 (ενδοοικογενειακή βία)
800114400 (trafficking)

Το Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης είναι μια γυναικεία οργάνωση με εθελοντικό χαρακτήρα. Σκοπός του Δικτύου είναι ο συντονισμός και η δραστηριοποίηση γύρω από τα θέματα που αφορούν στις γυναίκες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μέλη του Δικτύου είναι ομάδες γυναικών και οργανώσεις που λειτουργούν σε Ευρωπαϊκό επίπεδο και συμμετέχουν σε εκστρατείες που έχουν ως στόχο να ευαισθητοποιήσουν, να επηρεάσουν, αλλά και να ασκήσουν πίεση στην ευρωπαϊκή πολιτική για τα θέματα ισότητας.

Οι τομείς δράσης που αναπτύσσει το Δίκτυο συνοψίζονται στους παρακάτω άξονες:

- Δικτύωση για τη βελτίωση των θεσμών σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο για δικαιοσύνη, ανθρώπινα δικαιώματα και ειρήνη.
- Στήριξη θυμάτων ενδο-οικογενειακής βίας ή βίας λόγω εκμετάλλευσης και σωματεμπορίας, καθώς και θυμάτων κοινωνικού αποκλεισμού.

Οι **στόχοι** του Δικτύου περιλαμβάνουν:

- Κινητοποίηση για τη διασφάλιση Ίσων Δικαιωμάτων και για τα δύο φύλα, εστιάζοντας κυρίως στην προσωπική και οικονομική ανάπτυξη των κοινωνικά αποκλεισμένων γυναικών.
- Διεξαγωγή μελετών και υλοποίηση Προγραμμάτων δράσης σε σχέση με τις ευρωπαϊκές πολιτικές, όπως για την κοινωνική ασφάλεια, την αποτελεσματική αντιμετώπιση της βίας, την εξισορρόπηση της επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής, την αντιρατσιστική και αντισεξιστική εκπαίδευση.

- Άσκηση πίεσης στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τα μέλη του Ευρωκοινοβουλίου για την υιοθέτηση και εφαρμογή αποτελεσματικών πολιτικών για τις γυναίκες.
- Συμβολή στη δικτύωση ανάμεσα σε γυναικείες ομάδες και οργανώσεις μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης είναι ιδρυτικό μέλος αρκετών άλλων ευρωπαϊκών δικτύων, όπως το E.W.L. (European Women's Lobby) και το E.N.A.R. (European Network Against Racism). Η δραστηριοποίησή του σε θύματα οικογενειακής βίας και παράνομης διακίνησης και εμπορίας πραγματοποιείται μέσα από την καθημερινή λειτουργία των τηλεφωνικών γραμμών. Άνδρες και γυναίκες, δικηγόροι, εκπαιδευτικοί, κοινωνικοί λειτουργοί και ψυχολόγοι, αφού εκπαιδευθούν κατάλληλα, προσφέρουν αφιλοκερδώς τις υπηρεσίες τους στο Δίκτυο. Όσοι/-ες καλούν στις γραμμές S.O.S. ενημερώνονται για τα δικαιώματά τους και για όσα προβλέπει η ισχύουσα νομοθεσία. Σε περιπτώσεις, όπου υπάρχει αίτημα για ψυχολογική υποστήριξη, παρέχεται από εθελοντές/-τριες ψυχολόγους, χωρίς καμία οικονομική επιβάρυνση. Παράλληλα, προσφέρονται δωρεάν σεμινάρια εθελοντισμού για όποιον/-α θέλει να επιμορφωθεί και να προσφέρει βοήθεια.

Επιπλέον, λειτουργεί Ξενώνας, ο οποίος μπορεί να φιλοξενήσει γυναίκες-θύματα οικογενειακής βίας και τα παιδιά τους, καθώς και παράνομα διακινούμενες γυναίκες λίγο πριν ξεκινήσουν οι προσπάθειες επανένταξης και κοινωνικοποίησής τους. Στη Δάφνη λειτουργεί ένας τέτοιος χώρος κοινωνικής και επαγγελματικής επανένταξης, στον οποίο γίνεται επιμόρφωση στη χρήση νέων τεχνολογιών και στην εκμάθηση ελληνικών για αλλοδαπούς/-ές.

Εκτός από τις γραμμές S.O.S. και τις δομές κοινωνικής και επαγγελματικής επανένταξης, το Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης αναπτύσσει ακόμα μια πρωτότυπη δραστηριότητα, την Τράπεζα Χρόνου.

**Μ.Κ.Ο.
Αλληλεγγύη της
Εκκλησίας
της Ελλάδας**

Αριστοδήμου 11,
10676 Αθήνα

τηλ.: 210 8105144, 8037643
fax: 210 8037643, 7256550
e-mail: contact@solidarity.gr
site: www.solidarity.gr

Κολοκυνθούς &
Λεωνιδίου 34,
10436 Αθήνα

τηλ: 210 5203031
fax: 210 5203941
e-mail: athens@solidarity.gr

Η «Αλληλεγγύη» είναι μια μη Κυβερνητική Οργάνωση που αποτελείται από νέους/-ες κοινωνικά ευαίσθητους/-ες, που συμβάλλουν με τις δράσεις τους στο σχεδιασμό ανθρωπιστικού έργου της Εκκλησίας της Ελλάδας. Η συγκεκριμένη οργάνωση δίνει ιδιαίτερη προτεραιότητα σε ανάπτυξη δράσεων που έχουν ως σκοπό να ανακουφίσουν τον άνθρωπο και ιδιαίτερα τις πιο ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες, καταπολεμώντας τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, λειτουργώντας ως ο βασικός διαχειριστής του ανθρωπιστικού έργου της Εκκλησίας της Ελλάδας.

Πιο συγκεκριμένα, το έργο της «Αλληλεγγύης» συνοψίζεται στις παρακάτω δράσεις:

• **Ξενώνας φιλοξενίας κακοποιημένων γυναικών και παιδιών «Στοργή»**

Ο ξενώνας αυτός είναι αποτέλεσμα της συνεργασίας της «Αλληλεγγύης» και της Υπηρεσίας Διεθνούς Ανάπτυξης και Συνεργασίας (Υ.Δ.Α.Σ.) του Υπουργείου Εξωτερικών. Αποτελεί ένα καταφύγιο που προσφέρει φροντίδα, περίθαλψη, ιατρική και νομική κάλυψη στα θύματα του σύγχρονου δουλεμπορίου και της οικογενειακής βίας.

• **Ξενώνας φιλοξενίας παλιννοστούντων και προσφύγων «Αγάπη»**

Το καλοκαίρι του 2006 ξεκίνησε να λειτουργεί ο ξενώνας «Αγάπη» στην Κομοτηνή, ο οποίος αποσκοπεί στη στέγαση ατόμων/οικογενειών, τα οποία βρίσκονται στη χώρα μας κάτω από δυσμενείς συνθήκες. Ο ξενώνας «Αγάπη» είναι αποτέλεσμα της συνεργασίας της Μ.Κ.Ο. «Αλληλεγγύη» και της Υπηρεσίας Διεθνούς Ανάπτυξης και Συνεργασίας (Υ.Δ.Α.Σ.) του Υπουργείου Εξωτερικών. Στον ξενώνα αυτό προσφέρεται φιλοξενία σε πρόσφυγες για όσο διάστημα χρειασθεί, μέχρι την ομαλή κοινωνική τους ένταξη ή και την επιστροφή στη χώρα καταγωγής τους.

**Κέντρο Αποκατάστασης
Θυμάτων
Βασανιστηρίων και
άλλων μορφών
Κακομεταχείρισης**

Πηγείου 10,
Θεσσαλονίκη

τηλ.: 2310 555378
fax: 2310 555378
e-mail: crtv@hol.gr

Το Κέντρο Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων και άλλων μορφών Κακομεταχείρισης είναι μέλος του Διεθνούς Συμβουλίου Κέντρων Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων (International Rehabilitation Council for Torture Victims -I.R.C.T.), ενός Δικτύου διακοσίων (200) περίπου αντίστοιχων Κέντρων σε όλο τον κόσμο και ενεργό μέλος του Βαλκανικού

Δικτύου Κέντρων Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων.

Οι κυριότερες δράσεις του είναι οι παρακάτω:

- Έκδοση πραγματογνωμοσύνης βασανισμού, που χορηγείται στα θύματα βασανιστηρίων και συμβάλλει στην παροχή πολιτικού ασύλου από τις ελληνικές αρχές.
- Παροχή ιατρικών υπηρεσιών, ψυχολογική υποστήριξη, κοινωνική αποκατάσταση και νομική στήριξη προσώπων που έχουν υποστεί βασανιστήρια από όργανα της κρατικής εξουσίας.
- Στήριξη των θυμάτων της παράνομης διακίνησης.
- Ασφαλής επαναπατριsmός των θυμάτων παράνομης διακίνησης, όπου είναι αυτό επικτό, σε συνεργασία με τις αντίστοιχες μη κυβερνητικές οργανώσεις στη χώρα προέλευσης.
- Πρόληψη, αποκάλυψη και κατάργηση των βασανιστηρίων.
- Ευαισθητοποίηση του κοινού για θέματα καταπάτησης ανθρωπίνων δικαιωμάτων.
- Συνεργασία με αντίστοιχα κέντρα και μη κυβερνητικές οργανώσεις σε όλο τον κόσμο για τη θεσμοθέτηση κανόνων προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Το Κέντρο είναι μια Μη Κυβερνητική Οργάνωση, εγγεγραμμένη στα μητρώα του ΥΔΑΣ του Υπουργείου Εξωτερικών (με Αριθμό Μητρώου 116). Η νομική του μορφή είναι αστική μη κερδοσκοπική εταιρία με έδρα τη Θεσσαλονίκη. Διοικείται από Διοικητικό Συμβούλιο, που εκλέγεται από τη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού. Η θητεία των μελών είναι τριετής και άμισθη.

Προφίλ:

Το Κέντρο έχει Ιατρικό Διευθυντή που συντονίζει ένα δίκτυο γιατρών, ψυχολόγων, ψυχιάτρου, δικηγόρου, κοινωνικής λειτουργού, συντονιστή γραφείου, γραμματέα, αρκετούς/-ές μεταφραστές/-τριες, νομικούς, δάσκαλο/-α για μαθήματα ελληνικών, δάσκαλο/-α για μαθήματα αγγλικών, δημοσιογράφο για την οργάνωση των εντύπων και αρκετούς/-ές εθελοντές/-τριες.

Λειτουργεί από Δευτέρα έως Παρασκευή 10π.μ. - 4μ.μ.

Κέντρο Έρευνας & Υποστήριξης Θυμάτων Κακοποίησης και Κοινωνικού Αποκλεισμού (Ε.Κ.Υ.Θ.Κ.Κ.Α.)	Γ. Παπανδρέου 2, 45444 Παλαιό Χατζηκώ- στα, Ιωάννινα	τηλ.: 26510 78810 fax : 26510 72378 e-mail: cvme@ioa.forthnet.gr site: www.cvme.gr
---	--	--

Το Κέντρο Έρευνας & Υποστήριξης Θυμάτων Κακοποίησης και Κοινωνικού Αποκλεισμού (Ε.Κ.Υ.Θ.Κ.Κ.Α.), σύμφωνα με το καταστατικό του (Πρωτοδικείο Ιωαννίνων, 504/94), είναι αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία. Αποτελεί ανεξάρτητη, ανθρωπιστική, μη κυβερνητική οργάνωση, με γενικό στόχο την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την υποστήριξη των θυμάτων κακοποίησης και κοινωνικού αποκλεισμού.

Σύμφωνα με το καταστατικό του, οι **σκοποί** του Ε.ΚΥ.Θ.Κ.Κ.Α. είναι:

- Η λειτουργία του ως Κέντρο κοινωνικής, ψυχολογικής, ιατρικής και νομικής υποστήριξης προσώπων που έχουν υποστεί οποιαδήποτε μορφή βίας ή κακοποίηση ή κοινωνικό αποκλεισμό ως αποτέλεσμα παραβίασεως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους.
- Η λειτουργία του ως Κέντρο Έρευνας και Μελέτης για τα φαινόμενα βίας, κακοποίησης και κοινωνικού αποκλεισμού.
- Η προάσπιση και προαγωγή του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όλων των ανθρώπων χωρίς καμιά εξαίρεση.
- Η υλοποίηση προγραμμάτων και δραστηριοτήτων, με στόχο την παροχή ανθρωπιστικής και αναπτυξιακής βοήθειας σε πληθυσμούς και άλλων χωρών.

Στα **θύματα κακοποίησης και κοινωνικού αποκλεισμού** το Ε.Κ.Υ.Θ.Κ.Κ.Α. προσφέρει δωρεάν τα ακόλουθα:

- Ξενώνα, ένα ασφαλές και ζεστό καταφύγιο για την αντιμετώπιση των άμεσων αναγκών διαβίωσης.
- Άμεση κάλυψη βασικών ανθρωπίνων αναγκών (ένδυσης, υπόδησης, είδη προσωπικής υγιεινής).
- Κοινωνική υποστήριξη (συμβουλευτική για την επίλυση κοινωνικών αναγκών από επαγγελματίες κοινωνικούς/-ές λειτουργούς, ψυχολόγους και εμπύχωση από εθελοντές/-τριες).

- Νομική συμβουλευτική.
- Ιατρική Βοήθεια.
- Τηλεφωνική γραμμή SOS.

«PRAKSIS»	Στουρνάρη 57, 10432 Αθήνα	τηλ.: 210 5205200 fax: 210 5205201 site: www.praksis.gr
Πολυϊατρείο Αθήνας	Παιωνίου 5, 10440 Αθήνα	τηλ.: 210 8213704 fax : 210 8213 713
Πολυϊατρείο Θεσσαλονίκης	Αρκαδιουπόλεως 1 & Αγ. Δημητρίου, 54632 Θεσσαλονίκη	τηλ.: 2310 556145 fax: 2310 552730

Η PRAKSIS (Προγράμματα Ανάπτυξης, Κοινωνικής Στήριξης και Ιατρικής Συνεργασίας) είναι μια νέα ανεξάρτητη, Μη Κυβερνητική Οργάνωση, που έχει ως κύριο στόχο τη δημιουργία, εφαρμογή και υλοποίηση προγραμμάτων ανθρωπιστικής και ιατρικής δράσης. Οι ωφελομένοι/-ες από τη δράση της PRAKSIS είναι άποροι/-ες, ανασφάλιστοι/-ες, άστεγοι/-ες, παιδιά των φαναριών, οικονομικοί/-ές μετανάστες/-τριες, αιτούντες/-ούσες ασύλου, πρόσφυγες και κάθε κοινωνικά αποκλεισμένη πληθυσμιακή ομάδα με ελλιπή πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας, ψυχοκοινωνικής και νομικής υποστήριξης.

Τα Προγράμματα της PRAKSIS αποτελούν τη συνέχεια των «εντός συνόρων» Προγραμμάτων, που μέχρι τον Οκτώβριο του 2004, υλοποίησαν οι «Γιατροί Χωρίς Σύνορα Ελλάδας». Προγράμματα που, με βάση τα δύο πολυϊατρεία στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, προσφέρουν εδώ και δέκα (10) χρόνια άμεση και δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, ψυχολογική και νομική υποστήριξη σε νεο-αφιχθέντες/-είσες αιτούντες/-ούσες ασύλου, πρόσφυγες και μετανάστες/-τριες, παλιννοστούντες/-ούσες, παιδιά των φαναριών, αποφυλακισμένους/-ες, καθώς και σε άλλες κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες.

Επιπλέον, παρέχονται δωρεάν κοινωνικές και ιατρικές υπηρεσίες στους τομείς της θεραπείας, της πρόληψης, της εκπαίδευσης, της υγειονομικής υποδομής, κ.λπ. Ειδικότερα, προσφέρονται συνοδευτικές υποστηρικτικές υπηρεσίες, κοινωνικής και ψυχολογικής υποστήριξης, νομικής συμβουλευτικής, κλινικών και εργαστηριακών εξετάσεων, χειρουργικών επεμβάσεων, εμβολιασμών, επισιτιστικών προγραμμάτων, άλλων ενεργειών πρόληψης, τεχνικής υγειονομικής υποστήριξης, καθώς και προμήθεια φαρμακευτικού και εν γένει ιατρικού και

τεχνικού υλικού, σε οποιαδήποτε περιοχή της Ελλάδας παρουσιάζεται ανάγκη. Η προώθηση της αλληλεγγύης και του εθελοντισμού και η ενεργός συμβολή στην ανάπτυξη, δημιουργία, εφαρμογή και υλοποίηση προγραμμάτων καταπολέμησης του κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού ευπαθών πληθυσμιακών ομάδων οπουδήποτε αποτελούν μερικές ακόμη, από τις πολλές, δράσεις της PRAKSIS.

Η PRAKSIS συνεργάζεται με φορείς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Περιφερειών και έχει δημιουργήσει Δίκτυο, forum, κ.λπ., για την εξυπηρέτηση των αναγκών και την επίτευξη του σκοπού της. Επιπλέον, συνεργάζεται με άλλες Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις σε οποιοδήποτε επίπεδο, με στόχο την ανάπτυξη σχετικού με τα παραπάνω διαλόγου με την Ελληνική Κοινωνία, καθώς και με επίσημους κρατικούς φορείς.

Άρσις - Κοινωνική Οργάνωση Υποστήριξης Νέων

Αθήνα

Γραφεία και Κέντρο
Υποστήριξης Νέων

Δερισμύ 26 &
Γ' Σεπτεμβρίου,
10434 Αθήνα

τηλ./fax: 210 8259880
e-mail: info@arsis.gr
site: www.arsis.gr

Θεσ/νίκη

Γραφεία

Πτολεμαίων 35 & Συγ-
γρού, 54630 Θεσ/νίκη

τηλ./fax: 2310 526150, 552813
e-mail: infothes@arsis.gr

Μουσουργείο

Ζαλίκη 2,
54631 Θεσ/νίκη

τηλ.: 2310 228850
fax: 2310 227311

Σύμπραξη

Βενιζέλου 70,
54631 Θεσ/νίκη

τηλ.: 2310 273312

Κέντρο Νεανικών
Δραστηριοτήτων

Αγορά Φοίνικα,
55134 Θεσ/νίκη

τηλ./fax: 2310 805720
e-mail: kened@arsis.gr

Βόλος

Γραφεία και Κέντρο
Υποστήριξης Νέων

Α. Γαζή 91 & Ρόζου,
38333, Βόλος

τηλ.: 24210 23110
fax: 24210 23501
e-mail: infovol@arsis.gr

Καρδίτσα

Γραφεία και Κέντρο
Υποστήριξης Νέων

Ιεζεκιήλ 57,
43100 Καρδίτσα

τηλ./fax: 24410 80500
e-mail: infokard@arsis.gr

Λάρισα		
Γραφεία και Κέντρο Υποστήριξης Νέων	Σκουφά 27 & Καραθάνου, 41222 Λάρισα	τηλ./fax: 2410 253277 e-mail: infolar@arsis.gr
<p>Η ΑΡΣΙΣ είναι μη κυβερνητική οργάνωση εξειδικευμένη στην κοινωνική υποστήριξη των νέων και στην προάσπιση των νεανικών δικαιωμάτων. Το όραμα της ΑΡΣΙΣ είναι μια κοινωνία που δίνει θέση και ευκαιρίες σε όλους/-ες τους νέους/-ες και σέβεται τα δικαιώματά τους, όπως αυτά θεσπίζονται στο Ελληνικό και διεθνές δίκαιο. Η δράση της στοχεύει στην πρόληψη και καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού των νέων, με έμφαση στις ηλικίες 15 έως 21 χρονών.</p> <p>Δραστηριοποιείται για τη βελτίωση της θέσης και των συνθηκών διαμονής των ασυνόδευτων ανηλίκων και γυναικών, αιτούντων/-ουσών ασύλου αλλοδαπών, καθώς και για την παροχή νομικής βοήθειας κατά τις αιτήσεις ασύλου. Περιλαμβάνει τη λειτουργία ενός ξενώνα στη Μαγνησία για ασυνόδευτους/-ες ανηλίκους/-ες αιτούντες/-ούσες ασύλου.</p>		

Άλλοι Φορείς

Φεμινιστικό Κέντρο Αθηνών/Παγκόσμια Πορεία Γυναικών	Ερεσού 12, 10680 Αθήνα	τηλ./fax: 210 3644419
Δίκτυο για την Καταπολέμηση της Ανδρικής Βίας κατά των Γυναικών	τηλ.: 210 3828126	
Κέντρο Στήριξης Οικογένειας Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών	Ακαδημίας 95, Αθήνα	τηλ.: 210 3811274
Εισαγγελία Πρωτοδικών Αθήνας	Κτίριο πρώην Σχολής Ευελπίδων	τηλ.: 210 8828744 fax: 210 8829033
Εισαγγελία Πρωτοδικών Πειραιά	Σκουζέ 3-5, Πειραιάς	τηλ.: 210 4582040 fax: 210 4520473

Ιατροδικαστική Υπηρεσία Αθήνας	Αναπαύσεως 10, Αθήνα	τηλ.: 210 9244900 fax: 210 9219100
Ιατροδικαστική Υπηρεσία Πειραιά	Γούναρη 31, Πειραιάς	τηλ.: 210 4177876 fax : 210 4128639
Ιατροδικαστική Υπηρεσία Ηρακλείου	τηλ.: 2810 542098 fax: 2810 550415	
Ιατροδικαστική Υπηρεσία Θεσσαλονίκης	Πλατεία Δημοκρατίας 1, Θεσσαλονίκη	τηλ.: 2310 550413 fax: 2310 550415
Ιατροδικαστική Υπηρεσία Πάτρας	τηλ.: 2610 999932 fax: 2610 999698	
Ιατροδικαστική Υπηρεσία Λάρισας	τηλ./fax: 2410 251010	
Ιατροδικαστική Υπηρεσία Κέρκυρας	τηλ.: 26610 82243 fax: 26610 82252	
Ιατροδικαστική Υπηρεσία Θράκης	τηλ.: 25310 23709 fax: 25310 22515	
Ιατροδικαστική Υπηρεσία Αιγαίου	τηλ./fax: 22810 88933	
Ιατροδικαστική Υπηρεσία Δωδεκανήσου	τηλ./fax: 22410 80017	

Προγράμματα που βρίσκονται σε εξέλιξη

Στο πλαίσιο της υλοποίησης του Β' κύκλου της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας «EQUAL», λειτουργούν δύο Αναπτυξιακές Συμπράξεις που στοχεύουν στην ολοκληρωμένη αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων.

Στην πρώτη Αναπτυξιακή Σύμπραξη για την Προώθηση Ίσων Δικαιωμάτων για τα Διακινούμενα Άτομα, «Α.Σ.Π.Ι.Δ.Δ.Α. Καταπολεμώντας την Εκμετάλλευση - Δημιουργώντας Προοπτικές», συμμετέχουν οι παρακάτω εταίροι:

- Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (Δ.Ο.Μ.), ως Συντονιστής εταίρος της Σύμπραξης.
- Αλληλεγγύη, Αστική μη Κερδοσκοπική Εταιρεία.
- Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.ΜΕ.ΠΟ.).
- Κέντρο Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων και Άλλων Μορφών Κακομεταχείρισης (Κ.Α.Θ.Β.).
- Κέντρο Έρευνας και Υποστήριξης Θυμάτων Κακοποίησης και Κοινωνικού Αποκλεισμού (Ε.ΚΥ.Θ.Κ.Κ.Α.).
- Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης).
- European Profiles S.A.
- Κέντρο Προάσπισης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΚΕ.Π.Α.Δ.).

Το Έργο περιλαμβάνει δράσεις αποτελεσματικής, ολοκληρωμένης στήριξης και ενδυνάμωσης των θυμάτων, καθώς και δράσεις που απευθύνονται στην ευρύτερη κοινωνία και σε συγκεκριμένες ομάδες στόχου (εργοδότες/-τριες, δημοσιογράφους, επιστήμονες), με σκοπό την πρόληψη και την καταπολέμηση του φαινομένου της παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων.

Ειδικότερα, στο Έργο προβλέπονται οι ακόλουθες δράσεις:

- Διενέργεια ερευνών για την αποτύπωση των αναγκών της ομάδας στόχου, αλλά και των στάσεων και διαθέσεων του γενικού πληθυσμού και των εργοδοτών/-τριών απέναντι στα θύματα εμπορίας.
- Δημιουργία και λειτουργία δομών πολλαπλής παρέμβασης.
- Πολύγλωσσος οδηγός δικαιωμάτων και υπηρεσιών, για την ενημέρωση και καθοδήγηση της ομάδας-στόχου.
- Εκπόνηση εγχειριδίου για την προβολή θεμάτων σχετικών με το Trafficking και τα Μέσα Ενημέρωσης.

- Οργάνωση και λειτουργία δικτύου εθελοντών/-τριών για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και την υποστήριξη θυμάτων εμπορίας,
- Σεμινάρια επιμόρφωσης σε θέματα σχετικά με την παράνομη διακίνηση και εμπορία ανθρώπων.
- Ενέργειες ενημέρωσης-ευαισθητοποίησης.

Το Έργο έχει συνάψει συμφωνία διακρατικής συνεργασίας με συμπράξεις από Ιταλία, Λετονία, Σουηδία. Η ιστοσελίδα της Αναπτυξιακής Σύμπραξης «Α.Σ.Π.Ι.Δ.Δ.Α.» είναι: www.aspidda.org

Η δεύτερη Αναπτυξιακή Σύμπραξη, «Νόστος», στοχεύει στη διευκόλυνση της πρόσβασης και της επιστροφής στην αγορά εργασίας ομάδων που υφίστανται διακρίσεις, με έμφαση στα διακινούμενα πρόσωπα (trafficking). Συντονιστής εταίρος είναι η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Θεσσαλονίκης.

Άλλοι εταίροι που συμμετέχουν στην Αναπτυξιακή Σύμπραξη «Νόστος» είναι:

- Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Δράμας.
- Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Σερρών.
- Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κιλκίς.
- Αναπτυξιακή Εταιρεία «Ανατολική» Α.Ε.
- Κ.Ε.Κ. της Ν. Ανατολικής Θεσσαλονίκης.
- Μακεδονικό Ινστιτούτο Εργασίας.
- Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης.
- PRAKSIS.
- Ελληνικό Δίκτυο Μεταναστών.

Στόχος του προγράμματος είναι η παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών υποστήριξης, ενδυνάμωσης και ανάδειξης επαγγελματικών δεξιοτήτων των θυμάτων διεθνικής σωματεμπορίας (θύματα «trafficking»), επιδιώκοντας τα εξής:

- Δημοσιοποίηση του φαινομένου της διεθνικής σωματεμπορίας και των διαστάσεων που έχει λάβει στη χώρα μας, καθώς και την αναγνώριση ύπαρξης του πληθυσμού αυτού.
- Πολύπλευρη υποστήριξη των θυμάτων, με τη δημιουργία υποδομών και εξειδικευμένων υπηρεσιών νόμιμης διαμονής, ασφάλειας, εκμάθησης ελληνικών, βελτίωση συνθηκών διαβίωσης (Φιλοξενείο Θεσσαλονίκης, Διαμετακομιστικοί Σταθμοί στις Σέρρες, Δράμα και Κιλκίς), συνδεδεμένων με τα αστυνομικά τμήματα των παραπάνω περιοχών. Ειδικά καταρτισμένα στελέχη των παραπάνω δομών παρέχουν ψυχοκοινωνική στήριξη και συμβουλευτική με στόχο την

κοινωνική και επαγγελματική ένταξη των θυμάτων.

- Δραστηριοποίηση των τοπικών υπηρεσιών και κρατικών φορέων στην κατεύθυνση της εκπαίδευσης των στελεχών τους και την άμεση συνεργασία αυτών με εξειδικευμένα επιστημονικά στελέχη για την αποδοτικότερη αντιμετώπιση του προβλήματος.
- Συνεργασία με τις πρεσβείες των χωρών προέλευσης, παρέχοντας τη δυνατότητα επαναπατριsmού και έκδοσης εγγράφων υποστήριξης.
- Διακρατική συνεργασία με συμπράξεις από χώρες, όπως η Ιταλία και η Γαλλία, που αντιμετωπίζουν ανάλογες καταστάσεις, με στόχο την ανταλλαγή απόψεων, μεθοδολογίας, καθώς και τη δημιουργία εργαλείων εκπαίδευσης με τη χρήση βιωματικών τεχνικών για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του φαινομένου.
- Ευαισθητοποίηση των κοινωνικών φορέων και της κοινής γνώμης για την αντιμετώπιση των θυμάτων ως «ευάλωτη κοινωνική ομάδα», με προοπτικές βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσής τους.
- Διασφάλιση ουσιαστικής συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων, η οποία στοχεύει στη χάραξη μιας κοινής και ενιαίας πολιτικής για την προστασία και επαγγελματική αποκατάσταση των θυμάτων «trafficking».

Από τον **Απρίλιο του 2007** λειτουργεί ο **Διαμετακομιστικός Σταθμός βραχείας φιλοξενίας και υποστήριξης θυμάτων «trafficking»** από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Κιλκίς, ο οποίος είναι πλήρως εξοπλισμένος με την απαραίτητη υποδομή φιλοξενίας γυναικών-θυμάτων παράνομης διακίνησης και εμπορίας και στελεχώνεται με εξειδικευμένο προσωπικό υποδοχής και ψυχοκοινωνικής στήριξης.

Επίσης, ολοκληρώνονται οι διαδικασίες εγκατάστασης και εξοπλισμού του Κεντρικού Φιλοξενείου από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Θεσσαλονίκης,¹²⁴ όπου παρέχονται υπηρεσίες Συμβουλευτικής, Ψυχοκοινωνικής Στήριξης, Νομικής Συμβουλευτικής, Ιατρικής Παρακολούθησης και Συμβουλευτικής Απασχόλησης από εξειδικευμένα στελέχη της Αναπτυξιακής Σύμπραξης «Νόστος». Αναμένεται ότι οι φορείς αυτοί με τις υπηρεσίες που θα παρέχουν θα δώσουν μια σημαντική διέξοδο στον τομέα της προστασίας και αρωγής των γυναικών αυτών.

124. Διεύθυνση: Βασ. Όλγας 198, 54110, Θεσσαλονίκη. Τηλ.: 2310 422611-12, e-mail: eukiosk@otenet.gr, ιστοσελίδα: www.anatoliki.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΧΕΔΙΩΝ ΔΡΑΣΗΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΩΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΩΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Τα Σχέδια Δράσης περιελάμβαναν:

Ενέργειες συμβουλευτικής, πληροφόρησης και κοινωνικής ένταξης των γυναικών, καθώς και ενέργειες δικτύωσης, ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της τοπικής κοινωνίας. Με γνώμονα τις τοπικές κοινωνίες και τις ιδιαιτερότητές τους, πρότειναν καινοτόμες ενέργειες και απευθύνθηκαν στις ιδιαίτερες ανάγκες των γυναικών, με τελικό στόχο την εξασφάλιση της βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης.

Τα Σχέδια Δράσης υλοποιήθηκαν:

Από φορείς που δραστηριοποιούνται σε θέματα συμβουλευτικής για την απασχόληση, την αυταπασχόληση και την κοινωνική ένταξη των γυναικών σε συνεργασία με φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, επαγγελματικές οργανώσεις και μη κυβερνητικούς οργανισμούς.

Τα Σχέδια Δράσης είχαν ως στόχο:

Να ενεργοποιήσουν και να κινητοποιήσουν τις γυναίκες για την αποτελεσματική διεκδίκηση των επαγγελματικών τους στόχων. Επιπλέον, να ενδυναμώσουν ομάδες γυναικών που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα ένταξης στην αγορά εργασίας και να προωθήσουν την επιχειρηματική δράση τους, ώστε να διευκολύνουν την ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας.

Παράλληλα, σημαντική παράμετρο αποτέλεσε η συνεργασία με όλους τους τοπικούς φορείς, που ασχολούνται με θέματα σχετικά με τη γυναικεία απασχόληση, ώστε να ευαισθητοποιήσουν την κοινή γνώμη στα θέματα αυτά.

Η **Γενική Γραμματεία Ισότητας (Γ.Γ.Ι.)** του Υπουργείου Εσωτερικών, Τελικός Δικαιούχος του Έργου, είναι ο αρμόδιος κυβερνητικός φορέας για την προώθηση και πραγματοποίηση της νομικής και ουσιαστικής ισότητας των δύο φύλων σε όλους τους τομείς (πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό τομέα).

Δ/νση: Δραγατσανίου 8, Πλ. Κλαυθμώνος, 10559 Αθήνα

Τηλ.: 210 3315291-5, Fax: 210 3315276

Ιστοσελίδα: www.isotita.gr

Το **Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (Κ.Ε.Θ.Ι.)**, Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου που εποπτεύεται και χρηματοδοτείται από τη Γ.Γ.Ι. – Υπουργείο Εσωτερικών, εκτέλεσε χρέη Επιστημονικού Συμβούλου στις Δράσεις Παροχής Υπηρεσιών Εξειδικευμένης Πληροφόρησης, Συμβουλευτικής και Κοινωνικής Στήριξης, Προκατάρτισης και Κατάρτισης υπέρ του Γυναικείου Πληθυσμού, που υλοποιήθηκαν από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας.

Στο πλαίσιο της επιστημονικής υποστήριξης, το Κ.Ε.Θ.Ι. ανέλαβε το σχεδιασμό κατευθυντήριων γραμμών για την υλοποίηση των ολοκληρωμένων παρεμβάσεων υπέρ του γυναικείου πληθυσμού και την ευθύνη για την παρακολούθηση της εφαρμογής τους, κυρίως ως προς τη μεθοδολογία προσέγγισης των γυναικών. Επιπλέον, ανέλαβε την εκπόνηση μεθοδολογικών εργαλείων, τη μεταφορά εμπειρίας και τεχνογνωσίας προς τους φορείς υλοποίησης των Σχεδίων Δράσης ολοκληρωμένων παρεμβάσεων υπέρ των γυναικών, όπως και τον προσδιορισμό του προφίλ του εξειδικευμένου προσωπικού που θα απασχολούνταν κατά την υλοποίηση των παρεμβάσεων.

Δ/νση: Χαρ. Τρικούπη 51 & Βαλτετσίου, 10681 Αθήνα

Τηλ.: 210 3898000, Fax: 210 3898079

Ιστοσελίδα: www.kethi.gr

